

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MOLLÂ CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ
MESNEVÎSİNİN ŞÂRİHİ BİLİNMEYEN BİR
ŞERHİ
(1b-56a VARAKLARI ARASI
TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)

Yüksek Lisans Tezi

Neslihan KÜLTÜR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

“Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinin Şârihi Bilinmeyen Bir Şerhi (1b-56a Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme)” isimli “Yüksek Lisans” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Neslihan KÜLTÜR

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Neslihan KÜLTÜR'e ait Mollâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinin Şârihi Bilinmeyen Bir Şerhi (1b-56a Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin-İnceleme) adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri :Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Jüri :Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri :Doç. Dr. Melike GÖKCAN

**MOLLA CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİNİN ŞÂRİHİ
BİLİNMEYEN BİR ŞERHİ**

(1b-56a VARAKLARI ARASI TRANSKRİPSİYONLU METİN-İNCELEME)

Neslihan KÜLTÜR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

ÖZET

Bu çalışmada, Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ isimli mesnevîsinin, şârihi bilinmeyen bir kimse tarafından yapılmış şerhinin 1b-56a varakları, transkripsiyonlu bir şekilde Latin harflerine aktarılmış, çeşitli yönlerden incelemeye tabi tutulmuş, Molla Câmî ve Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Transkripsiyonlu metnin oluşturulmasında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY No: 3516'da kayıtlı olan nüsha esas alınmıştır. Çalışmanın sonuna ise metnin daha iyi anlaşılması amaçlanarak sözlük eklenmiştir. Çalışma bu yönüyle Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eseri üzerine yapılan çalışmalara yeni bir katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Molla Câmî, Yûsuf u Züleyhâ, şerh.

**A COMMENTARY WHOSE COMMENTATOR IS UNKNOWN ON YÛSUF
AND ZÛLEYHÂ OF MOLLA CÂMÎ**

(AN ANALYSIS-THE TEXT WITH ITS TRANSCRIPTION)

Neslihan KÛLTÛR

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

M.A. Thesis, July 2019

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Bülent ŞİĞVA

ABSTRACT

In this study, the leafs 1b-56a of the annotation made by an unknown commentator of the mesnevi named Yusuf u Zuleyha of Molla Cami were transcribed into Latin letters, subjected to various aspects of examination, and general information was given about the Molla Cami and mesnevi of Yusuf u Zuleyha. In the creation of transcribed text, the copy which was registered in Istanbul University Library, TY No: 3516 was taken into consideration. At the end of the study, a dictionary was added for better understanding of the text. In this respect, this study will make a new contribution to the work on Yusuf u Zuleyha by Molla Cami.

Key words: Molla Cami, Yusuf u Zuleyha, Annotate.

ÖN SÖZ

Fars edebiyatının en büyük şairlerinin sonuncusu sayılan Molla Câmî, manzum ve mensur tarzda bir çok eser vermiştir. Bunlardan biri de Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsidir.

Çalışmada Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı eserine yapılan şerh incelenmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY No: 3516'da kayıtlı olan nüsha esas alınarak yapılan bu çalışma ön söz, giriş, üç bölüm, sonuç, sözlük ve dizinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi hakkında genel bilgiler verildikten sonra Arap, Fars ve Türk edebiyatında yazılmış olan Yûsuf u Züleyhâ mesnevîlerine değinilmiştir. Birinci bölümde, Molla Câmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi ve bu mesnevîye yapılan tercüme ve şerhler hakkında bilgi verildikten sonra çalışmamızın konusu olan eserin genel özelliklerine temas edilmiş ve eserin 1b-56a varakları çeşitli yönlerden değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken Molla Câmî'nin eserinde olup şârihin şerh etmediği beyitlere, şârihin eseri şerh ederken anlamını verdiği kelimelerle ilgili alıntı yaptığı beyitlere ve bu kelimelerin anlamını verirken yararlandığı sözlüklere temas edilmiştir. Ayrıca 1b-56a varaklarında geçen başlıklar yazılarak o başlık altında anlatılanlar kısaca özetlenmiştir. Şârihin şerh ederken dikkatlere sunduğu telmih ve iktibaslar belirlenerek bu bölümde verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise eserin nüsha tavsifi yapılarak eser transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılmıştır. Eser Latin harflerine aktarılırken anlam ve vezin bozukluklarını gidermek amacıyla yer yer metin tamiri yapılmış ve yapılan ekleme ve değişiklikler [] işareti içerisinde verilmiştir. Beyitlerde metin tamiri yapılırken "ganjoor" isimli internet sayfasında Molla Câmî başlığı altında verilen Yûsuf u Züleyhâ adlı eserin orijinal halinden faydalanılmıştır. Sayfa kenarlarına yazılan ifadeler, " " işareti içerisinde metnin uygun yerine yazılmıştır. Ayrıca şârih kelime anlamlarını verirken bazen yararlandığı sözlüğün adını kısaltarak vermiştir. Bu sözlük

isimleri koyu ve () işareti içerisinde gösterilmiştir. Şârihin anlamını verdiği kelimeler koyu yazılarak dikkatlere sunulmuş, kelimelerin telaffuzları hakkında verilen bilgilerin bazılarının yanlış olduğu tespit edilip düzeltmeleri yapılmıştır. Eserde geçen ayet ve hadisler eski harflerle yazılmış, köşeli parantez içerisinde transkripsiyonlu bir şekilde yeni harflerle verilmiştir. Anlamları ise dipnotta gösterilmiştir.

Sonuç bölümünde, ulaşılan bilgiler doğrultusunda genel anlamda bir değerlendirme yapılarak ulaşılan sonuçlar belirtilmiştir. Eserin daha iyi anlaşılması adına eserin sonuna sözlük eklenmiş ve bu sözlükte mastar hâlindeki Farsça fiillerin geniş zamanlı çekimi parantez içerisinde belirtilmiştir. Çalışma, özel isimler dizini ile tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın tespitinde ve hazırlanma sürecinde bana destek olan, odasını açan kıymetli hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bülent Şığva'ya, yine çalışmam süresince engin bilgi ve deneyimlerini paylaşırken son derece cömert davranan ve her konuda yanımda olduğunu hissettiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Turgut Karabey'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca destek ve anlayışlarından dolayı anneme, babama, kardeşlerime, oğlum Yiğit ve eşim Ahmet'e teşekkürü borç bilirim.

Neslihan KÜLTÜR

Erzincan, 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	X
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	XI
GİRİŞ.....	1
I.DOĞU EDEBİYATINDA YÛSUF U ZÜLEYHÂ	1
A.Arap Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	2
B.Fars Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ	3
C.Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

MOLLA CÂMÎ

A.Hayatı.....	6
B.Edebî Kişiliği.....	7
C.Eserleri	8
1.Manzum Eserleri.....	8
a)Dîvan.....	8
b) Heft Evreng	8
c)Terceme-i Erba'în Hadîs	9
d)Risâle-i Sagîr Der Muamma.....	9
2.Mensur Eserleri.....	9
a)Nefehâtü'l-Üns	9
b)Bahâristân.....	9
c)Şevâhidü'n-Nübüvve	10

d)Levâyah.....	10
----------------	----

İKİNCİ BÖLÜM (İNCELEME)

I.MOLLA CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİ.....	11
A.Molla Câmi'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsine Yapılan Şerhler	12
II.MOLLA CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİNİN ŞÂRİHİ BİLİNMEYEN BİR ŞERHİ	13
A. Şârihin Anlamını Verdiği Kelimeye Ait Alıntı Yaptığı Beyitler ve Vezinleri....	15
B. Molla Câmi'nin Eserinde Olup Şârihin Şerh Etmediği Beyitler	18
C. Eserde Adı Geçen Sözlükler.....	19
1. Ahterî-i Kebir (Karahisârî).....	19
2. Bahru'l-Garâib.....	20
3. Burhân-ı Kâtı.....	20
4. Dakâyıku'l-Hakâyık	21
5. Kâmûsu'l-Muhît	21
6. Lugat-ı Deşîşe.....	22
7. Lugat-ı Vankulu.....	22
8. Sihâh-ı Acem.....	23
9. Sihâhu'l-Cevherî.....	23
D. Mesnevînin Bölümleri ve Eserde Yer Alan Başlıklar.....	23
E. Eserde İşaret Edilen Telmih ve İktibaslar	31
1.Telmih	31
2.İktibas	34
F. İmlâ Hususiyeti.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TRANSKRİPSİYONLU METİN

I.NÜSHA TAVSİFİ	36
-----------------------	----

II.1b-56a VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONLU METNİ.....	37
SONUÇ.....	184
KAYNAKLAR	185
SÖZLÜK	187
DİZİN	214

KISALTMALAR

a.	: Arapça
a.s	: Aleyhisselâm
b.	: Beyit
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyânet İslam Ansiklopedisi
f.	: Farsça
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazret
nr.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhu Anh
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
t.	: Türkçe
vr.	: Varak
Yay.	: Yayını, yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	A, a, E, e
آ	Ā, ā
ء	ʾ
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṭ, ṭ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	H, h
خ	Ḥ, ḥ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ṣ, ṣ
ض	Ḍ, ḍ, Ž, ž
ط	Ṭ, ṭ
ظ	Z, z
ع	ʿ
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k, G, g, ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v, u, ü, ū
ه	H, h, a, e
ی	Y, y, i, ī, î

GİRİŞ

I.DOĞU EDEBİYATINDA YÛSUF U ZÜLEYHÂ

Üzerinde çalışma yapan herkesin sitâyişle bahsettiği Yûsuf u Züleyhâ kıssası; yüzyıllardır gerek yazılı gerekse sözlü anlatılarda önemli bir yer teşkil etmiştir. Yûsuf u Züleyhâ, Kıssa-i Yûsuf, Yûsuf ve Züleyhâ, Yûsuf ile Zelîhâ gibi adlar ile anılan hikâye özellikle Fars ve Türk edebiyatında çok ilgi görmüştür. Kur'ân-ı Kerîm'de "ahsenü'l-kasas" (أَحْسَنَ الْقَصَصِ)¹ gibi bir iltifata mazhar olmuş hikâye, Tevrat'ta (Tekvin, bab 37-50) ve İncil'de (Resullerin İşleri 7/9-14) önemli bir yer bulmuştur. Hikâye, menba'ı kutsal kitaplar olduğu için, ilk zamanlarda dinî ve ahlâkî özellikleri ile ön plana çıkmış ancak edebiyat sahasına geçişinden sonra aşk hikâyesi olarak anılmaya başlanmıştır.

Hikâye ana hatlarıyla şöyle özetlenebilir: Hz. Yakup'un 12 oğlu vardır ve Yûsuf bunların en küçüğüdür. Yûsuf'u çok kıskanan kardeşleri hırslarına hakim olamaz ve onu eğlenmek bahanesiyle kıra götürüp kuyuya atarlar, babalarına da öldüğünü söylerler. Babası küçük oğlunun hasretine dayanamaz, sürekli göz yaşları döker ve bir süre sonra da babasının gözlerine perde iner. Öte yandan kuyu kenarında konaklayan bir kervan Yûsuf'u bulur ve onu köle pazarında satar. Yûsuf'u satın alan Mısır azizinin karısı Yûsuf gençlik çağına geldiğinde ona aşık olur. Yûsuf bu aşka karşılık vermeyince zindana atılır. Zindandayken Mısır sultanının rüyasını tabir eder ve zindandan kurtulup devletin önemli bir kademesinde görev alır. Yorumladığı rüya sayesinde ülkeyi önemli bir kıtlıktan kurtardığı dönemde kardeşlerinden biri Mısır'a erzak almaya gelir. Yûsuf da gömleğini ona verip babasına gönderir. Babası Yûsuf'un hayatta olduğunu, gömleğin kokusundan anlar ve gömleği gözlerine sürünce tekrar görmeye başlar. Daha sonra Yûsuf bütün ailesini Mısır'a davet eder ve kardeşlerini de affeder.

Özetten de anlaşılacağı gibi hikâye kronolojik olarak anlatılmaktadır. Ana hatlarıyla anlatıldığında bile olaylar oldukça etkileyicidir. Din, dil, yaş, ırk, cinsiyet, ayrımı olmaksızın herkesin yaşamasının olası olduğu duyguları ve olayları içinde

¹ Yusuf sûresi, 12/3.

barındırması açısından önemli bir hikâyedir. Rus edebiyatının en önemli kalemlerinden biri olan Lev Nikolayeviç Tolstoy *Sanat Nedir?* adlı kitabında hikâyenin ve anlatılan olayların etkileyiciliği hakkında şunları söylemektedir: “...bu duygular ve diğerleri, bir Rus köylüsünün, bir Çinli’nin, bir Afrikalı’nın, bir çocuğun bir yaşlının, okumuş ya da okumamışın aynı şekilde anlayabildiği duygulardır. Bu hikâye sınırlı bir sayfada anlatılmıştır ve herhangi bir lüzumsuz detaydan o kadar uzaktır ki, bir topluluğa anlatılabilir ve herkes açısından eşit derecede anlaşılabilir ve etkileyici olabilir.”²

Hikâyede günümüzdeki eserler gibi gereksiz ayrıntılara yer verilmediğini belirten ünlü yazar hikâyeyi şu şekilde övmektedir: “...hikâyede duygunun içeriği o kadar güçlüdür ki, en temel olan şey dışında bütün ayrıntılar -Yûsuf’un ağlamak için başka bir odaya gitmesi gibi- gereksizdir ve duygunun iletilmesini engelleyecektir. Bu nedenle bu hikâyeye, bütün insanlarca anlaşılabilir ve bütün ulusların insanlarını, gençleri ve yaşlıları duygulandırmaktadır. Üstelik zamanımıza kadar ulaşmıştır ve daha binlerce yıl varlığını sürdürecektir.”³

Yûsuf ve Züleyhâ’nın başından geçen olayların anlatıldığı hikâyeye Arap, Fars ve Türk edebiyatında yüzyıllar boyunca farklı şekillerde yazılmış ve ilgi görmüştür.

A.Arap Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

Yûsuf u Züleyhâ konulu eserler ilk olarak Arap ve Fars edebiyatında yazılmaya başlanmıştır. Arap edebiyatında yazılan Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri genellikle mensur olup araya manzum kısımların da eklendiği eserler kaleme alınmıştır. Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesinin Arap edebiyatındaki ilk örneğini Gazalî’nin *Bahrü’l-Mahabba* adlı eseri oluşturur. Eser, 1894 yılında Bombay’da, 1900 yılında da Delhi’de basılmıştır.⁴ “Arap edebiyatında ikinci Yûsuf ve Züleyhâ hikâyesi, İbnü’l-Cevzî Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebu’l-Ferec Cemâlüddin’in *Ez-Zehrü’l-Anik fî Kıssa-yı Yûsuf u Siddik* adlı eseridir. Diğer bir hikâyeye, El Ensârî el Avsî el Melîkî el-

² Lev Nikoleyeviç Tolstoy, *Sanat Nedir?*, çev. Kâbil Demirkıran, Şûle Yayınları, İstanbul 2008, s. 300.

³ Tolstoy, s. 300

⁴ Halide Dolu, *Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatı Versiyonları*, Türkiyat Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, No: 402, İstanbul 1953, s. 97.

Müzekkir tarafından yazılan *Ez-Zehrü'l-Kimām fî Kıssati Yûsuf* adlı eserdir. Bu eser, Celalzâde Nişânî Mustafa Çelebi tarafından *Cevâhiru'l-Ahbâr fî Hasâili'l-Ahyâr* adıyla Türkçeye çevirilmiştir.”⁵ “Molla Mûînî-i Cüveynî'nin *Ahsenü'l-Kasas*'ı, Hazinüşşühi el-Bağdadî'nin, *Tefsîrû Sîret-i Yûsuf*'u, Muhammed Yezid et-Tûsî'nin *Câmi-i Letâifi'l-Besâtîn* adlı çalışması Arap edebiyatının en meşhur Yûsuf ve Züleyhâ hikâyelerindedir.”⁶ Arap edebiyatında yaklaşık 30 kişi bu hikâyeyi temel alan eser yazmıştır.

B.Fars Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

Araştırmalar sonucunda ulaşılan bilgilere göre Fars edebiyatındaki Yûsuf u Züleyhâ kıssasının işlendiği ilk eser Firdevsî'ye ait olan mesnevîdir. Firdevsî'den sonra Sultan Sencer dönemi şairlerinden Şihâbu'd-dîn Am'ak Buhârî (ö. 542 / 1147), Rûknü'd-dîn Mes'ûd b. Muhammed İmâm-zâde (ö. 650 / 1227) ve Âzerî Tûsî (ö. 866 / 1461) de bu hikâyeyi kaleme alan mesnevi şairlerindedir.⁷ Bu şairlerden başka Fars edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi yazan diğer bazı şairlerin isimleri şöyledir: Havârî, Hâce Mes'ûd el-Kumnî, Muhammed Kâsım Hân Mevcî Bedahşânî, 'Ahdî Savacî, Mîr Me'şûm Safevî Nâmî, Takû'd-dîn Evhadî, Mahmud Big Sâlim Tebrîzî, Nâzım Haravî, Mîrzâ Muhammed b. Muhammed Şerîf el-Hasanî Kazvîni, Mollâ Şâh Muhammed b. Abd Muhammed, Muhammed İbrâhîm Halîlullâh, Salâhî, Lutf Alî Big Âzer, Mîrzâ Muhammed Sâdık Mûsâvî Nâmî İsfehânî, Mîrzâ Abdullâh b. Habîbullâh Şihâb Turşîzî, Şevket, Haşmet, Su'la-i İsfehânî, Nâzım Gülpeyagani, Cevherî Tebrîzî, Seyyid Safir Ahmed Belgirâmî-oglu, Habîbî, Hâ'im Süleymân.

Şüphesiz ki Fars edebiyatında en çok dikkat çeken, birçok şairin örnek aldığı ve Türk edebiyatında da yansımalarını gördüğümüz en önemli Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsi, Molla Câmi'ye aittir.

⁵ Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul 1998, s. 66-68.

⁶ Dolu, s. 100.

⁷ Dolu, s. 125-128.

C. Türk Edebiyatında Yûsuf u Züleyhâ

“Türk edebiyatında Orta Asya’dan Anadolu sahasına kadar birçok edip ve şair Yûsuf ve Züleyhâ kıssasını ele almıştır. Bu eserler yazıldıkları coğrafyanın ve zaman diliminin sosyal anlayışı, kardeşlik, baba-oğul ilişkileri, aşk, hasret gibi konulara dair gelenekleri yansıtır. Türk edebiyatında bilinen ilk Yûsuf ve Züleyhâ mesnevisi 1232-1233’te Yesevî dervişlerinden Ali tarafından yazılmıştır. Hece vezniyle dörtlükler hâlinde düzenlenen ve Fars edebiyatındaki örneklerine benzemeyip kısmen orijinal sayılan eser yayımlanmıştır. İkinci eser Haliloğlu Ali’ye ait olup Kırımlı Mahmud’un Kıpçak Türkçesi’yle kaleme aldığı, ancak yarım kalan Yûsuf ve Züleyhâ’dan Anadolu Türkçesi’ne tamamlanarak aktarılmış ve İsmail Hikmet Ertaylan tarafından tıpkıbasımı yapılmıştır (Yûsuf ile Züleyhâ, İstanbul 1960). XIV. yüzyılda yazılan Yûsuf ve Züleyhâ’lar arasında en dikkate değer olanı Şeyyad Hamza’nın ünlü mesnevisidir. 1529 beyitten meydana gelen eserin pek çok baskısı mevcuttur. Şeyyad Hamza’nın lirik anlatımı ve akıcı üslûbuyla mesnevi hem çok okunmuş hem de sonraki eserlere örnek oluşturmuştur. Kesin adı ve ne zaman yaşadığı bilinmeyen Süle Fakih’in Yûsuf ü Züleyhâ’sı 5005 beyitlik bir eserdir. Yalın bir Türkçe ile kaleme alınan mesnevinin on yedi nüshası bilinmektedir. Aynı yüzyılda Yûsuf ve Züleyhâ mesnevileri içinde önemli bir eser de Erzurumlu Darîr’in kaleme aldığı mesnevidir. Tek nüshası bulunan mesnevî 2126 beyit olup ayrıca çeşitli kahramanların ağzından söylenmiş yirmi bir gazel içerir. Bu eser de daha sonraki Yûsuf ve Züleyhâ mesnevilerini hayli etkilemiştir. Gerek Şeyyad Hamza’nın gerekse Darîr’in eserleri Eski Anadolu Türkçesi’nin güzel örnekleri arasındadır ve dil özellikleri bakımından önemlidir.”⁸

Edebiyatımızda manzum ve mensur olarak yazılan Yûsuf u Züleyhâ’ların bir çoğunun müellifi belli iken bazılarının ise müellifi belli değildir. Klasik Türk edebiyatında kırktan fazla Yûsuf u Züleyhâ tespit edilmiştir. Ali⁹, Kırımlı Mahmud, Haliloğlu Alî,

⁸Hanife Koncu, *Yûsuf u Züleyhâ*, DİA., C. 44, İstanbul 2013, s. 38-40.

⁹ Gönül Ayan, *Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 3, 1997, s. 31-38.

Sulî Fakih ¹⁰ , Kadî Darîr, Ahmed, Hamidî ¹¹ , Garîb, Kırmî Abdülmecid, Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi, Likâî, Hatâî, Yusuf Ziyâî, Behîştî, Yahya Bey, Köprülüzâde Esad Paşa, Molla Hasan'ın eserleri bunlardan bazılarıdır.

“Yûsuf ve Züleyhâ modern Türk edebiyatının da konuları arasında yer almış, bu hususta manzum ve mensur çeşitli eserler yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Nazan Bekiroğlu, *Kalbin Üstünde Titreyen Hüzün: Yusuf ile Züleyha* (roman, İstanbul 2000); Melek Özlem Sezer, *Yusuf ile Zeliha* (manzum, İstanbul 2011); Nurullah Çetin, *Yeni Türk Şairinin Yusuf ile Züleyha Hikâyesi Duyarlığı* (inceleme, Ankara 2004).”¹²

¹⁰Halide Cemil Dolu, *Yusuf Hikayesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar*, Türk Dili Edebiyatı Dergisi, C.4, S.4, 1952, s. 419-445.

¹¹ Halide Cemil Dolu, *Sultan Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Manzum Bir Yusuf Hikayesi*, Türk Dili Edebiyatı Dergisi, C. 5, İstanbul, 1954, s. 51 -58.

¹² Koncu, s. 38-40.

BİRİNCİ BÖLÜM

I.MOLLA CÂMÎ

A.Hayatı

Molla Câmî unvanıyla tanınan Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî 23 Şâban 817 (7 Kasım 1414) tarihinde Horasan'ın Câm şehrinin Harcird kasabasında dünyaya geldi. İlk tahsiline babasının yanında başlayan Câmî babası Herat'a gidip Nizâmiye Medresesi'ne müderris olunca öğrenimini orada sürdürdü. Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî'den Arap dili ve edebiyatıyla ilgili bilgiler öğrendi. Seyyid Şerif Ali Cürcânî, Hâce Ali Semerkândî, Şihâbüddîn Muhammed Câcürmî gibi tanınmış âlimlerden dersler aldı.

“Daha sonra Uluğ Bey zamanında büyük bir ilim merkezi haline gelen Semerkant'a giderek orada dokuz yıl kaldı. Uluğ Bey Medresesi'nde Bursalı Kadızâde-i Rûmî'den (ö. 841/1437) riyâziyyat dersleri aldı. Bu arada Mevlânâ Fethullah-ı Tebrîzî'nin derslerinden de faydalandı. Keskin zekâsı, yeteneği, ilmî meseleleri anlatma gücü ve görüşünü çok açık olarak ortaya koyabilme kabiliyeti sayesinde herkesin hayranlığını kazandı. Kâşîfî Reşahât'ta Câmî'nin tahsiliyle ilgili hayret verici hâtıralar nakleder. Ünlü astronomi ve matematik âlimi Ali Kuşçu Herat'a gittiğinde Câmî'ye astronomiyle ilgili zor sorular sormuş, cevabını hemen alınca hayranlığını gizleyememiş, onunla riyâzî meseleler üzerinde çalışmalar yapmış ve kendisini takdir etmişti.”¹³

Câmî, aristokrasiye ve skolastik ilmine ve âlimlerine karşı alaycı davranmaktan çekinmeyen bir kimseydi. Gördüğü bir rüyanın tesiriyle ilk şeyhine yönelen Câmî, eskiden beri kendisindeki kabiliyete âşık olan Sadeddîn Kaşgarî tarafından “Bugün tuzağımıza bir doğan düştü.” diye, memnuniyetle karşılamıştır. Zekâsıyla herkesi kendisine hayran bırakan Câmî'nin tasavvuf yolunu tercih etmesine, eski hocalarından retorik üstadı Câcürmî “Beş yüz seneden beri Horasan'da bir âlim yetişmişti, onun da Sadeddîn Kaşgarî yolunu kesip zayı etti.” diyerek üzüntüsünü belirtmiştir. Câmî, şeyhi

¹³ Ömer Okumuş, *Câmî Abdurrahman*, DİA., C. 7, İstanbul 2013, s. 94-99.

ve kayınpederi olan Sadeddîn Kaşgarî'nin ölümünden sonra Ubeydullah Ahrar'a mürit olmuştur.¹⁴

“Kaşgarî'nin vefatından sonra imparatorluğun şair veziri olan Ali Şîr Nevâî, Hüseyin Baykara gibi kimseler arasında samimi bir dostluk oluşmuştur. Hatta Nevâî Câmî'nin seccadesini öpmek için onunla görüşmek istemiştir.”¹⁵ 1472'de Hacc'a gitmiş ve bu hacc yolculuğu sırasında gittiği her yerde büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Ömrünün sonuna kadar ilm ile meşgul olan Câmî 1492 yılında hastalanmış, son zamanlarında ise şuurunu kaybederek söz söyleyemez hale gelmiş ve 8 Kasım 1492 tarihinde vefat etmiştir.

Cenazesi, başta Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî olmak üzere devrin bütün ileri gelenlerinin iştirakiyle kaldırılmış, şeyhi Sa‘deddîn-i Kâşgarî'nin kabrinin yanına defnedilmiştir.

“Ali Şîr Nevâî, Câmî'nin vefatından sonra terakibibend tarzında uzun bir mersiye yazmış (Dîvân-ı Fânî, s. 205-208), ayrıca hayatına dair Hamsetü'l-Mütehayyirîn adlı bir eser kaleme almıştır. Müridlerinden Süheylî de uzun bir mersiye yazarak onun kaybından duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir (Dîvân-ı Süheylî, s. 359-362).”¹⁶

B.Edebî Kişiliği

Gençlik yıllarından ömrünün sonuna kadar öğrenmek ve öğretmek için çabalamış ve bunu hayatının düsturu haline getirmiş olan Câmî'nin başlıca edebî eserleri Farsçadır. Farsça eserlerinin yanı sıra Arapça eserler de yazarak bu dile hâkimiyetini de göstermiştir.

“Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan Câmî, üstün şairlik kabiliyeti yanında dinî, edebî ve aklî ilimlerle tasavvuftaki derin vukufundan bütün şiirlerinde, mesnevilerinde ve özellikle tasavvufî mesnevilerinde geniş bir şekilde faydalanmış, ele aldığı konuları çok rahat ve sade bir dille anlatma gücünü göstermiştir. Onun “Hint üslûbu” (Sebk-i Hindî) diye anılan şiir akımının ilk

¹⁴ Asaf Halet Çelebi, *Molla Câmî*, Hece Yayınları, Ankara 2002, s. 13.

¹⁵ Çelebi, s. 27.

¹⁶ Okumuş, s. 94-99.

öncülerinden biri olduğu ileri sürülmektedir (Dîvân-ı Kâmil-i Câmî, mukaddime, s. 250-251).”¹⁷

Türkler’le çok sıkı münasebeti bulunan Câmî’nin eserleri Türk âlim ve edipleri tarafından çok beğenilmiş ve bir çok eseri Türkçe’ye çevrilmiştir.

C.Eserleri

Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Câmî’nin kırk beşin üzerinde eseri vardır ancak bunların bazıları ne yazık ki günümüze kadar ulaşamamıştır. Tasavvuf, edebiyat, edebî ve dinî ilimler, eserlerinin başlıca konusunu teşkil eder.

1.Manzum Eserleri

a)Dîvan

“İlk Gençlik” adlı dîvânını 1479’da gençlik yıllarında, bundan on yıl sonra “Gerdanlığın Orta İncisi” adlı ikinci dîvânını, iki yıl sonra da “Hayatın Sonu” adlı dîvânını tertip etmiştir. Bu üç dîvân İran’da basılmıştır.

b) Heft Evreng

Büyük ayı burcundaki yedi yıldızda Farsça’da verilen isimdir. Câmî, hamse geleneğine uyarak beş mesnevi nazmetmiş; daha sonra yazdığı iki mesneviyi de ekleyerek bu isim altında toplamıştır. Bu eserler şunlardır:

- **Silsiletü’z-Zehab:** Üç ciltten meydana gelen eserin ilk cildi Hüseyin Baykara’ya ithaf edilmiştir. İkinci ciltte ilâhî aşk işlenmiştir. Üçüncü cilt ise 500 beyitlik kısa bir mesnevi olup II. Bayezid’e ithaf edilmiştir.
- **Salamân u Absâl:** Sembolik bir aşk hikâyesinin anlatıldığı 1130 beyitten oluşan mesnevi Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan’ın oğlu Yâkub Bey’e ithaf edilmiştir.
- **Tuhfetü’l-Ahrâr:** Câmî’nin, mürşidi Ubeydullah Ahrar’a armağan ettiği bu eser dinî, ahlakî ve edebî konuları ihtiva eden yirmi bölümden oluşmaktadır.
- **Subhatü’l-Ebrâr:** Hüseyin Baykara’ya sunulan eser dinî, tasavvufi ve ahlâkî konuların ele alındığı kırk bölümden ve 2700 beyitten oluşmaktadır.

¹⁷ Okumuş, s. 94-99.

- **Yûsuf u Züleyhâ:** 4000 beyitten meydana gelen eser Câmi'nin en tanınmış mesnevisidir. Bu eser hakkında ilerleyen bölümlerde daha detaylı bilgi verilecektir.
- **Leylâ vü Mecnûn:** Nizâmî ile Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin Leylâ vü Mecnûn'larına nazîre olarak yazılmış olan eser 3760 beyitten oluşmaktadır.
- **Hirednâme-i İskenderî:** Aristo, Eflâtun, Sokrat gibi filozofların İskender'e öğütlerini, İskender ile bu filozoflar arasındaki konuşma ve mektuplaşmaları anlatan eser Nizâmî'nin İskendernâme'sine nazîre olarak yazılmış ve Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir.¹⁸

c)Terceme-i Erba'în Hadîs

Kırk hadisin Farsça olarak yapılmış manzum bir tercümesidir. “Çihl Hadîs diye de anılan bu risâle, kırk hadisin Farsça manzum tercümelerinden ibarettir. Eser Erba'în adıyla Tahran'da (1295) taş basması olarak neşredilmiştir.”¹⁹

d)Risâle-i Sagîr Der Muamma

Edebî sanatlarla ilgili bir manzumedir. Bihiştî Ramazan Efendi tarafından Şerh-i Manzume-i Muammâ adıyla Türkçe şerhi yapılmıştır.

2.Mensur Eserleri

a)Nefehâtü'l-Üns

Asıl adı “Nefehâtü'l-Üns Min Hadâratü'l-Kuds” olan eserde tasavvufî terimler açıklanarak İslam mutasavvıflarının hayatlarıyla ilgili bilgiler verilir.

b)Bahâristân

Sa'dî'nin *Gülistân* isimli eserine naziredir. Ahlâkî öğütler veren bir eser olup Câmi bu eserini oğlu Züyâüddîn Yûsuf için yazmış ve Hüseyin Baykara'ya ithaf etmiştir. Sekiz bölümden oluşur. Birinci bölüm tasavvufa, ikinci ahlâka, üçüncüsü siyasete, dördüncüsü cömertliğe, beşincisi aşka, altıncısı latîfeye, yedincisi şiire ve sekizinci bölüm hayvan hikâyelerine ayrılmıştır.

¹⁸ Rıza Kurtuluş, *Heft Evreng*, DİA., C. 17, Ankara 1998, s. 157-158.

¹⁹ Okumuş, s. 94-99.

c)Şevâhidü'n-Nübüvve

Peygamberliğin delilleriyle Hz. Peygamber'in risâletinden ve bazı din büyüklerinin faziletlerinden bahseden bir eserdir.

d)Levâyah

Câmî'nin vahdet-i vücûda dair ilke ve esasları sentezlediği önemli bir eserdir. Eser "lâyiha" adı verilen bölümler ve bu bölümleri özetler nitelikte rubâîlerden oluşmaktadır. Eser ilk olarak Şemseddin Sivâsî tarafından tercüme edilmiştir. Daha sonra Abdülmecid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl et-Tosyevî el-Amâsî er-Rûmi el-Hanefî tarafından ikinci tercümesi yapılmıştır. Üçüncü tercüme, Konfüçyanist Müslüman âlim Liu Chih/Zhi tarafından Çince'ye yapılmıştır. Dördüncü tercüme, İsmâil Müfid el-İstanbûlî tarafından yapılmıştır. Beşinci tercüme, Seyyid Yâkub Han tarafından yapılmıştır. Levâyah'in son tercüme ise Ahmed Nazmî Türe tarafından yapılmıştır.²⁰

²⁰ Molla Câmî, Levâyah [Seyr u Sülûk ve Vahdet-i Vücûda Dâir], Tercüme: Şemseddin Sivâsî, Tercüme ve notlarla yayına hazırlayan: Melek Gündüz Karacan, Litera Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 22-24.

İKİNCİ BÖLÜM

(İNCELEME)

I.MOLLA CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİ

Molla Câmî daha sağlığındaiken birçok Türk âlimi tarafından sevilip takdir görmüştür. Önemli manzum ve mensur eserlerinin Türkçe'ye tercüme ve şerhlerinin yapılması da bu beğenin en önemli ispatı sayılmaktadır. Ali Şîr Nevâî ve Hüseyin Baykara'nın Câmî'nin eserlerini yazdırmak için hattatlar, tezyin ettirmek için de ressamlar tuttukları bilinmektedir. Aynı şekilde Molla Câmî de girdiği her mecliste Anadolu şairlerine övgüler yağdırmıştır. Bir eserini II. Bayezid'e ithaf etmesi de bu münasebeti destekler niteliktedir.

“Câmî'nin *Heft Evreng* adlı eserinin beşinci mesnevisi olan *Yûsuf u Züleyhâ*, hezec bahrinin “mefâ'îlün/mefâ'îlün/fe'ûlün” vezniyle yazılmış âşıkâne ve lirik bir mesnevîdir. Eserde Hutbe, Na't, Mi'raciyye gibi manzumelerden ve Nakşibendiyye tarikatı Pîri Ubeydullah-ı Ahrâr bahsinden sonra Hüseyin Baykara'nın methiyesi yer alır. Câmî, kitabın yazılış sebebi ve sözün faziletleri hakkında iki manzumelik bir bölümden sonra asıl destan kısmına geçerek Yûsuf sûresinden hareketle, Hz. Yûsuf'un hikâyesini anlatır. Câmî, eserinde küçük hadîselerle aşk hikâyelerini uzun uzadıya tavsîf etmiş, mesnevînin sonuna da üç manzume eklemiştir. Bu manzumelerden birincisi zamaneden şikâyet, ikincisi oğlu Ziyaüddin Yûsuf'a öğüt, üçüncüsü de nefsiyle hesaplaşmasını anlatmaktadır. Bunlardan sonra kitap hakkında belîğ bir medhiye söyleyen Câmî, kitabını 889H/1484M tarihinde telif ettiğini ve eserin 4000 beyit olduğunu açıklar.”²¹ Bu eser Câmî'nin en tanınmış mesnevîsi olarak bilinmektedir.

²¹ İsmet Şanlı, “*Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi*”, Turkish Studies, S. 5, 2016, s. 6.

A.Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsine Yapılan Şerhler

Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sına yapılan şerhlerden biri mevcut nüshası bulunmayan ve Telli Mehmet b. İbrahim Vehbi'ye ait olduğu bilinen Şerh-i Dibâce-i Yûsuf u Züleyhâ adlı eserdir. Ayrıca Yûsuf u Züleyhâ'nın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar No: 3516 ve Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No. 2829'da Şem'î adına kayıtlı, ancak Şem'î'ye ait olmayan iki şerhi bulunmaktadır.

Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi No: 2829, 179 vr., 25 st., hat: nesih, 243x139, 177x79 mm, Farsça beyitlerin üstü kırmızı çizgili, metin mavi mürekkeple cetvel içindedir. Bölüm başlıkları bulunmamaktadır. Müellifi Hâcibî olan eserin istinsah tarihi ve müstensihi belirlenememiştir.

II.MOLLA CÂMÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİNİN ŞÂRİHİ BİLİNMEYEN BİR ŞERHİ

Molla Câmi'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsinin bir diğerk şerhi ise bizim Latin harflerine aktarıp incelemesini yaptığımız eserdir ve bu eser hakkında İsmet Şanlı'nın verdiği bilgiler şöyledir: "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY No: 3516, 274 vr., 19 st., hat: talik, ölç: 215x140 mm, cilt: yıpranmış, zencirekli vişne çürüğü meşin. Başlıklar kırmızı mürekkeple, Farsça beyitlerin üstü kırmızı çizgili, sayfa kenarlarında Farsça kelimelerle ilgili kısa açıklamalar vardır. İstinsah tarihi 1030H/1620M olan ve müellifi bilinmeyen eserin müstensihî Abdü'l-Aziz bin Mehmed eş-Şehir be Müminzâde olarak belirlenmiştir."²²

Toplam 274 varaktan oluşan eserin 1b-56a varakları arasındaki 762 beyit ve şerhinden oluşan kısmını genel olarak inceleyecek olursak; talik hattıyla yazılmış eserde beyitlerin üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiş ve bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup her sayfada 19 satır bulunmaktadır.

Sözlük anlamı "Bir metni, bir kitabı ayrıntılarına inerek açıklama, yorumlama" olan şerh, edebî terim olarak ise "Bir metnin gizli noktalarını keşfederek yorumlamak, tanımlamak, açıklamak ve daha anlaşılır hale getirmek" anlamlarına gelmektedir. Ancak burada bir hususa değinmek faydalı olacaktır. Kelime anlamı "Bir metin veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme" olan tercüme ile şerhin, yazıldığı dönemlerde bazen birbirinin yerine kullanıldığı metinler dikkatleri çekmektedir. Şöyle ki başlığında tercüme ifadesi kullanılan bir eserin aslında şerh olduğu, aynı şekilde başlığında şerh ifadesinin kullanıldığı bir eserin de tercüme metni olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun; bu ifadelerin birbirinin yerine kullanıldığından dolayı mı yoksa müellifin hatasından dolayı mı olduğu henüz bilinmemektedir.

Süleymaniye kütüphanesinde kayıtlı olan Hâcibî'nin yaptığı şerh ile incelediğimiz şerh arasında bâriz farklılıklar mevcuttur. Hâcibî beyitleri şerh ederken uzun anlatımlara başvurmuş ve verdiği bilgilerle ilmini, bu bilgileri anlatırken kullandığı kelimelerle de edebî anlamdaki becerisini gözler önüne sermiştir. Bizim

²² Şanlı, s. 8-9.

incelediğimiz şârihi bilinmeyen bu şerh Hâcibî'nin şerhinin yanında oldukça sönük kalmaktadır. Şârih, beyitleri kısa ifadelerle ve tercüme denilebilecek tarzda şerhetmiştir. Ayrıca şârih kelime telaffuzları hakkında sayfa kenarlarında hatalı ifadeler kullanmıştır.

Şârihin Farsça beyitleri mısra mısra şerh ederken bazen birebir tercüme yoluna gittiği bazen de mısraları bağımsız olarak çevirdiği görülmektedir. Örnek verecek olursak:

İlahî gonca-ı ümmîd büğşây

İlâhî ümmîd gonçesini aç.

Gülî ez-ravza-ı cāvîd bünmây (1. b.)

Ebed bağçesinden gül göster.

Be-nâm-ı ân ki nâmeş hırz-ı cānhâst

Ol Allâhuñ ismiyle kitâba başlarum ki anuñ adı cānlar hamâyilisidür.

Şenāyeş cevher-i tîğ-i zebānhâst (15. b.)

Ol Allāh-ı ‘azîmü’ş-şānı medh ü şenā itmek diller kılıcınıñ cevāhiridür.

Birinci örnekte birebir kelime çevirisi ikinci örnekte ise anlama dayalı bir çeviri görülmektedir.

Şârih bazı beyitleri şerh ederken beyitlerde geçen kelimelerin hangi dilde olduğuna ve nasıl telaffuz edildiğine dair sayfa kenarlarında bir takım açıklamalarda bulunmuştur. “Bi-kâfi’l-Acemî” veya “Bi-kâfi’l-Arabî” şeklinde der-kenar olarak verilen bu bilgilerin bazılarının, sözlüklere bakılarak hatalı olduğu tespit edilip düzeltmeleri yapılarak dipnotta belirtilmiştir.

A. Şârihin Anlamını Verdiği Kelimeye Ait Alıntı Yaptığı Beyitler ve Vezinleri

Şârih kelimelerin sözlüklerdeki anlamlarını, sözlüğün ismini belirterek vermiş, anlamını verdiği kelimelerin farklı anlamlarını, farklı şairlerden beyit alıntılarıyla da desteklemiştir. İncelediğimiz kısımda toplam 43 kelimenin anlamını veren şârih bunlardan 13 tanesini alıntı yaptığı beyitlerle açıklamıştır. Ancak şârihin bu kelimeleri, döneminde anlamı bilinmeyen kelimeler olduğu için mi açıkladığı yoksa bu kelimelere vurgu yapmak için mi açıkladığı belirlenememiştir. Şârih, eklediği bu beyitlerin bazılarının kime ait olduğunu beyitin başlığı olarak vermiş birçoğunun kime ait olduğunu ise belirtmemiştir. Kime ait olduğu belirtilmeyen beyitlerin bazılarının şairi tespit edilmiş bazıları ise tespit edilememiştir. Tespit ettiğimiz isimler Nizâmî²³, Hüsrev-i Dihlevî²⁴, Kâtibi²⁵, Hâfız²⁶, Rûdeki²⁷, Esedî-i Tûsî²⁸ ve Şems-i Fahri²⁹'dir. İncelediğimiz kısımda şârih yaptığı şerhe 21 beyit, 1 mısra ve 1 rubâî eklemiştir. Aşağıda şârihin alıntı yaptığı beyitler, açıklamasını yaptığı kelimeler koyu yazılarak verilmiştir.

Bârik: Çeşmân-ı hoş u miyân-ı **bârik**
Mâ atyebe fâk celle **bârik**

Ferheng: Be-şabrî k'âvered **ferheng** der-hüş
Nişâned âteş-i cüşende rā cüş (**Nizâmî**)
Çü âmed tā be-kaşr-ı nâzenîn teng
Zi mağzeş 'aql reft ez-sîne **ferheng** (**Hüsrev-i Dihlevî**)

²³ Manzum aşk hikâyelerinin üstâdı sayılan Nizâmî'nin günümüze kadar gelen tek eseri Hamse'sidir.

²⁴ 13. yy.da yaşamış olan Hüsrev-i Dihlevî'nin en önemli özelliği tarihî olayları mesnevî tarzında kaleme almasıdır.

²⁵ 15. yy.da yaşamış olan Kâtibi'nin kaside, gazel, kıta ve rubâîlerinden oluşan yaklaşık 10.000 beyitlik bir divanı vardır.

²⁶ Dilinin sadeliği ve şiirlerindeki ahenk ile Molla Câmî'nin övgüsüne mazhar olmuş Hâfız kıta, kaside ve rubâîler yazdığı halde asıl şöhretine yazdığı gazeller ile ulaşmıştır.

²⁷ Doğuştan kör olduğu söylenen ve Medhiye şiirleriyle ün kazanmış Fars şairidir.

²⁸ Eserlerinden döneminin edebî bilgilerinin yanı sıra matematik, ilâhiyat ve felsefe gibi ilimleri de bildiği anlaşılan dindar ve duygulu İran şairlerindendir.

²⁹ En önemli eserinin Tebsiratü'ş-Şuarâ olduğu bilinmektedir.

Civān kīne rā şāyed ü ceng rā
Kuhēn-pīr tedbīr ü **ferheng** rā (**Esedī-i Tûsī**)

Āferīn: **Āferīn** cān **āferīn**-i pāk rā
Ān ki cān baḥşend ü imān ḥāk rā (**Esedī-i Tûsī**)

Āferīd: Cihān-ı ez-īn tā cihān **āferīd**
Ez-o şūret-i ḥūb-ter kes nedīd

Dihlīz: Dü-şāḥ āmed dü-pāyeş derd ü-ğam rā
Derī būnmūd **dihlīz**-i ‘adem rā

Bālā: Çü āmed bedān kūh hīzem firāz
Bedānest **bālā** vü pest ü dirāz

Pest: Cihān rā bülendī vü **pestī** zi to
Çi güyem çī’ī her çī hestī zi to

Bālā/pest: Ḥudāyī ki **bālā** vü **pest** āferīd
Zi ber-dest her dest dest āferīd

Serve şalınmağı ḳad-ı **bālāsı** ögredür
Nāzüklügi güle ruḥ-ı zībāsı ögredür

Dergāh: Her ki āyed güyiyā vü her çī ḥāher gū be gū
Kibr ü nāz ü ḥācīb ü derbān derīn **dergāh** nīst

Mīg: Nūr bāred zi berḳ-ı tīget **mīg**

Be-seviyy-ḥüsrevî ki hemçün mihr
Nür bâred zi feyz-i râ'îş **mîg** (**Şems-i Fahrî**)

Gevezn: Şod be-rüyet be-şâḥḥâ-yı **gevezn**
Her yekî şâḥ çâr rıtl be-vezn

Dü-çeşmeş çü çeşm-i **geveznân** siyâh
Velikin pür ez-eşk bî-kâh u kâh

Gürgân: Kemendeş bîşe ber-şîrân ḳafes kerd
Feyelkeş deşt ber-**gürgân** ḥabākâ (**Rûdekî**)

Cablüs: Be-cablüsî-i ḥod râ eger koned pür-kâr
Velî nikû nebûd kâr-ı **cablüs** belûs (**Şems-i Fahrî**)

Tâb: İy mihr-i felek zi mâh-rüy-ı to **tâb**
Der zülf medih be-ḳaşr-ı in dil şode **tâb**
Luṭfi kon u rüy-ı mihr ez-in zerre metâb
Yek zerre ber-i mihr-i to key âred **tâb**

Serâb: Her teşne kûr-meşreb-i tevḥîd âb yâft
Sîr-âb geşt ü her dü-cihân râ **serâb** yâft (**Kâtibî**)

Ceres: Şeb-i târîk ü bîm-i mevc ü girdâbî çünân hâ'il
Ceres feryâd midâred ki ber-ne-bendîd maḥmilhâ (**Hâfiz**)

Nî: Çünân kâmil ki **nî** keremest ü **nî** serd
Çünân 'âdil ki **nî** ḥuşkest ü **nî** ter (**Enverî**)

Key: Bâde hemî ḥord be-âyîn **key**
Genc hemî dâd be-her câm-ı mey

Şârihin eseri şerh ederken bazı kelimelerin anlamını verdiğini ve o kelimelerle ilgili muhtelif şairlerden beyitleri alıntı yaparak eserine eklediğini daha önce belirtmiştik. Bu kısımda şârihin alıntı yaptığı beyitlerin hangi vezinlerle yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Alıntı yapılan beyitlerde toplam 10 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır. Şârihin alıntı yaptığı beyitlerde en çok kullanılan aruz kalıbı **Fe‘ûlün/Fe‘ûlün/Fe‘ûlün/Fe‘ûl** kalıbıdır. Alıntı yaptığı beyitlerin 6 tanesi bu vezin kalıbıyla yazılmıştır. İkinci sırada alıntı yaptığı beyitlerin 5 tanesinin kalıbı olan aynı zamanda Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsinin vezni olan **Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün** kalıbı gelmektedir. Eserde alıntı yapılan beyitlerin vezinlerinin daha iyi anlaşılması açısından kalıpları tek tek verilip bu kalıba ait kaç beyit olduğu parantez içinde belirtilmiştir.

1. **Fe‘ûlün/Fe‘ûlün/Fe‘ûlün/Fe‘ûl** (6 beyit)
2. **Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün** (5 beyit)
3. **Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün** (2 beyit)
4. **Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün** (2 beyit)
5. **Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün** (1 beyit)
6. **Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün** (1 beyit)
7. **Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün** (1 beyit)
8. **Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün** (1 beyit)
9. **Müfte‘ilün/Müfte‘ilün/Fâ‘ilün** (1 beyit)
10. **Mef‘ûlü/Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün** (1 beyit)

B. Molla Câmî'nin Eserinde Olup Şârihin Şerh Etmediği Beyitler

İncelediğimiz kısımda Molla Câmî'nin eserinde olup da şârihin şerh etmediği iki tane beyit mevcuttur. Bu beyitler transkripsiyonlu metne eklenip dipnotta belirtilmiştir. Bu beyitler şunlardır:

**Çi bâşed puḡteḡi āzāde būden
Be-ḡāk-i nīstī ūftāde būden (14. b.)**

Zi destîne dü sâ' id kerde revnağ
Zi zer kerde dü mārîrā muṭavvağ (554. b.)

Bu iki beyiti şârihin kasıtlı bir şekilde mi şerh etmediği yoksa gözünden mi kaçırdığı bilinmemektedir.

C. Eserde Adı Geçen Sözlükler

Daha önce de bahsettiğimiz gibi şârih eseri şerh ederken bazı kelime açıklamaları yapmış ve bu açıklamaları da hangi sözlüklerden alıntılıyarak yaptığını eserde belirtmiştir. Ayrıca şârih bazen kelimenin anlamını verdikten sonra sözlüklerin kısa hallerini yazmıştır. Eser detaylı olarak incelendiğinde, şârihin eseri şerh ederken kelime anlamları için en fazla yararlandığı sözlüğün Dakâyıku'l-Hakâyık olduğu görülmektedir. 8 kelimenin anlamını **Dakâyıku'l-Hakâyık**'dan faydalanarak veren şârih sırasıyla 4 kelimeyi **Burhân-ı Kâtı**'dan 3 kelimeyi **Ahterî-i Kebir**'den, 2 kelimeyi **Lugât-ı Deşîşe**'den, birer kelimeyi de **Kâmûsu'l-Muhît**, **Sihâhu'l-Cevherî**, **Lugât-ı Vankulu**, **Bahru'l-Garâyib** ve **Sihâh-ı Acem**'den yararlanarak açıklamıştır. Bu sözlükler ile ilgili kısa bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. Ahterî-i Kebir (Karahisârî)

Karahisar'da (Afyonkarahisar) doğduğu için Karahisârî nisbesiyle de anılır. Babasının adı Şemseddin'dir. Hayatının muhtelif safhalarına, nerede ve hangi hocalardan öğrenim gördüğüne dair kaynaklarda bilgi yoktur. Sadece Kütahya'da müderrislik yaptığı ve orada öldüğü bilinmektedir. Arap dili ve edebiyatından başka siyer ve fıkıh alanlarında da eserleri vardır.

“Ahterî-i Kebîr diye de anılan bu Arapça-Türkçe sözlük Ahterî'nin en meşhur eseridir. Belli başlı Arapça kaynaklardan faydalanarak 952 (1545) yılında tamamladığı eser, yaklaşık 40.000 kelime ihtiva etmektedir. Her ne kadar muhteva ve sağlamlık bakımından Mütercim Âsım Efendi'nin Kâmus Tercümesi ile kıyaslanamazsa da bazı özelliklerden dolayı haklı bir ün kazanmıştır.”³⁰

³⁰ Hulusi Kılıç, *Ahterî*, DİA., C. 2, İstanbul 1989, s. 184.

Şârih; ‘**dihlîz**’, ‘**ceres**’ ve ‘**dühül**’ kelimelerinin anlamlarını bu sözlükten faydalanarak vermiştir. Şârih, eserde ismi Ahteri’l-Kebîr olarak da geçen sözlükten faydalanırken anlamını verdiği kelimedenden birinin altına Ahteri’l-Kebir ismini diğer iki kelimenin altına ise Karahisârî ismini yazmıştır.

2. Bahru’l-Garâib

“Lugat-ı Halîmî adıyla da tanınan eserin giriş kısmında belirtildiğine göre Halîmî önce Farsça’dan Türkçe’ye örneksiz bir sözlük hazırlamıştır. Dr. John Lee’nin tanıttığı bir nüshasının 850 (1446) tarihini taşıdığını ve bunun muhtemelen telif tarihi olabileceğini belirten Rieu’nun kaydı (Catalogue, s. 137-139) dikkate alınırca Lugat-ı Halîmî’nin Fâtih Sultan Mehmed devrinde (1444-1446 ve 1451-1481) kaleme alınmış ve ona sunulmuş olduğu söylenebilir. Halîmî bu sözlüğü daha sonra Bahrû’l-garâib adıyla manzum olarak düzenlemiştir. Eserin bu tertibinde yer alan şiirleri 872’de (1467-68) şerhettiğine göre nazma çekme işi bu tarihten önce muhtemelen Sivas kadılığı sırasında gerçekleşmiş ve eser Amasya Valisi Şehzade Bayezid’e sunulmuş olmalıdır. Sözlüğün Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan nüshasında (Fâtih, nr. 5237, vr. 3^b) geçen “şehzâde-i civânbaht” tabiri bunu doğrulamaktadır. Bu düzenlemede aruzun çeşitli kalıplarında yazılmış yirmi bir şiir, sekiz rubâî ve nesir olarak masdarlar bölümü yer alır. 1350 beyit kadar tutan bu eser bazan Farsça’dan Türkçe’ye, bazan da Türkçe’den Farsça’ya çevrilmiş kelimelerle bir kısım edebî bilgilerin kısaca yer aldığı bir sözlük mahiyetindedir.”³¹

Şârih sadece ‘**ferheng**’ kelimesinin anlamını bu sözlükten faydalanarak vermiştir.

3. Burhân-ı Kâtı

İncelemesi yapılan eserde adı genellikle kısaca Burhân olarak geçen sözlük Güney Hindistan’da kurulan Kutubşâhîler Devleti sultanlarından Abdullah adına 1062’de (1652) kaleme alınmıştır. 20.000’den fazla kelime ihtiva eden bu sözlükte kelimeler Fars alfabesine göre sıralanmıştır. “Sağlam, reddi mümkün olmayan delil anlamında Burhân-ı Kâtı ismi verilen sözlük uzun bir mukaddime ile başlar. Sözlükte

³¹ Mustafa Erkan, *Bahrû’l-Garâib*, DİA., C. 4, İstanbul 1993, s. 513-514.

Farsçanın yanı sıra Arapça, Türkçe, Süryânîce, İbrânîce, Hintçe, Yunanca, Latince, Ermenice, Zend ve Pazend dillerinden gelen kelimelere de yer verilmiştir.³²

Şârih ‘kasâb’, ‘âb-yâr’, ‘şigerf’ ve ‘taylasân’ kelimelerinin anlamlarını bu sözlükten faydalanarak vermiştir.

4. Dakâyıku’l-Hakâyık

“15. yüzyılın dil ve üslup özelliklerini taşıyan Dakâyıku’l-Hakâyık, hicri 889 (m. 1484) yılında istinsah edilmiş olup Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya K. 1782’de kayıtlıdır. Yazmanın ilk sayfasında Sultan Bayezid’in el yazısıyla “*Kitâbu fî Dekâyık-il-Hakâyık et-Türkiyye el-Manzûme min kabl-in-Nasîha ve Siyerü-n-Nebî aleyhisselâm*” ibaresini görüyoruz. Yazma, II. Bayezid ve II. Mahmud’un tuğralı vakıf mührünü taşıyor. Kitap, 157 varaktır ve her birinde 11 satır bulunmaktadır.”³³

Şârihin en fazla yararlandığı sözlük Dakâyıku’l-Hakâyık’dır. ‘Bârîk’, ‘ferheng’, ‘âferîn’, ‘bâlâ’, ‘gevzen’, ‘nezdîk’, ‘tâc’, ve ‘nî’ kelimelerinin anlamlarını bu sözlükten yararlanarak vermiş ve bunu da eserinde belirtmiştir.

5. Kâmûsu’l-Muhît

“Tam adı el-Kâmûsu’l-Muhît ve’l-kabesü’l-vasîtu el-câmi’ limâ zehebe min lugati’l-‘Arab şemââtî’tir. Fîrûzâbâdî, altmış cilt tutacağını tahmin ettiği el-Lâmi’u’l-mu’lemü’l-‘ucâbu el-câmi’ beyne’l-Muhkem ve’l-‘Ubâb adıyla bir sözlük yazmaya başlamış ve yaklaşık beş cildini kaleme almıştı. Daha sonra bunun pek kullanışlı olmayacağını dikkate alarak düşüncesinden vazgeçmiş ve iki ciltlik muhtasar bir sözlük hazırlamıştır. Kâmûs (okyanus) kelimesi eserin şöhret bulmasından sonra “sözlük” anlamında da kullanılır olmuştur. Fîrûzâbâdî eserine bu adı vermekle Arap dilinin bütün kelimelerini kapsadığını iddia etmişse de Cevherî’nin es-Sihâh’ında yer alan 40.000 kelimeye 20.000 daha ekleyerek kelime sayısını 60.000’e çıkarmakla birlikte daha önce yazılan 80.000 kelimelik Lisânü’l-‘Arab’ın gerisinde kalmıştır.”³⁴

³² Ayla Demiroğlu, *Burhân-ı Kâti*, DİA., C. 6, İstanbul 1992, s. 432.

³³ <https://www.yucedevlet.com/dekayik-ul-hakayiktan.html> (25 Mayıs 2019)

³⁴ Hulusi Kılıç, *Kâmûsu’l-Muhît*, DİA., C. 24, İstanbul 2001, s. 287.

Şârih ‘**dihlîz**’ kelimesinin anlamını bu sözlüğü kullanarak vermiştir. Ayrıca bu kelimenin anlamının diğer sözlüklerde (Sihahu’l-Cevherî, Lugât-ı Vankulu, Ahterî-i Kebîr) nasıl açıklandığını da belirtmiştir.

6. Lugat-ı Deşîşe

“Daha çok Tuhfetü’s-Seniyye ve Lügat-i Deşîşî adlarıyla bilinen Tuhfetü’s-Seniyye İle’l-Hazreti’l-Haseniyye, Deşîş lakabıyla tanınmış Mehmed b. Mustafa b. Lütfullâh tarafından hazırlanmış mensur Farsça-Türkçe sözlüktür. Mehmed b. Mustafa b. Lütfullâh bazı kaynaklara göre Amasyalıdır. Müellif uzun bir süre Mısır’da kalarak Deşîşe sadakası adıyla Haremeyn fakirlerine dağıtılan ve Osmanlılar döneminde resmi bir vakıf haline dönüştürülen Deşîşe vakıflarının muhasebe işlerinde görev yapmış, bu münâsebetle Deşîşî nisbesiyle anılmıştır.”³⁵

Şârih ‘**ber-â-ber**’ ve ‘**Hoten**’ kelimelerinin anlamını bu sözlükten yararlanarak vermiş, kısaca Hoten’in yer adı olduğunu sayfa kenarında belirtip Deşîşe yazmıştır.

7. Lugat-ı Vankulu

“Yirmi sekiz babdan ve her babı yirmi sekiz fasıldan meydana gelen eser Vankulu Lugatı (Lugat-ı Vankulu) ismiyle tanınmıştır. İbrâhim Müteferrika tarafından iki cilt halinde yayımlanan eser (İstanbul 1141) bir Osmanlı müellifinin kaleminden çıkmış olup Türkiye’de basılan ilk kitap sayılmaktadır. Lugatın daha sonra çeşitli baskıları yapılmıştır (İstanbul 1170, 1188, 1217-1218). Eserin mukaddimesinde İbrâhim Müteferrika’nın III. Ahmed, Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa ve Şeyhülislâm Abdullah Efendi’ye methiyeleri, sözlüğün yararlarıyla ilgili düşünceleri, matbaanın açılmasına izin veren padişahın fermanı, şeyhülislâmın fetvası ve kitap hakkında devrin âlimlerince yazılmış on altı takriz yer almaktadır. Ayrıca eserin baş tarafına İbrâhim Müteferrika’nın matbaanın önemine dair Vesîletü’t-tibâa adlı risâlesi konmuştur.”³⁶

Şârih ‘**dihlîz**’ kelimesinin anlamını bu sözlükten faydalanarak vermiş yukarıda belirttiğimiz gibi diğer üç sözlükle de mukayese yapmıştır.

³⁵ Yusuf Öz, “*Tuhfetü’s-Seniyye’de Nevrûz*”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 1999, s. 127.

³⁶ Mustafa S. Kaçalin, *Vankulu*, DİA., C. 42, İstanbul 2012, s. 513.

8. Sıhâh-ı Acem

“Sıhâhü’l-Acem mevcut bilgilerimize göre döneminin Oğuz Türkçesinin kelime hazinesini ortaya koyan ilk geniş çaplı çalışma olmasının yanı sıra Oğuz Türkçesinin Arap ve Fars gramerlerine paralel olarak oluşturulmuş ilk satırarası gramer eseri de sayılabilir. Eser, Osmanlı topraklarında yüzyıllar boyunca tekrar tekrar istinsah edilmiş ve ders kitabı olarak okutulmuştur. Eserin oldukça fazla sayıda nüshasının olması bunun bir kanıtıdır. Sıhâhü’l-Acem, Farsça-Türkçe satırarası sözlük olmakla birlikte aynı zamanda dilin standartlaşmasını sağlayan önemli kaynaklardan biri hüviyetindedir.”³⁷

Şârih sadece ‘**tâb**’ kelimesinin anlamını bu sözlükten faydalanarak vermiştir.

9. Sıhâhu’l-Cevherî

“Tam adı Tâcü’l-Luga ve Sıhâhu’l-Arabiyye olmakla beraber daha çok Sıhâhu’l-Luga ve kısaca es-Sıhâh diye anılır. Eserin adını “sıhâh”ın (“sahîh”in çoğulu) yanı sıra müfred olarak “sahâh” şeklinde tesbit edenler de vardır. Cevherî es-Sıhâh’ı ile, özgün tertibi ve Buhârî’nin hadis ilminde yaptığı gibi yalnız sahih, fasih ve meşhur kelimelere yer vermesi bakımından Arap sözlük bilimi tarihinde yeni bir çığır açmış, aranan kelimeye ulaşmada daha kolay bir yöntem geliştirmiştir.”³⁸

Yine aynı şekilde şârih ‘**dihlîz**’ kelimesinin anlamını bu sözlükten aldığı bilgilerle verip diğer sözlüklerle mukayese ederek anlamı pekiştirmeye çalışmıştır.

D. Mesnevînin Bölümleri ve Eserde Yer Alan Başlıklar

Klasik mesnevî tertibine uygun olarak yazılmış mesnevînin bölüm başlıkları neredeyse paragraf halinde yazılmıştır. Başlıklardaki Farsça kısımlar kırmızı mürekkeple, şerhleri ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Şârih başlıkları şerh ederken cümle cümle şerh etmeyi tercih etmiştir ancak burada bölümler incelenirken bütünlük oluşturmak adına başlık tek cümle olarak alınıp şerhi de bütün halde verilmiştir. Eserdeki başlıklar ve eserin bölümleri aşağıdaki gibidir.

³⁷ Harun Altun, İlk Farsça-Türkçe Sözlüklerden Sıhâhu’l-Acem: Karşılaştırmalı İnceleme ve Kelime Dizini, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, 12.

³⁸ Hulusi Kılıç, *Tâcü’l-Luga*, DİA., C. 39, İstanbul 2010, s. 356-357.

Hāzā Kitāb-ı Şerḥ-i Yūsuf u Züleyhā

Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm

Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm lafzıyla başlayan eserin bu bölümünde hamd, şükür, af, rızık ve yazılmaya başlanan eserin beğenilmesi için edilen duaları içeren 14 beyit bulunmaktadır. Artık eskisi gibi düzgün söz ve şiir söyleyen şairlerin kalmadığından bahseden şairin Allāh'a, ona akıl vermesi ve dilinden cevherler saçılmasını sağlaması için ettiği dualar da bu beyitlerde sıralanmıştır.

İftitāh-Nāme Be-Nām-ı Yegāne Çeşme-i Rūşen-i Mihr Ez-Deryā-yı Nevāleş Yek-Nemest Ve Defter-i Mülevven-i Sipih Ez-Āyāt-ı Kemāleş Yek-Raḡam: Kitāba Başlamak Allāhuñ Birliginuñ Adına Ki Güneşuñ Rūşenlügi Anuñ 'Aṭiyyesinuñ Deryāsında Bir Çiydür Toḡuz Feleguñ Renginüñ Defteri Anuñ Kemālinüñ 'Alāmetlerinden Bir Yazıdır.

Bu bölüm "Allāh'un ismiyle kitaba başlarum ki" ifadesiyle başlayıp Allāh Tealā'yı medh ve senā ederek O'nun güzel isimlerini açıkladığı beyitlerden oluşmaktadır. Bölümde Allāh'ın, kendini beğenenleri alçakta bıraktığının af dileyenleri ise affettiğinin, yarattığı kullara da son derece cömert davrandığının anlatıldığı beyitler mevcuttur. Şair Allāh'ın rahmetinden, bereketinden, lutfundan bahsederken aynı zamanda doğadaki bütün güzelliklerin O'nun birer tecellisi olduğunu da beyitlerle anlatmaktadır. Öyle ki güneşin saçtığı her bir ışık zerresi Allāh'ın tecellisi olarak görülmektedir. 15 ile 42. beyitler arasındaki tevhid bölümünün son beyitlerinde ise dünya heveslerine kanmamak ve Allāh'ın yolundan sapmamak için dualar edilmiştir.

Tertīb-i Delā'il-i Hestī-i Vācib-i Te'ālā Nümüden Ve Tergīb-i Te'emmül Der-Ān Fermüden: Vācib-i Te'ālānuñ Varlığınıñ Delillerinuñ Tertibini Göstermek Beyānındadır Bu Surḥ. Daḡı Fikr Tergībini Vācib-i Te'ālādan Buyurulmaḡluḡı Beyānındadır. 'Arābān

43. beyit ile 70. beyit arasında kalan bu bölümde gecenin ve gündüzün oluşumu, güneşin, ayın ve tüm gezegenlerin Allāh'ı zikretmesi ve tüm bunların O'nun varlığının

ispatı olduğu anlatılmaktadır. Güneşin doğuşuyla gündüzün, ayın doğuşuyla gecenin meydana geldiği; dünyanın, güneşin ve ayın dönüşünde hiçbir aksaklığın ve sekmenin olmadığı beyitlerle çok güzel bir biçimde anlatılmıştır. Tüm bu düzenin Allâh'ın varlığına delil olduğuna vurgu yapılmıştır. Tevhid bölümünün ikinci kısmı sayılabilecek bu bölümün sonlarına doğru, insanların varlık âleminin yaratıcısına yönelmeleri için dualar edilmiştir.

Dest Ber-Dāšten Der-Münâcât Be-Dest-Yârî-i Erbâb-ı Hâcât: Münâcâtda Eli Yuğarı Tutmak Beyânındadır Bu Sırh, Erbâb-ı Hâcâtuñ El Yarlığıyla.

Sözlük anlamı “Allâh’a yalvarıp yakarma, duâ ve niyâzda bulunma” olan münâcât bu eserde 71 ile 83. beyitler arasındadır. Bu bölümde insanın su ve çamurdan yaratıldığı ve ne kadar aciz olduğu belirtilirken nefsin insana cazip gelen hikayelerine kandığını hatta âlimlerin bile cahiller gibi günaha batabileceği anlatılmıştır. Allâh'ın doğruyu ve yanlışı mukaddes kitabı ile belirttiği halde ona uymayarak günahlar işlendiğini samimi bir dille anlatan şair son olarak Allâh'ın merhametine sığındığını ve Ondan af dilendiğini ifade etmiştir.

Taḥşîş-i Münâcât Be-Nâzım Bî-Dest-Yârî-i Müşârik ü Musâhib: Nâzımuñ Münâcâtınuñ Taḥşîş-i Beyânındadır Bu Sırh, Muşâhib Müşâriküñ Eli Yardımıyla.

Şair bu bölümde “münâcâtın tahsisi” adı altında bir başlık daha atıp kendisinin Allâh yolunda bir kul olduğunu, daimâ Allâh'ı zikrettiğini ve bu durumun yine O'nun nasip etmesiyle olduğunu ayrıca kendisine ulaşan bütün nimetlerin Allâh'tan geldiğini anlatmıştır. Yazmaya başladığı kitap için kolaylıklar dilenip hatalı bir harf yazması durumunda Allâh'ın o kusurları örtmesi için yalvarıp peygambere selam ederek bölümü bitirmiştir. Ayrı başlık atılarak yazılan bu münâcât bölümü 87 ile 110. beyitler arasındadır.

Na't-ı Hâce-i Ki Hâtem-i Hâtmiyyet Der-Engüşt Dâset Ve Mühr-i Hâtemiyyet Ber-Püşt 'Aleyh Mine's-Şalavat Efđaluhâ u Mine't-Taḥiyyât Ekmeluhâ: Bu Sırh Hâce-i 'Aleyhi's-Selâmuñ Hâtmiyyet Hâtemini Parmağında Tutduğunu Beyânındadır. Ve Dağı Anuñ Mühr-i Hâtemi Arkasınuñ Üzerinde Olduğın

Beyânındadır. Anuñ Üzerine Şalavâtlardan Efdali Olsun ve Dağı Tañıyyatlardan Ekmeli Olsun.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi peygamberimize övgülerin sıralandığı ve salavatların istendiği bölümdür. Edebiyat terimi olarak “Hz. Peygamber’i övmek için yazılan manzûme” anlamında kullanılan na’t bölümü bu eserde 111.-145. beyitler arasında yer almaktadır. Şair önce Muhammed lafzının mim harfini anlatarak dünyanın ve cennetin Muhammed aleyhi’s-selâmın hürmeti için yaratılmış olduğuna ve onun son peygamber olduğuna vurgu yapmıştır. Daha sonra ise ondan önceki bütün peygamberlerin onun geleceğini müjdelemiş olduğundan bahsetmiştir. Peygamberimizin fizikî özelliklerini ve ayı parmağıyla ikiye bölme mucizesini anlatıp dört halifeden de bahseden şair son olarak peygambere olan aşkına vurgu yapıp bölümü sonlandırmıştır.

Der-Şıfat-ı Mi’râc-ı Seyidü’l-Mürselîn ü Hâtemü’n-Nebıyyîn ‘Aleyhi’s-Selâm: Bu Surh Seyidü’l-Mürselîn ü Hâtemü’n-Nebıyyîn ‘Aleyhi’s-selâmuñ Mi’râcı Beyânındadır.

Hız Muhammed’in Allâh katına yükselmesinin anlatıldığı mi’râcnâme 146.-202. beyitler arasındadır. Ayın bedir olduğu ve parlaklığıyla güneşi kışkandırdığı, kurtla kuzunun yan yana dolaştığı o huzur dolu gecede Cebrâil aleyhi’s-selâmın Peygamberimiz uykudayken onun yanına gelmesini ve onu göğe yükseltmesini anlatan şair bu bölümde Burak’ın ve Refref’in özelliklerine de vurgu yapmıştır. Burak’ın şimşek hızıyla Mekke’den Mescid-i Aksa’ya gidişi ve bu yolculuk sırasında karşılaşılan yıldızların yolculuğa dahil olması sanatsal bir şekilde anlatılmıştır. Utarit, Zühre, Behram, Müşterî, Zuhâl, Atlas gibi yıldız isimlerini beyitlerde sıralayan şair son olarak Allâh Tealâ’nın sıfatlarından bahsederek bölümü sonlandırmıştır.

Libâs-ı Zârâ‘at Püşiden Ve Der-İktibâs Nür-ı Şefâ‘at Güşiden: Tevâzu‘ Libâsını Örtünmek Ya‘nî Geymek ve Şefâ‘at Nürünü İktibâsını İştirmek Beyânındadır Bu Surh.

Bu başlıktan sonra ise âlemlere rahmet olarak gelmiş olan Hz. Muhammed’e yakarış ve ona lâıyk kullar olabilmek için dualara yer verilmiştir. Ayrıca Peygamber

efendimizin (s.a.v.) ahir zamandaki ümmetinin onun yüzüne hasret olduğu ve git gide günah deryasına battığı anlatılmıştır. Devamında ise bu ümmetin daima Peygamber efendimizin yolunda gittiği, bu yolda olduğu için şükrettiği ve ümitvâr olması gerektiği anlatılmıştır. 203.-234. beyitler arasında kalan bu bölümde ağırlıklı olarak Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den şefaât talep edilmektedir.

Der-Teberrük Cüsten Be-Zıkr H̄’ace Ki Be-Muḳteżā-yı ‘İnde Zıkrı’ş-Şālîhîn Tenezzülü’r-Raḫmetu Zıkr-i o Sermāye-i İstinzāl-i Raḫmet Nūr Şuḫūdest Ve Pırāye-i İstihlāş Ez-Zaḫmet-i Zuhūr-ı Vücūd: Mübāreklük Taleb Eylemek H̄’ace ‘Aleyhi’s-Selāmuñ Zıkr ile Anuñ Beyānındadır Bu Surḫ Ki Sālîhleruñ Zıkrinüñ Ḳatında Olan Muḳteżāsı Raḫmetüñ İnmesidür. Zirā Ḥabīb-i Ekremüñ Zıkrı Raḫmetüñ İnmesinüñ Sermāyesidür. Nūr Şuḫūddur. Ḥalās Bezegi Anuñ Cūdını Zuhūrınuñ Zaḫmetindendür.

Bu başlık ile başlanılan ve Molla Câmî’nin hocası olan Şeyh Ubeydullâh’a övgülerin sıralandığı methiye bölümü 235.-269. beyitler arasındadır. Şeyh Ubeydullah’ın Allâh’ın lutfundan nasibini almış, sırlarına erişmiş bir kul olduğu ve Allâh’ın varlığında kendini kaybettiği anlatılmıştır. Şair, Peygamber yolundan ayrılmayan hocasının mertebesinin çok yükseklerde olduğuna ve onun İlâhî sırlara erişmiş olduğuna vurgu yaparak hocasına uzun ömürler dileyip bölümü sonlandırmıştır.

Der-Temeddüh-i Sultānî Ki Be-Müçib-i Medḫü’s-Sultān Yestenzilü’l-Emān Midḫat-ı O Tıb Zindegānî Rā Zāmānest Ve Mādîḫ-i O Ez-Ḳuvvet-i Emānî Der-Emān: Bu Surḫ Bir Pādîşāhuñ Medḫi Beyānında İdi Ki Mollā Cāmî İle Bir Aşrda İdiler. Medḫ-i Sultānuñ Sebebiyle Emīnlük Nüzül İder. Anuñ Medḫi Güzel Ta’ayyüşi Zāmındur Ya’ nî Ḥalk ve ‘Ālim Anuñ Zamānında Āsüde Ḥāl Olmağa Dirlik İderler. Anuñ Mādîḫi Emīnlük Ḳuvvetindedür, Emīnlük İçindedür.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi Molla Câmî ile aynı dönemde yaşamış ve Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ eserini sunduğu, dönemin padişahı Hüseyin Baykara’ya övgülerin sıralandığı bölümdür. 270.-307. beyitler arasında kalan bu bölümde Sultan Hüseyin döneminde memleketteki huzur, sükûnet, bolluk ve bereket anlatılmıştır. Kurtla kuzunun yan yana yaşamasını, hırsızların yaptıkları işten feragat etmesini

Sultan Hüseyin'in cömertliğine ve adaletine bağlayan şair son olarak ona neslinin devamı ve adının unutulmaması için dualar ederek methiye bölümünü sonlandırmıştır.

Der-Beyân Ân Ki Ol Her Yek Ez-Cemâl ü 'İşk Murgîst Ez-Âşiyân-ı Vaḥdet Perîde Ve Ber-Şâh-Sâr Mezâhir-i Keşret Âremîde Eger Nevâ-yı 'İzzet-i Ma' şükîst Ez-Âncâst Ve Eger Nâle-i Miḥnet-i 'Âşıkîst Hem Ez-Âncâst: Bu Surḥ Ol Şey'ün Beyânındadır Ki Her Birisi 'İşk Cemâlinden Bir Kuşdur Vaḥdet Yuvasından Uçmuşdur. Keşret Mezâhirinün Dalı Üzerinde Raḥat Olmuşdur. Eger 'İzzet Naşîbinün Ma' şükîdur Ol Yirde. Eger 'Âşıklık Miḥnetinün Nâlesiyledür Ol Yirde.

Bu başlık altındaki 308.-345. beyitler arasında kalan bölümde Allâh'ın mutlak birliğini, ezeli oluşunu, dünyayı ve Hz. Adem'i yaratmasını anlatan beyitler bulunmaktadır. Ayrıca yeryüzündeki bütün âşıkların aşklarının aslında kula değil o kulu yaradana olması gerektiğine, aşka ve âşık olmanın önemine vurgu yapılan beyitlerle bölüm sonlandırılmıştır.

Naḥl-ı Beyân-ı Fazîlet-i 'İşk Besten Ve Şâhçe-i Âgâz-ı Sebeb-i Nazm-ı Kitâb Be-Ân Peyvesten: 'İşk Fazîletinün Hurmasını Bağlamaçlık Beyânındadır Bu Surḥ. Nazm-ı Kitâbuñ Sebebinün Dalını Hurma Ağacına Muttaşıl İtmeklük Beyânındadır.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi 346.-379. beyitler arasında kalan bu bölüm mesnevînin sebeb-i telif bölümüdür. Bu 34 beyitte aşksız bir gönlün sadece su ve çamurdan ibaret olduğu, aşkın insan gönlü için çok önemli olduğu ancak bu aşkın yalnızca Allâh aşkı olması gerektiği anlatılmıştır. Kendisinin de âşıklık mertebesine erişmiş olduğunu, hatta bu yeteneğin kendisinde doğuştan mevcut olduğunu, artık bu dünyaya bir eser bırakması gerektiğini ve Allâh'ın da ona bu fırsatı verdiğini ifade etmiştir.

Deste-i Gül Ez-Çemen-i Fezâ'il-i Suḥan Çiden Ve Rişte-i İtmâm-ı Sebeb-i Nazm-ı Kitâb Ber-Ân Piçiden: Fezâ'il Çemeninden Bir Tıttam Gül Devşürmek Beyânındadır. Nazm-ı Kitâb Sebebinün İtmâmı İplüğünü Anuñ Üzerine Şarmaçlık Beyânındadır Bu Surḥ.

Sebeb-i telif başlığının devamı niteliğindeki bu bölüm 380.-420. beyitler arasındadır. Bu bölümde Allâh'ın aşkıyla kalemi eline alıp nasıl yazmaya başladığını

anlatan şair Leylâ ve Mecnun hikâyesinin eskidiğine Hüsrev ve Şirin hikâyesinin de zamanının dolduğuna vurgu yaparak asıl kaynağı Kur‘ân-ı Kerîm olan bu hikâyenin hepsinin önüne geçeceğine dem vurmıştır. Eserinde asla yalan olmayacağını anlatan şairin bu ifadesine şârih Hamza-nâme örneğini vermiş ve Yûsuf gibi bir güzelliği anlatan eserin asla kötü olamayacağını da belirtmiştir . Yûsuf ve Züleyhâ'nın vefâ ve aşk için en güzel örnekler olduğunu ve onları yazarak çok büyük bir hazineye imza attığını da belirterek bölümü sonlandırmıştır.

Dâstân-ı Şem‘-i Cemâl-i Yûsuf Der-Şebistân-ı Ğayb Efrûhten Ve Pervâne-i Dil-i Âdem Râ Be-Müşâhede-i Fürûğ Ān Suhten: Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâmuñ Güzelligünñ Hikâyesi Beyânındadır Bu Surh. Ğayb Gicelerinde Şu‘lelendürmek Ādem ‘Aleyhi’s-Selâmuñ Da Anuñ Cemâlinuñ Şu‘lesini Müşâhede-i Gönli Pervâne Olub Yanması Beyânındadır Bu Surh.

Şairin âgâz-ı destân bölümüne geçtiğini belirten bu başlığın altında 32 beyit bulunmaktadır. 421.-452. beyitler arasındaki bu bölümde önce Hz. Âdem’in Yûsuf’tan nasıl haberdâr olduğu anlatılmış sonrasında ise Yûsuf’un güzelliği karşısında Âdem aleyhi’s-selâmın nasıl şaşırıldığı beyitlerle ifade edilmiştir. Ayrıca Hz. Âdem’in Allâh Tealâ’ya Yûsuf’un bu güzelliğinin nereden geldiğini Allâh Tealâ’nın da cevaben güzellik lutfunu ona bağışladığını söylemesi anlatılmıştır.

Nihâl-i Cemâl-i Yûsufi Râ Ez-Bahâristân-ı Ğayb Be-Bâğistân-ı Şehâdet Āverden Ve-B’âb-ı Dîde-i Ya‘kûb u Hevâ-yı Dil-i Züleyhâ Perverden: Yûsuf ‘Aleyhi’s-Selâmuñ Fidanı Ğayb Bahâristânından ‘Ālem-i Şehâdete Gelmeclük Beyânındadır Bu Surh. Ya‘kûbuñ Gözinuñ Şüyı Züleyhânuñ Gönlinuñ Maħabbetinüñ Beslenmesi Beyânındadır Bu Surh.

Evvelâ Âdem aleyhi’s-selâmdan başlayıp ondan sonran gelen peygamberlerin anlatıldığı bu bölümde Yûsuf’un dünyaya gelişi, Yakub’un onu nasıl sevdiği, Yûsuf’un süt annesine verilmesi, süt annesinin Yûsuf’tan ayrılmamak için onu hırsızlıkla suçlaması gibi olaylar anlatılmıştır. 453.-516. beyitler arasında kalan bu bölümde ağırlıklı olarak Yûsuf’un güzelliği ve Yakub’un ona olan sevgisi anlatılmıştır. Bölümün sonunda ise Züleyhâ’nın anlatıldığı bölüme geçileceğini bildiren birkaç beyit bulunmaktadır.

Der-Şıfat-1 Cihet ü Nisbet-i Züleyhâ Ki Ki Mağrib Ez-Ṭulū‘-1 Āfitāb-1 Cemāleş Maşrık Geşte Būd Belki Be-hezār Derece Ez-Ān Der-Güzeşte: Bu Surh Züleyhānuñ Nisbet [ve] Cihetinüñ Şıfatı Beyānındadır Ki Mağrib Şehrinden Āfitābuñ Cemālinün Ṭulū‘ indan Maşrıkda Olmış İdi. Belki Biñ Derece Ol Āfitābı Hüsnde Geçmiş İdi.

Züleyhâ'nın güzelliğinin tasvir edildiği bu bölüm 517.-595. beyitler arasındadır. Burada Züleyhâ'nın boyu hurma ağacına, kokusu miske, burnu elife, ağzı noktaya, yüzü gül bahçesine, çenesindeki gamze âb-ı hayat kuyusuna, gerdanı fil kemiğine, belinin inceliği kıla teşbîh edilmiştir. Ayrıca çevresindeki bir çok güzel kızın ona hizmet ettiği ve Züleyhâ'nın sürûr içinde yaşadığı anlatılmıştır.

Der-Niyām-1 Menām Diden-i Züleyhâ Nevbet-i Evvelî Tiğ-i Āfitāb-1 Cemāl-i Yūsuf Râ Ve Küşte-i ‘Işk Şoden Be-Ān Tiğ-i Nühüfte Der-Niyām: Uyğunun İçinde Züleyhānuñ Görmeklügi Evvelî Nevbetde Yūsuf ‘Aleyhi’s-Selāmuñ Cemālî Güneşinüñ Tiği Dağı Züleyhānuñ ‘Işk İle Öldürmesi Ol Gizlü Kılıc İle Ki Kıını İçinde İdüken Beyānındadır Bu Surh.

Huzurlu ve dingin bir gecede herkesin tatlı uykusunda olduğu o saatlerde Züleyhâ'nın rüyasında Yūsuf'u gördüğünü anlatan bu bölüm 596.-643. beyitler arasındadır. Yūsuf'un da güzelliğinin tasviri yapılmış ve Züleyhâ'nın Yūsuf'a rüyasında nasıl aşık olduğu anlatılarak bölüm sonlandırılmıştır.

Veẓiden-i Nesīm-i Şeherî Ber-Züleyhâ Vü Nergis-i H̱āb-Nākeş Râ Güşāden V’ez H̱ayāl-i Şebāne Ğonce-Vār H̱ün-1 Be-Dil Fürü H̱orden Ve Mühr Ber-Leb Nihāden: Bu Surh Şeher Rūzgāruñ Esmesi Beyānındadır. Züleyhâ Üzerine Dağı Anuñ H̱āb İle Ālūde Olmuş Nergis Gibi Gözi Açılmaqlık Beyānındadır. Gicelerüñ H̱ayālinden Ğonce Gibi Kānī Göñli İçine Yimeklük Beyānındadır. Ve Mühri Dudağı Üzerine Kōmaqlık Beyānındadır.

644.-688. beyitler arasındaki bu bölümde Züleyhâ'nın gördüğü rüyadan sonra aşk ateşine düştüğünü, yakasını yırttığını, Yūsuf'u tekrar görebilmek için geceyi beklediğini ve gündüzleri kendinden geçmiş halde dolaştığını anlatan beyitler mevcuttur.

Ez-Müşâhede-i Tağayyür-i Hâl-i Züleyhâ Tahayyür Be-Rişte-i Tefekkür-i Kenîzân Fütâden Ve Dâye Be-Ser-i Engüşt İstifsâr Girih Râ Ez-Ân Rişte Güşâden: Züleyhânuñ Hâlinüñ Tağayyüri Müşâhedesinden Hayret Dügümini Kızlar Tefekkür İpligi Üzerine Düşürmeklük Beyânındadır. Ve Dâyesi De Su 'âl Parmağınun Başıyla Dügümi Ol Tefekkür İpliginden Açmaçluğı Beyânındadır.

İncelediğimiz kısımdaki son bölüm ise 689.-762. beyitler arasındadır. Bu bölümde Züleyhâ'nın içine düşen aşkı gizlemeye çalışması fakat muvaffak olamaması anlatılmaktadır. Züleyhâ'nın âşık hallerini çevresindeki kızların sihre ya da periden gelen zarara yorması ve onun hakkında dedikodu yapması, Züleyhâ'nın dadısının ise tecrübeleriyle onun âşık olduğunu anlaması ve Züleyhâ'nın ona aşkını itiraf etmesi anlatılmaktadır.

E. Eserde İşaret Edilen Telmih ve İktibaslar

Sözlük anlamı “kast edilen bir şeyi açık olarak değil söz arasında ima yoluyla söylemek” olan telmih, manzum ya da mensur bir eserde tarihî bir olaya, âyet veya hadise, kahramana, atasözüne, kıssaya işaret etmeye veya gönderme yapmaya denir. Türk edebiyatına Arap ve Fars edebiyatından intikal etmiş olan telmihte anlatılmak istenen düşünce, nesne, kavram ve hayal doğrudan onu anlatacak sözcüklerle değil, çağrıştıracak sözcüklerle, üstü kapalı bir biçimde ifade edilir.

İktibas ise esere canlılık kazandırmak amacıyla bir âyet veya hadisin, tamamını ya da bir kısmını alıntı yoluyla kullanmaktır. Alıntılanan âyet veya hadisin tamamı kullanılıyorsa tam iktibas, bir kısmı kullanılıyorsa ya da vezin ve kafiye gibi nedenlerden dolayı alıntının anlamını bozmayacak şekilde düzeltmeler yapılıyorsa buna da nakıs (eksik) iktibas denilmektedir.

1. Telmih

Eserde geçen telmihler verilirken bütünlüğü bozmamak adına beyit ve şerhi mısra mısra bölünmeden verilmiş ve şerh kısmı birebir yazılmayıp aynı zamanda eklemeler yapılmıştır. Eser çok daha dikkatli incelendiğinde başka telmihler de bulunabilir ancak burada belli başlı olanlar inceleme kısmına alınmıştır.

Zi bî-çünîş çün ü çendhâ hest
Bülendân bâ ‘uluvv-ı kâdr-ı o pest (36. b.)

O yüce ve tek olan Allâh’ın benzersizliğinden yer yüzünde bir sürü eser vardır. Tevhid bölümünde geçen bu beyitte Allâh’ın birliğine ve büyüklüğüne vurgu yapılmıştır. Yeryüzünde gördüğümüz her güzelliğin aslında Allâh’ın birer tecellisi olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Şârihin de beyiti şerh ederken belirttiği gibi “O Allâh’tır, bir tektir.” (İhlas, 112/1) âyetine **telmih** yapılmıştır.

Der-în virâne netvân yâft hîştî
Birün ez-ğālīb-ı nîk ü siriştî (64. b.)

Bu virâne de iyi yoğrulma kalıbından başka bir kerpiç bulmak mümkün değildir. Allâh’ın herkesi müslüman olarak yarattığının anlatıldığı bu beyitte “Mâ min mevlûdin illâ ve kad yuledu ala’l-fitratî’l-islâmî” (Her çocuk islam fitratı üzerine doğar.) hadis-i şerifine **telmih** yapılmıştır.

Zi cûdeş ger ne-geştî râh meftûh
Ne-bordî reh be-cûdî keştî-i Nûh (122. b.)

O peygamberin cömertliğinden yol açık olmasaydı Nuh’un gemisi Cudi dağına ulaşamazdı. Na’t bölümünde yer alan bu beyitte Peygamber efendimize (s.a.v.) övgüler sıralanırken Nuh tufanına da **telmih** yapılmıştır.

Be-seng ez-dest-i düşmen la’l-ı o hest
Be-müşti rîğ püşt-i cümle bişkest (138. b.)

Düşmanın attığı taşla onun dişi kırıldı, Allâh bir avuç toprakla düşmanı kırdı. Yine na’t bölümünde yer alan bu beyitte Peygamber efendimizin (s.a.v.) İslamiyeti yayma çabasındayken zulüm görmesine ve bu zulme sabretmesine işaret edilip “Attığım zaman sen atmadın, fakat Allâh attı.” (Enfâl, 8/17) âyetine **telmih** yapılmıştır.

Derin jengār-gün kâh-ı zer-endüd

Be-hem yuhyî rüsümü'l-fazl ve'l-cüd (268. b.)

Allâh'ın cömertliğinin alâmetleri bu renkli dünyanın içinde altın kakmalı köşk gibidir diyerek Allâh'ın lutfuna ve gücünün her şeye yetebileceğine vurgu yapılmış ve "Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve 'şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor." (**Yâsin, 36/78**) âyetine **telmih** yapılmıştır.

Heme sübbühîyân Sübbüh-cüyân

Şodend ez-bî-hodî Sübbüh güyân (327. b.)

Bütün melekler Sübbüh isteyici ve onu zikredici oldular. Subbûhun kuddûsun rabbunâ ve rabbu'l-melâiketi ve'r-rûh yani "Münezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve ruhun Rabbisin." duâsına **telmih** yapılmıştır.

Suhan ez-kâf u nûn dem ber-ğalem zed

Ğalem ber-şafha-ı hestî rakam zed (383. b.)

Kâf u nûndan nefesini kalem üzerine vurunca kalem varlık sayfası üzerine rakam vurdu. Sebeb-i telif bölümünde yer alan bu beyitte Allâh'ın her şeye gücünün yetebilmesi ve ol demesi ile her şeyin mümkün olabileceği anlatılmış ve "Bir şeyi istediğinde, O'nun buyruğu 'ol!' demekten ibarettir; hemen olur." (**Yasin, 36/82**) âyetine **telmih** yapılmıştır.

Kühen şod devlet-i Şîrîn ü Hüsrev

Be-şîrînî nişânem hüsrev-i nev (395. b.)

Hüsrev ile Şîrîn'in devri son buldu ben tatlılıkla yeni bir hikâye yazıyorum. Şair aslında beyitte kendi eserini överek yazmakta olduğu eserin kendinden önce yazılan eserlerin önüne geçeceği iddiasında da bulunmuştur. Burada Hüsrev ile Şîrîn hikâyesine **telmih** yapılmıştır.

Serâmed kışşa-ı Leylâ vü Mecnûn

Kesî diğer serâmed sâzem eknûn (396. b.)

Tamam oldu Leylâ ve Mecnûn hikâyesi ben şimdi başka birinin hikâyesini yazıyorum. Bir önceki beyitteki ifadenin bir örneği de burada görülmektedir. Yine şair kendi eserini överken Leylâ ve Mecnûn hikâyesine **telmih** yapmıştır.

Ḥudâ ez-ķışşahâ çün aḥseneş ḥ'ând
Be-ḥüsn-i vech ez-ân ḥ'âhem suḥan rând (398. b.)

Allâh Yûsuf'un kıssasını en güzelinden okudu ben de o sözü sürdürmek yani o hikâyeyi yazmak isterim. Aslında şair burada eserinin menba'ının Kur'ân-ı Kerîm olduğuna vurgu yapmış ve "Kıssaların en güzeli" (**Yûsuf, 12/3**) âyetine **telmih** yapmıştır.

2.İktibas

Eserin incelediğimiz kısmında iki beyitte iktibas yapıldığı görülmektedir. Yine telmihte olduğu gibi iktibas beyitleri incelenirken de şerhe bağımlı kalınmayıp eklemeler yapılmaya çalışılmıştır.

Ḥalîl âsâ der-i mülk-i yakîn zen
Nevâ-yı "lâ-uḥibbu'l-âfilîn" zen (58. b.)

İbrahim aleyhi's-selâm gibi yakın mülkün kapısını vur ve "lâ-uḥibbu'l-âfelîn" sadasını vur. Hz. İbrahimin kavmi aya, yıldızlara ve güneşe tapardı ancak Hz. İbrahim aklını kullanıp gece olunca batan güneşe, gündüz olunca batan aya ve yıldızlara tapmanın mantıksızlığını sorgulamıştı. Yakın mülkün kapısından kasıt Allâh'ın insana bahşettiği akıldır. "Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "Batanları sevmem" dedi." (**En'âm, 6/76**) âyetinden **iktibas** yapılmıştır.

Şod ez-sübbühyân gerdün şadâ dih
Ki "subḥâne'llezi esrâ bi-abdih" (168. b.)

Sübbühyân meleklerinden felek sada verici oldu ve "Subḥâne'llezi esrâ bi-abdih" sadasını verdi. Eserin mi'racnâme bölümünde geçen bu beyitte "Bir gece,

kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allâh eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” (İsra, 17/1) âyetinden **iktibas** yapılmıştır.

F. İmlâ Hususiyeti

Eserde ikinci şahıs ekleri ile bazı tamlama eklerinin kef (ك) yerine nun (ن) harfi ile yazıldığı dikkat çekmektedir. Eser, transkripsiyonlu bir şekilde Latin harflerine aktarılırken bu hatalar düzeltilmiş ancak hataların fazla olması düzeltmelerin dipnota eklenmesine olanak sağlamamıştır.

Örneğin “nürsuzuñ gözi” ifadesi “nürsuzun gözi” şeklinde yazılmıştır. Yine aynı şekilde ikinci tekil şahıs eklerinde de benzer hatalar sıkça yapılmıştır. “Yoluña”, “ayağuña” şeklinde yazılması gereken ikinci teklik şahıs ekleri “yolına”, “ayağına” şeklinde yazılmıştır. Bu hataların şârihe mi yoksa müstensihe mi ait olduğu ise tespit edilememiştir. Ayrıca kelimelerin yazımında yer yer hatalı harflerin kullanıldığı da görülmüştür ve metin içerisinde düzeltmelere gidilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

I.NÜSHA TAVSİFİ

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi

Koleksiyon: TY No: 3516

Müellif: ?

Kitap Adı: Hâzâ Kitâb-ı Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ

Hat: Talik

Dili: Farsça-Türkçe

Müstensih: Abdü'l-Aziz bin Mehmed eş-Şehir be Müminzâde

İstinsah Tarihi: 1030H/1620M

Yaprak Sayısı: 274

Ölçüsü: 215x140

Satır: 19

Sütun: 1

Cilt: Yıpranmış, zencirekli vişne çürüğü meşin.

Açıklamalar: Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Farsça beyitlerin üstü kırmızı çizgilidir ve sayfa kenarlarında Farsça kelimelerle ilgili kısa açıklamalar vardır.

II.1b-56a VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONLU METNİ

[1^b] Hāzā Kitāb-ı Şerḥ-i Yūsuf [u] Züleyḥā

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Elḥamdu li'llāhi Rabbi'l-ālemīn ve's-şalātu ve's-selām 'alā ḥayri ḥalkıhi Muḥammedin ve ālihi ve şaḥbihi ecma'ın.

Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ulün³⁹

1. İlahî gönca-ı ümmîd büğşây

İlahî ümmîd gönçesini aç.

Gülü ez-ravza-ı cāvîd bünmây

Ebed bağçesinden gül göster. Lafz-ı cāvîd ebed ma' nāsına ism-i maşdardur ve vaşf daḥı isti' māl olunur. Cāvîdān daḥı dirler.

2. Be-ḥandān ez-leb-i ān gönca bāgem

Güldür ol gönçe dudağdan benüm bāgumı.

V'ez-în gül 'ıtr perver kon dimāgem

Bu gülüñ қоқusuyla beslemeklük eyle benüm dimāgumı. “Atr bi'l-feth: Hoş қоқular қоқмақ. 'İtr bi'l-kesr: Hoş қоқulu nesne.”

3. Der-în miḥnet-serāy-ı bī-muvāsā

Bu ünsiyyetsüz miḥnet sarāyı içinde.

Be-ni' methā-yı ḥ'ışem kon şināsā

Beni kendi ni' metlerüñle öglendürmek eyle.

4. Zāmirem rā sipās endişe gerdān

Benüm zāmīrüm için fikr 'aṭiyyesini eyle.

³⁹ Mesnevinin vezni kenarda yazılmıştır.

Zebānem rā sitāyiş pīşe gerdān

Dilüm için senün ni‘ metlerinin şükri ve hamdına ya‘ nī senün ni‘ metlerine şükr ve hamd itmege şan‘ at eyle.

5. Zi taqvīm-i ħired bih rūziyem baḡş

‘ Aql defterinden eyü rızķ bağışla

Ber-iqlīm-i suḡan firūziyem baḡş

Söz memleketi üzere benüm gālib olmaķlūğumı bağışla.

6. Dilī dādī zi gevher genc-ber-genc

Bir gönül virürsin gevher ħazīnesinden ħazīne üzerine.

Zi genc-i dil zebān rā kon güher senc

Dil için gönül ħazīnesinden cevāhir düzmek eyle.

7. Güşādī nāfe-i ṭab‘-ı merā nāf

Benüm ṭab‘ umuñ göbегinüñ göbek miskini aç. Nāf lafzı göbek, nāfe daḡı dirler ve göbek miskine daḡı mecāzen ıtlāķ olunur.

Mu‘ aṭṭar kon zi müşkem Kāf tā Kāf

Koķulu eyle [2^a] benüm miskümden Kāfdan Kāfa dek.

8. Zi şı‘ rem ħāme rā şekker zebān kon

Benüm şı‘ rümden ķalemi şeker dillü eyle.

Zi ‘ıṭrem [nāme]⁴⁰ rā ‘anber-feşān kon

Benüm koķumdan [nāmemi]⁴¹ ‘anber saçıclıķ eyle.

9. Suḡan rā ħod serencāmī ne-māndest

Söz için ħod evvel āḡir ķalmamışdur.

⁴⁰ “nāme” ibaresi yazmada “nāfe” şeklindedir.

⁴¹ “nāmemi” ibaresi yazmada “göbek için” şeklindedir.

V'ez ān nāme be-cüz nāmī ne-māndest

Bu nāme adından ğayrı qalmamışdır.

10. Der-īn ħum-ĥāne-i ŧirīn fesāne

Ĥikāyesi ŧatlu olan kŭp evinde.

Ne-mī yābem ŧadā'ī z'ān terāne

Ben bulmadum bir ŧadā bu terāneden. **Terānenüñ** ma' nāsı uŧŭliyle ırlamaq. Ba' zılar tantana dimekle ırlamaĝa dirler dimişler. Ve ba' zılar ezgi, naĝme ma' nāsına naql itmişlerdür.

11. Ĥarīfān bāde-hā ĥordend reftend

Muŧāhibler bādeyi içdiler ve gıtdiler.

Tehī ĥumhā rehā kerdend [ü] reftend

Kŭpleri boŧ eylediler, gıttiler.

12. Ne bīnem puĥte'ī z'īn bezm-i ĥāmī

Ben görmedüm piŧmiş çiy meclisden.

Ki bāŧed ber-kefeŧ z'ān bāde cāmī

Ki ola anuñ eli ūzerine ol bādeden bir qadeĥ.

13. Beyā Cāmī rehā kon ŧerm-sārī

İy Cāmī gel qurtulmaqluq eyle utanmaqdan.

Zi ŧāf u dŭrd piŧ ār ānçi dārī

ŧāfī ŧarāb ŧortusından getŭr ol qadeĥi ki sen tutarsın.

14. Çi bāŧed puĥteĝī āzāde bŭden Be-ĥāk-i nīstī ūftāde bŭden⁴²

⁴² Molla Cami'nin Yusuf u Zŭleyha eserinde yer alan bu beyit yazmada yazılmamıştır.

İftitāh-Nāme Be-Nām-ı Yegāne Ki Çeşme-i Rüşen-i Mihr Ez-Deryā-yı Nevāleş Yek-Nemest: Kitāba Başlamak Allāhuñ Birliğinüñ Adına Ki Güneşüñ Rüşenlügi Anuñ ‘Atıyyesinüñ Deryāsında Bir Çiydür: **Ve Defter-i Mülevven-i Sipih Ez-Āyāt-ı Kemāleş Yek-Raḳam:** Toḳuz Felegüñ Renginüñ Defteri Anuñ Kemālinüñ ‘Alāmetlerinden Bir Yazıdır.

15. Be-nām-ı ān ki nāmeş ḥırz-ı cānhāst

[2^b] Ol Allāhuñ ismiyle kitāba başlarum ki anuñ adı cānlar ḥamāyilisidir.

Şenāyeş cevher-i tiġ-i zebānhāst

Ol Allāh-ı ‘azīmü’ş-şānı medḥ ü senā itmek diller kılıcınıñ cevāhidür.

16. Zebān der-kām kām ez-nām-ı o yāft

Evvelki gām kāf-ı ‘Acemī iledür.⁴³ İkinci kām kāf-ı ‘Arabī iledür. Ma‘nā-yı mışrā‘ oldur ki anuñ nāmından murād dimāğında dil buldı.

Nem ez-ser-çeşme-i in‘ām-ı o yāft

Anuñ in‘ām çeşmesi başından yaş buldı.

17. Ḥıred rā z’o nümüde dem-be-dem rūy

Lafz-ı z’o ez-o taḳdirindedür. Ma‘nā-yı mışrā‘ dimekdür ki ‘aḳl için andan nefes-be-nefes yüz görmüşdür.

Hezārān-nükte-i bārik çün mūy

Yüz biñ nükte ince kıl gibi. **Bārik** lafzı ince, daḳıḳ ma‘nāsınadır.

Beyt

[Mef‘ülü/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

Çeşmān-ı hoş u miyān-ı bārik
Mā atyebe fāk celle bārik

Fāzıl-ı muḥaḳḳıḳ, **Daḳāyıku’l-Ḥaḳāyık**da incelmış nesneye dirler dimiş. Taḥzif idüb bārik daḳıḳ dirler.

⁴³ Şarihin bu açıklamasının sözlüklere bakılarak hatalı olduğu anlaşılmıştır.

18. Pey-i ān mū zebān rā şāne kerde

Ol perçem için dili tarağ eyledi.

Zi dendān şāne rā dendāne kerde

Dişden tarağ için diş eyledi. Lafz-ı kerdeler kāf-ı ‘Arabî iledür.

19. Te‘ ālā’ llāh zihī Ḳayyūm u Dānā

‘Ālī olan, mekāndan münezzeh olan Allāh ne güzel Ḳayyūm [u] ‘Ālimdür.

Tüvānāyī-dih-i her nā-tüvānā

Ḳuvvet, ḳudret virdi her za‘ife.

20. Felek rā encümen-efrüz ez-encüm

Feleküñ meclisini şu‘lelendüricidür yılduzlardan.

Zemīn rā zīb-i encüm dih be-merdüm

Yir için yılduzlar zīnetini ādemlere virdi.

21. Müretteb-sāz saḳf-ı çarḳ-ı dā’ir

Devr idici feleküñ üstini müretteb düzdü.

Firāz-ı çār-dīvār-ı ‘anāşır

‘Anāşıruñ dörd dīvārı muḳābelesinde bundan murād benī ādemdür.

22. Be-nāf-ı gonçe gül rā nāfe peyvend

[3^a] Gül gonçesinüñ göbegine göbek bağladı.

Zi gül ber-şāhid-i gülben ḫuliyy bend

Gül fidanınıñ maḫbūbı üzerine bezek bağladı.

23. Ḳaşab-bāf-ı ‘arūsān-ı bahārī

Bahār gelinlerüñ şeker ḳamışını doḳuyıcıdır. “Ḳaşab şiyāb-ı ketān-ı riḳāḳ.
(Şihāh). Ḳaşab-ı Mısrī nām pārça est ki ān rā der-Mısrī bāfend. (Burhān)”

Ḳıyām-āmūz serv-i cūybārī

Irmaḳ kenārınıñ servine ḳıyām öğredicidür.

24. Bülendî-bağş her himmet-bülendî

Her bülend himmete bülend bağışladı.

Be-pestî efkenî her ħod-pesendî

Her kendüyi begeniciyi alçağ bırağdı.

25. Günāh āmurz-ı rindān-ı ħadeħ-ĥār

Ķadeħ içiciler rindlerüñ günāhını bağışlayıcıdur.

Be-tā‘ at-gİR-i pİRān-ı riyā-kār

“Riyā işleyici, (Şİĥāĥ)” tā‘ at tütücü ħocalar muĥābelesinde.

26. Enīs-i ħalvet-i şeb zinde-dārān

Giceyi diri tütücü ħalvet nişinlerüñ ħalvet enīsidür.

Refiħ-i rüz-ı der-miĥnet-güzārān

Gündüzlerin miĥnet ile geçüricilerüñ refiħidür.

27. Zi baĥr-ı luĥf-ı o ebr-i bahārī

Onuñ luĥfinuñ deñizinden bahār buludı.

Koned ĥār u semen rā āb-yārī

Āb-yārлуğ eyledi dikene ve yāsemene. Ya‘ nī yağmur yağdırdı dimekdür. “Āb-yār şahşī rā kūyend ki zirā‘ at rā āb mī dihend (Burĥān)”

28. Zi kār-ı cūd-ı o bād-ı ĥazānī

Allāhuñ cömerdlük ma‘ deninden ĥazān rüzgārı.

Koned ferş-i çemen rā zer-feşānī

Çemenüñ döşegini altun saçıcılığ eyledi.

29. Zi şükreş pür şükr-kām şiger-fān

Allāĥı şükr itmekden şükr çiyneyicilerüñ dimāğı tolu şekerdür. “Şigerf nīkū u zībā u laĥif ve muĥteşem u bezürg ü kūy ve şāĥib şükūĥ (Burĥān)”

Zi ħahreş zehr ‘ ayş-ı telĥ-ĥarfān

Allāhuñ ahrından dirligi zehrdür acı sözlülerüñ. Şükr-kāmda kām kāf-ı Acemī iledür.

30. Vücūdeş ān fūrūzān āfitābest

Allāhuñ vücūdı iledür ol güneşüñ şu lesi.

Ki zerre zerre ez-vey nūr yābest

Zerre zerre andan nūr bulmasıdır. Ya nī şānı -i ālem olmasıyladır [3^b] ol güneşüñ nūr bulması.

31. Ger ez-urşid ü meh dāred nihān rūy

Eger güneş, ay[dan] gizlü yüzini utdıysa.

Fütēd der-arşā-ı nā-būd şān gūy

Anlar olmamak meydānında opları düşdi. Ya nī güneşüñ ve ayuñ urşları ğāyib oldu dimekdür. Lafz-ı gūy kāf-ı Acemī ile op ma nāsınadır.

32. Be-mā z'ān [minnet-i]⁴⁴ hestī nih āmed

Bize andan varlu [minneti]⁴⁵ gelmedi mi?

Ki nīst ü hestī vū hestī dih āmed

Ki yolu varlu ve varlu viricilük geldi.

33. Zi bām-ı āsmān tā merkez-i āk

Gök amından tā oprağuñ altına varınca

Eger şād pey be-pāy-ı vehm ü idrāk

Eger yüz kerre bulursuñ vehm ü idrāk ayağıyla. “Pey be-ma nā-ı kerret, şād pey be-pāy dihēn nüşā-ı şāħħa”

34. Fūrūd āyīm yā bālā şitābīm

Aşāğa gelürüz yāħūd acele eyler yuarı ıkaruz.

⁴⁴ Yazmada “nīst” şeklindedir.

⁴⁵ “Varlu minneti” ibaresi yerine yazmada “yolu varlu” ibaresi yazılıdır.

Zi hükmeş zerre'î birün neyâbim

Allâhuñ hükminden bir zerre biz taşra bulmazuz.

35. Müberrâ zâteş ez-çünî vü çendî

Allâhuñ zât-ı şerîfî berî olmışdur mişlden ve miğdârdan.

Müberrâ-ter zi pestî vü bülendî

Ziyâde müberrâdur alçaqlıktan ve yükseklikden.

36. Zi bî-çünîş çün ü çendhâ hest

Anuñ mişlsüzlüğünden ya' nî nazîrsüzlüğünden çünki bu kadar “âşâr” vardır.
“Ya' nî **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** [kul huve'llâhu aḥad]⁴⁶ el âyeh ilâ âḥir”

Bülendân bâ ' uluvv-ı kâdr-ı o pest

Yüksekler alçağdur ol Allâhuñ kâdrinüñ ' âlî olmasında.

37. Hîred der-zât-ı o âşüfte râyî

' Aql Allâhuñ zâtında fikrini dağıtmışdur.

Ṭaleb der-râh-ı o bî-dest ü pâyî

Allâhuñ yolını ṭalebde elsüz ve ayaklıdır.

38. Eger ninhed be-luṭf-ı ḥod kâdem-pîş

Eger kımazsa kendi luṭfî ile kudret ayağını önüne. “Ya' nî tevfiḳ yetişmezse dimekdür.”

Şeved z'o dūrî-i mâ dem-be-dem bîş

Ol Allâhdan olur bizüm uzaklığımız nefes-be-nefes ziyâde.

[4^a]

39. Çü hîzed şadmet-i şîṭ-i celâleş

Çünki kalkdı Allâhuñ celâl şadâsınıñ ' âzâmeti.

Buved der-bâr-gâh-ı lâ-yezâleş

⁴⁶ “O Allâh'tır, bir tektir”, İhlas, 112/1

Ol celâl ‘azamet olur lâ-yezâl olan Allâhuñ bār-gâhında, ğayrıda olmaz.

40. Melek-şermende ez-nādānī-i h’iṣ

Melek şermendedür kendi cāhillüğinden

Felek hayrān zi ser-gerdānī-i h’iṣ

Felek de hayrāndur kendi ser-gerdānluğundan. Ya‘ nī mütehayyırluğundan.

41. Hemān bihter ki mā heṣṭi heves-nāk

Hemān bir heves şāhibi olan bir avuc toprağa yegrekdür ki

Konīm āyine ez-reng-i heves pāk

Ḳalbimizüñ āyinesini dünyā hevesinüñ renginden pāk eyleyevüz.

42. Zi būd-ı ḥod ferāmūṣi güzünim

Kendi idiligümüzden unutmakluğu biz ihtiyār itdük.

Pes-i zānū-yı ḥāmūṣi niṣnīm

Bundan ṣoñra biz sükūt dizinde oturalum. Ya‘ nī aḥvāl-i ‘āleme ḳarıṣmayalum. Maḳām-ı rızāda olalum dimekdür.

Tertīb-i Delā’il-i Hestī-i Vācib-i Te‘ālā Nümüden: Vācib-i Te‘ālā’nuñ Varlığınıñ [Delillerinüñ] Tertibini Göstermek Beyānındadır Bu Surḥ. **Ve Tergīb-i Te’emmül Der-Ān Fermüden:** Daḥı Fıkr Tergībini Vācib-i Te‘ālā’dan Buyurulmakluğu Beyānındadır.

43. Dilā tā key derin kāḥ-ı mecāzī

Ey gönül niçeye dek bu mecāz köşkinde olursun.

Konī mānend-i tıflān ḥāk-bāzī

Tıflar gibi toprak oynamığı eylesün.

44. Toyī ān dest-perver murg-ı küstāḥ

Sen ol elde beslenmiş bir küstāḥ ḳuşsın.

Ki bûdet âşiyân birûn ez-în kâh

Ki senüñ yuvañ⁴⁷ köşkden taşra idi.

45. Çirâ z'ân âşiyân [4^b] bigâne geştî

Niçün ol yuvadan bigâne olduñ.

Çü dünân cufd-ı in vîrâne geştî

Alçaqlar gibi bu vîrâne ile çift olduñ. Ya' nî ' âlem-i dünyâ ile ta' alluğ eyledüñ. Geştî lafzları kâf-ı ' Acemî iledür.

46. Beyefşân bâl u per z'amîziş-i hâk

Toprak ile âlûde olmuşsin. Kuyruğünü kanadını silk.

Be-per tâ küngür-i evvân-ı eflâk

Tâ feleklerüñ sarâyınıñ bezmlerine dek uç. "Küngür kâf-ı evvel ' Arabî kâf-ı şânî Acemî iledür."

47. Be-bîn der-rağş ezrağ taylasânân

Ol gök taylasânlardan rağş içinde gör. "Taylasân be-feth-i evvel ü lām ridâ vü fûta rā güyend ki ' Arabân ve haṭîbân ber-düş endâzend. (Burhân). Taylasân bi'l-feth çâderî ki haṭîb u ehl-i ' Arab ber-ser mîkeşend. (ez-Maḫharü'l-Eşgâl/ el-Naẓmî Efendi). Ezrağ taylasânândan murâd kevâkibe ki çarḫ-ı ezrağ-fâmı başlarına bürünmişlerdür."

Ridâ-yı nûr ber-' âlem feşânân

Nûr ridâsın ' âlemlere saçanları

48. Heme devr-i şebân rûzî girifte

Cümlesi gice ve gündüz devrini tutmuşdur.

Be-mağşad rāh-ı firûzî girifte

Mağşudları dirlik yolını tutmuşdur.

49. Velî her yek çü güy ez-cünbüs-i hâş

⁴⁷ Yazmada "yuvan" şeklindedir.

Velâkin her birisi top gibi maşşûş hareketdedür.

Be-çevgân-ı irâdet geşte rakqâş

Allâhuñ irâdet çevgânı ile olmışdur rakqâş. “Geşte lafz-ı kâf-ı ‘Acemî iledür”

50. Yekî ez-ğarb rû der-şarq kerde

Birisi yüzini mağribden maşrıka eylemişdür.

Yekî der-ğarb keştî ğarq kerde

Birisi de ğarbda gemisini ğarq eylemişdür. “Kerde lafzları kâf-ı ‘Arabî iledür”

51. Şode germ ez-yekî hengâme-i rûz

Anuñ ısıcaqluğundan birinden gündüz vaqti olmışdur.

Yekî şeb rā şode hengâme-efrûz

Birisi için şu^c lesi ile gice vaqti olmışdur.

52. Yekî ħarf-i sa‘ âdet naqş beste

Birisi sa‘ âdet ħarfinuñ naqşını bağlamışdur.

Yekî ser-rişte-i devlet güseste

Biri de devlet ipinüñ ucını üzmişdür.

53. Çünân germend der-menzil boriden

Menzil qat^c [5^a] itmede ancılayın ısıtıcı ile yürürler ki

[K’ez ĩn]⁴⁸ cünbiş ne-dârend âremiden

Bu hareketden râhat olmaqluq bilmediler.

54. Zi-renc-i rāh-ı şān fersüdegî nî

Anlar yolunuñ meşakqatinden yorulmuş olmadılar.

Miyān rā [derd ü pā rā sūdegî]⁴⁹ nî

⁴⁸ “k’ez ĩn” ibaresi yazmada “keziden” şeklindedir.

⁴⁹ “derd ü pā rā sūdegî” ibaresi yazmada “ der dü pār āsūdegî” şeklindedir.

[Bellerine ağrı ve ayaklarına sürtünmek yokdur.]⁵⁰

55. Çi dāned kes ki çend in der-çi kārend

Kim bilür bu kadar ne işdedürler.

Heme ten rü şode rü der-ki dārend

Cümlesinüñ vücūdı yüz olmışdur. Yüzi kim bilür.

56. Be-her-dem tāze naqşī mī nümāyend

Her dem bir tāze naqş gösterürler.

Velikin naqş-bendī rā ne-şāyend

Velikin naqş bağlamaqluğa lāyık degüllerdür.

57. ‘ İnān tā key be-dest-i şek sipārī

Vücūdınüñ licāmını şek elinde kaçana dek işmarlarsuñ.

Be-her yek-rüy-ı hāzā Rabbī ārī

Her kimesne yüzini şu benüm Rabbüm deyü getürdi.

58. Ḥalīl āsā der-i mülk-i yaqīn zen

Ḥalīl ‘aleyhi’s-selām gibi yaqīn mülkinüñ qapusını ur.

Nevā-yı “lā-uḥibbu’l-āfilīn” zen

لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ [Lā-uḥibbu’l-āfilīn]⁵¹ şadāsını ur. **Āfileyn** zā’ıl ma‘nāsınadır.

59. Kem her vehm ü terk her şekī kon

Her zannı eyleme her bir şekki terk eyle.

Ruḥ-ı veccehtü vechī der-yekī kon

Veccehtü vechi yüzini bir eyle.

60. Yekī bīn ü yekī dān u yekī gūy

⁵⁰ “Bellerine ağrı ve ayaklarına sürtünmek yokdur” ibaresi yazmada “Ortada iki kere āsūdelükleri ya‘nī rahatları yokdur” şeklindedir.

⁵¹ “Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "Batınları sevmem" dedi.” En‘ām, 6/76

Birisini gör, birisini bil, birisini söyle.

Yekī ḥ'āh u yekī ḥ'ān u yekī cūy

Birisini iste birisini okı birisini taleb eyle.

61. Zi her zerre bedo rūyī vü rāhet

Her zerrenüñ Allāha yüzi vardur. Ya' nī 'ubūdiyyetde olur daḡı yolu vardur.

Ber-işbāt-ı vücūd-ı o güvāhest

Allāhuñ vücūdınıñ işbātı üzere şahitdür.

[5^b] **62. Buved naqş-ı dil-i her hūş-mendī**

Her 'āqıluñ gönli naqş olur.

Ki bāyed naqşhā rā naqş-bendī

Naqşlar için bir naqş bağlayıcı gerekdür. **Naqş-bendden** murād şāni'î 'ālemdür.

63. Be-levḡi ger hezārān ḡarf peydāst

Levḡde yüz biñ ḡarf zāhirdür.

Neyābī bī-ḡalem-zen yek-elif rāst

Kalemleri ḡalemsüz urmaḡ bir elif toḡru.

64. Der-īn virāne netvān yāft ḡıştī

Bu virānede mümkün degüldür bir kerpiḡ bulmaḡ.

Birūn ez-ḡālīb-ı nīk ü siriştī

Eyü yoḡrulmaḡluḡ ḡālībından taşra. “Mā min mevlūdin illā ve ḡad yuledu ala'l-fitratī'l-islāmi”⁵² ḡadış-i şerīfine işāretdür.

65. Be-ḡışt ez-kilk-i engüştān nüvişte est

Kerpiḡine parmaḡlaruñ ḡaleminden yazılmışdur.

⁵² “Her çocuk islam fitratı üzerine doğar”

Ki an rā dest-i dānāyī sirište est

Ki anuñ içün^ç ālimlük eli kōnulmuşdur.

66. Zi levh-i hıst çün in harf h^çānī

Kerpiçinüñ levhinden çünki bu harfi okursuñ.

Zi hāl-i hıst-zen gāfil ne-mānī

Kerpiç yapanuñ hālinden gāfil kalmayasın.

67. Be-^ç ālem in heme maşnū^ç zāhir

^ç Ālemde bu cümle maşnū^ç zāhirdür.

Be şāni^ç çün ne^ç i meşgūl-i hātır

Şāni^ç ine niçün meşgūl-i hātır degülsün.

68. Çü didī kār rū der-kār kirdār

Çünki gördüñ işini yüzini iş şāhibine götür. “Kār bi-kāfi^ç l-^ç Arabī”

Ḳıyās-ı kārger ez-kār-ı berdār

Kārgerüñ kıyāsını işinden yukarı tut. “Ez-kār bi-kāfi^ç l-^ç Arabī”

69. Dem-i āhir k^ç ez-ān kes rā güzer nīst

Āhir nefesde andan kimesne içün geçmek yoqdur.

Ser-i⁵³ kār-ı to cüz bā-kārger nīst

Senüñ işinüñ başı kārgerüñ gayrıyla degüldür. “Bā-kār bi-kāfi^ç l-^ç Arabī”

70. Bedo ār ez-heme rüy-ı irādet

Allāha getir [6^a] cümleden maḥabbet yüzini.

V^ç ez o çün hātmi-ı kāret ber-sa^ç ādet

Andandur senüñ sa^ç ādetle işinüñ hātmi. “Kāret bi-kāfi^ç l-^ç Arabī”

⁵³ Yazmada “ser u” şeklindedir.

Dest Ber-Dāšten Der-Münācāt: Münācātta Eli Yuğarı Tıtmak Beyānındadır
Bu Surh **Be-Dest-Yārī-i Erbāb-ı Hācāt:** Erbāb-ı Hācātuñ El Yarlığıyla.

71. Hūdāvendā zi hestī sāde būdīm

İy mülk şāhibi olan Allāh. Biz varlığdan sāde idük.

Zi bīm-i nīstī āzāde būdīm

Yoğluk kōrkusından biz āzāde idük.

72. Nūhust ez-nīst mā-rā-hest kerdī

Evvel yoğlukdan bizi vār eyledüñ.

Be-ğayd-ı āb u gil pā-best kerdī

Şu ve çamur kaydıyla bizi açık eyledüñ. “Gil kāf-ı ‘Acemīyle çamur ma‘ nāsınadır.”

73. Zi za‘ f-i nā-tüvānāyī rehāndī

Nā-tüvānluğ za‘ afindan kırtarduñ.

Zi nādānī be-dānāyī resāndī

Cāhillükden ‘ālimlüge yetişdirdüñ.

74. Firistādī be-mā rüşen kitābī

Gönderdün bize rüşen kitāb.

Be-emr ü nehy fermūdī hıṭābī

Emr ü nehy ile buyurduñ sen bize hıṭāb.

75. Miyān-ı nīk ü bed taḥlīṭ kerdīm

Eyülük, yaramazluğ ortasında biz çarışıkluğ eyledük.

Gehī ifrāt u geh tefrīṭ kerdīm

Gāhice emrünü terk eyledük gāhice taḫşir eyledük. “**Kerdīm** lafzları kāf-ı ‘Arabīyledür”

76. Reh-i fermūdenihā kem sipürdīm

Buyuruğlarınuñ yolına az ışmarladuğ ya‘ nī az getürdük.

Be-nā-fermüdenihā pā füşürdīm

Buyurmadıgım şeylerde ayağımızı aşındırdık.

77. To nügzeştī zi destūr-ı ‘ināyet

‘İnāyet elinden sen bizi geçürmezsin ya‘ nī ‘ināyet eylemezsin.

Ne pūşīdī zi mā nūr-ı hidāyet

Bizi hidāyet nūri ile örtmezsin.

78. Ber ān nūr ez-to girem pūşīşī nīst

Ol nūr üzerine senden tūtalum örtici degülsün.

[6^b] Çi hāşıl z‘ān çü ez-mā kūşīşī nīst

Ne hāşıl ondan çün bizden sa‘ y yokdur. “Kūşīşī lafzı, kūşīden lafzı, kūşīş lafzı, bekūşīm lafzı kāf-ı ‘Arabīdür cümlesinden.”

79. Zi nā-kūşīden-i hod der-ħurūşīm

Kendi çalışmadıgımızdan hareketdeyüz.

Bedih tevfiķ-i kūşīş tā be-kūşīm

‘Ubūdiyyet tevfiķini vir tā biz çalışalum ya‘ nī kulluķda olalum.

80. Çü dānā hemçü nādān geşte ğarķest

Çün ‘ālimler cāhil gibi günāha ğarķ olmuşdur.

Zi dāniş tā be-nādānī çī farķest

‘Ālimlükden ve cāhillükden ne farķ vardur.

81. Zi dastānhā-yı nefsi-nāhoş-āhenk

Ol kaçdı nāhoş olan nefsün hikāyelerinden

Me-kon ber-mā reh-i ħüsn-i ‘amel teng

Bizüm üzerimize ħüsn ‘amelini tar eyleme.

82. Der-ān tengī ki mā bāşīm ü āhī

Ol tarlık içinde biz olduķ daħı āh içinde olduķ.

Zi rahmet sūy-ı mā bŭğşāy rāhī

Rahmetden bizüm cānibimize bir yol açıvir.

83. Ez-ān reh ḥ'ān sūy-ı dergāh mā rā

Ol rahmet yolından dergāhuñ cānibine oḡu ya' nī bizi rızāñda eyle.

Ki bā-īmān borī hem-rāh mā rā

Ki imānla sen it bizüm yoldāşımızı.

Taḡşīş-i Münācāt Be-Nāzım: Nāzımuñ Münācātınuñ Taḡşīşi Beyānındadır Bu Surḡ. **Bī-Dest-Yārī-i Müşārik ü Musāhib**⁵⁴: Muşāhib, Müşārikūñ Eli Yardımıyla.

84. Men ān murġem ki dāmem dāne-i tost

Ben o ḡuşum ki benüm tuzaġum senüñ dāneñledür.

Füsün-ı vaḡsetem efsāne-i tost

Benüm ḡaşmetümüñ efsūnı senüñ ḡikāyeñledür.

85. Toyī k'esbāb-ı kārem sāz kerdī

Sen bir Allāhsın ki benüm kārumuñ sebeblerini düzmeklük eyledüñ.

Der-i ni' met be-rüyem bāz kerdī

[7^a] Ni' met ḡapusını benüm yüzüme açmaḡluk eyledüñ.

86. Kerāmet kerdī ez-ḡizmet pesendī

Benüm ḡizmetimi beġenmeklük ile kerāmet eyledüñ. Ya' nī kerem eyledüñ.

Be tevfiḡ-i sücüdem ser-bülendī

Baña secde-i tevfiḡ itmekle başımı bülend eyledüñ.

87. Be-rāhet sürme sā kerdī cebīnem

Senüñ yoluñda sürme gibi eyledüm alnumı.

⁵⁴ Yazmada "musāhim" şeklindedir.

Keşidî sürme çeşm-i rāh-bīnem

Sen gözüme sürme çekersen yolumu görürüm.

88. Zebānem rā be-zıkr-i ḥod güşād

Benüm dilümi kendi zikrünüle açduñ.

Dilem rā zevk-i yād-ı ḥ'ış dādī

Benüm gönlüme kendini ḥāṭıra itmeklük zevkini virdüñ.

89. Be-şirīnī vü çerbī ez-zebānem

Benüm dilüme yağlılık ve tatlılık ḳoduñ.

Nihādī loḳma-ı ḥoş der-dehānem

Güzel loḳma benüm aḡzıma ḳoduñ.

90. Ne ber-dendān ez-[o] kūpī resīde

Dişimüñ üzerine ol loḳmadan bir ḍarb yetişmedi. “**Kūpī** bi-kāfi'l-‘ Arabī”

Ne ez-ḥorden gelū rencī keşīde

Ol loḳma yimeklükden boḡazuma bir renc çekilmemişdür. “**Gelū** bi-kāfi'l-‘ Acemī”

91. Be-şükr-i ān şeker-güftāriyem dih

Şeker şükrānluḡıyla baña söylemeklük vir.

Zi telḥī reste şirīn-kāriyem dih

Acılıḳdan ḳurtulmaḡla baña tatlu işleyicilik vir.

92. Be-bed-goften zebān-ı men me-gerdān

Benüm dilümi yaramaz söylemden döndürme ya‘ nī yaramaz söyletme.

Zebān-ı men ziyān-ı men me-gerdān

Dilümle baña ziyān döndürme ya‘ nī eyleme dimekdür. “**Me-gerdān** bi-kāfi'l-‘ Acemī”

93. Zi kilkem ger cehed ḥarf-i ḥaṭāyī

Benüm qalemümden eger tamlar ise bir haṭā harfi.

K'ez ān pīṣ āyedem çün ü çerāyī

Ol sebebden ki önüme getürdüm çün ü çerāyī. “K'ez ān bi-kāfi'l-^c Arabī”

94. Haṭṭ-1 'afvem ber-ān harf-i haṭā keṣ

^c Afv haṭṭını benüm haṭā harfüm üzerine çek.

Çü kilkem z'ān meyefken der-keṣ-ā-keṣ

[7^b] Çün benüm qalemümi ol haṭādan biraqma çekişmeklük üzerine. “Kilkem bi-kāfi'l-^c Arabī⁵⁵”

95. Giyāhiem vefā-perverde-i to

Ben bir otçuqazum senüñ vefāñla beslenmişüm.

Zi āb u gil birün āverde-i to

Şudan çamurdan taşra senüñ gelmişüñüm.

96. Serem hest ez-hevā her süy māyil

Benüm başum hevādan oldı her cānibe mā'ıl.

Velī pāyem be-kūy-1 tost der-gil

Velikin benüm ayağum senüñ maḥallüñüñ çamurı içindedür.

97. Gilī k'ān pāy-1 men gired be-kūyet

Bir çamur ki ol çamur benüm ayağumı tıtdı senüñ maḥallüñde.

Ez-ān gül bih ki nedhed reng ü büyet

Ol gülden yegrekdür ki senüñ reng ve büyını virmedi.

98. Çü gonçe yek-dilem gerdān der-ın bāğ

Gonçe gibi bir gönüllü döndür bu bāğ içinde beni. “Gerdān bi-kāfi'l-^c Acemī”

Çü lāle kon nişānmendem be-yek dāğ

⁵⁵ Yazmada “Acemī” şeklindedir.

Lāle gibi eyle benim nişānumı bir dāğ ile.

99. Der-īn reh hāşılı çün yek-dilī nīst

Bu yol içinde bir gönüllü gibi bir hāşıl yokdur.

Dü-dil būden be-cüz bī-hāşılı nīst

İki gönüllü olmaklık hāşılsuzluğuñ gayrı degüldür.

100. Ne-bīned piste-i yek-mağz hāndān

Görmez misin ki bir içlü fıstık hāndāndur. Ya' nī ekinde bir renc ü meşakkat çekmez.

Çü bādām-ı dü-mağz āzār-ı dendān

Çün iki işlü bādem dişi rencide idicidür.

101. Çü hūşe pervered şad-dāne der-ber

Çünkü başak yüz dāne üzerinde besledi.

Be-her dāne resed tīgīş ber-ser

Her dānesi bir kılıç ile yetişdi anuñ başı üzerine.

102. Çü gonçe yek-dil āmed birün ez-hār

Çünkü gonçe bir gönüllü ile geldi taşra dikenden.

Ne-yāyed bā hezārān hānçer āzār

Gonçe getürmedi [8^a] bülbüline āzār idici, meşakkat idici hānçer.

103. Günāh-ı men eger ez-ḥadd birūnest

Benim günāhum eger ḥadden taşradur

Hezār[ān] bār ez-ān fazlet füzūnest

Yüz biñ kerre ol günāhdan senüñ fazluñ ziyādedür.

104. Eger bāşed dü-şad hırmen günāhem

Eger iki yüz hırmen günāhum olduysa.

Tüvānī suḥten ez berķ-i āhem

Mümkindür yakmak benüm āhum şimşegi.

105.Eger bāşed zi ‘ işyān şad kitābem

Eger ‘ işyāndan yüz kitābım olduysa.

Tüvānī şüsten ez-çeşm pür-ābem

Benüm tolu şu ile gözüm yaşından yıkamağ mümkindür.

106.Be-her gül-ruḥ ki kerdem surḥ-ı dīde

Her gül yüzlü için gözimi kırmızı eyledüm.

Künün ez-her müje ḥünem çekīde

Şimdi her kirpigümden benüm ḡanum ṡamlar.

107.Ḥayāl-i rüy-ı o ez-dīde şüyem

Anuñ yüzünñ ḡayālını gözden yıkarum.

Ez-ān rü eşk-i surḥ āyed be-rüyem

Ol yüzden kırmızı gözüm yaşı gelür yüzüm üzerine.

108.Nazar ger sa‘y-ı der bī ābiyem kerd

Nazarı eger sa‘y ile şusuzluğdan eylediyse. “**Kerd bi-kāfi’l-‘ Arabī**”

Sirişk ābī be-rüy-ı kārem āverd

Gözüm yaşınıñ şuyını benüm işüm yüzine getürdiyse. Ya‘nī benüm işimi bitürdi dimekdür.

109.Dü çeşm-i men dü rüd-est ez-nedāmet

Benüm iki gözüm iki çaydur nedāmetden.

Hemān bes āb-ı rüyem der-ḡıyāmet

Hemān yeter benüm yüzüme şu olmağa ḡıyāmetde. Ya‘nī benüm mağfıretüme sebeb olur dimekdür.

110.Ezīn sevdā resem şāyed be-sūdī

Bu sevdā ile yetiştirsem lāyıḡdur bir fā’ideye.

Resān ez-men be-peygamber dūrūdi

Yetiřdūr, olsun benden Peygamber ‘aleyhi’s-selāma řalāt ile selām.

[8^b]Na‘t-1 H‘āce-i Ki H‘ātem-i H‘atmiyyet Der-Engüşt Dāřet: Bu Surh H‘āce-i ‘Aleyhi’s-Selāmuñ H‘atmiyyet H‘ātemini Parmağında Tıtuğuğunu Beyānındadır. **Ve Mühr-i H‘ātemiyyet Ber-Püşt ‘Aleyh Mine’ş-Şalavat Efđaluhā u Mine’t-Taħiyyāt Ekmeluhā:** Ve Dağı Anuñ Mühr-i H‘ātemi Arkasınuñ Üzerinde Olduğın Beyānındadır. Anuñ Üzerine Şalavātlardan Efđali Olsun ve Dağı Taħiyyatlardan Ekmeli Olsun.

111. Muħammed keş şalem çün nāmver sāht

Ol Muħammede çünki řalem nāmdārluđını düzdi. Lafz-ı nāmver adlı řanlı kimesne řecā‘at u senā vü kerem ve sā’ir hüner ve evřāf-ı ħamīde ile meřhūr ola nām-āver lafzından mařşūřdur.

Zi mīmeř ħalka-ı řavķ u kemer sāht

Anuñ mīminden gökleriñ kemeriniñ ħalħālınıñ ħalkasını düzdi.

112. Ĥař-ı levĥ-i ‘adem z’ān ħarf ħak şod

Yoķluk yazısı ol mīm ħarfinden şazılmış oldu.

Ez-ān ser-ħalka-ı mülk ü melek şod

Ol sebebden melek [ve] mülküñ⁵⁶ ħalkasınıñ başı oldu.

113. Tüvāned şod zi sırr-ı ħāř āgāh

Mümkindür anuñ ħāřınıñ sırrından āgāh olmaķ.

Ĥired bā cümle dāniř ħāřa li’llāh

‘Āķillüler cümle ‘ilmiyle Allāhı tenzih, taķdīs eylerler.

114. Der in deyr-i müseddes züst rüşen

Bu altı köşeli kilisānuñ içinde rüşen andandur.

⁵⁶ Yazmada “mülküñüñ” şeklindedir.

Müşemmen revzenî ez-heşt gülşen

Sekiz kapulu cennet, sekiz gül bāğçesi andandır. Ya‘nî anuñ hürmetine halk olmuşdur.

115.Çü pāy ārāst ez-ḥalḥāl-ı dāleṣ

Ayağını tezyîn bilmişdür ol ismüñ dālınıñ ḥalḥālından.

Ser-i dīn-perverān ṣod pāy-māleṣ

[9^a] Dīn besleyicileruñ başları pāy-māl oldı. Ya‘nî ğayrı peygamberleruñ şerī‘ atleri nesh oldu.

116.Çi nāmest īn ki der-dīvān hestī

Ne nāmdur bu nām ki varluḡ dīvānında

Ber-o ne’grifte nāmī piş-destī

Anuñ üzerine bir nām öñine el tutmamışlardır.

117.Zebānem çün zi vey ḥarfī serāyed

Benüm dilüm çünki andan bir ḥarf ırladı.

Dil ü cānem zi lezzet pür ber-āyed

Benüm gönlüm ve cānum lezzetden tolu geldi.

118.Çü nām īnest nām āver çī bāṣed

Çünki adı budur nām getürici ne oldı.

Mükerrem-ter buved ez-her çī bāṣed

Ziyāde mükerrem oldı her neden ki bu ‘ālem-i dünyāda oldı.

119.Mükerrem ṣod zi ‘ālem nesl-i Ādem

‘Ālemden mükerrem oldı Ādemüñ nesli.

Mükerrem-ter veyest ez-her mükerrem

Ziyāde mükerremlük andandır her mükerremden.

120.Ḥudā ber-serverān serdāriyeṣ dād

Allāh serverler üzerine aña serdārluḡ virdi.

Zi ḡayl-i enbiyā sālāriyeḡ dād

Enbiyā cemā‘ atinden baḡ olmaḡluḡ virdi.

121.Çü ādem der-reh-i hestī ḡadem-zed

Çünkü Ādem ‘aleyhi’s-selām varluḡ yolunuñ içine ayaḡ urdı.

Zi mihr-i rüy-ı ḡubḡ-ārāḡ dem-zed

ḡabāḡ tezeyyün idici olanuñ yüzünüñ maḡabbetinden nefes urdı.

122.Zi cūdeḡ ger ne-geḡtī rāḡ meftūḡ

Ol peyḡamberüñ cömerdlüḡinden olmayadı yol aḡıḡ. “Ne-geḡtī bi-kāfi’l-‘Acemī”

Ne-bordī reh be-cūdi keḡtī-i Nūḡ

İletmezdi yolu Cūdi ḡaḡına Nūḡ ‘aleyhi’s-selāmuñ gemisi.

123.ḡalīl ez-vey nesīmī yāft k’āteḡ

ḡalīl ‘aleyhi’s-selām andan bir rāyiḡa oldı āteḡ.

Ber-o ḡod hemçü ḡurrem ḡülsitān ḡoḡ

Anuñ üzerine ḡüzel ḡül bāḡçesi gibi [9^b] mübārek oldı.

124.Mesīḡ ez-maḡdem-i o müjde’i ḡüy

‘İsā ‘aleyhi’s-selām anuñ gelmesinden müjde söyleyici idi.

Kelīm ez-meḡ‘al-i o ḡu‘le’i cūy

Mūsā ‘aleyhi’selām anuñ meḡ‘alesinden ḡu‘le isteyici idi.

125.Be-Mıḡr-ı cāḡeḡ ez-Ken‘ān resīde

Ken‘āndan Mıḡr manḡıbına yetiḡmiḡ idi.

ḡulāmī būd Yūsuf zer-ḡarīde

Bir ḡulām idi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām altun ile alınmıḡ.

126.Der-ān vādī ki ḡālīḡ nāḡa-keḡ būd

Ol vādide Şālih ‘aleyhi’s-selām nāqa çekici idi.

Be-yād-ı maḥmileş bā nāqa hoş būd

Anuñ maḥmili ḥātırasıyla nāqa ile güzel idi.

127.Zi bustān-ı vefā āzāde-servi

Vefā bustānından bir āzāde serv idi.

Zi bāğ-ı ıştıfā ra‘ nā tezervi

Şāfilük bāğından bir güzel sūnlün idi.

128.Ḳadeş rā pāye-i gerdün ḥırāmī

Anuñ boyı felekūñ ayağından şalınıcı idi.

Lebeş rā māye-i yuḥyi’l’ izāmī

Anuñ lebi kemükleri ihyā ider sermāyesi idi.

129.Be-bālā sāye-bān çetr-i şehābeş

Anuñ yükseginde gölge virici bulut otağı idi.

Çü zerrīn ḳubbe ber-ser āfitābeş

Altundan ḳubbe gibi güneş başı üzerinde idi. Ya‘nī güneşten ḥiffet olunur idi bulut ile ki güneşūñ ḥarāreti te’şir itmesün.

130.Çü meh rā ber-ser-i tīr-i işāret

Çünkü ay için işāret oḳınuñ başıyla.

Zed ez-sebbābe[-i] mu‘ ciz-beşāret

Sebbābe parmağından müjde mu‘ cizesini urdı.

131.Dü-nūn şod mīm-i devr-i ḥalkā-ı māh

Ayuñ ḥalkāsından devri iki nūn oldu.

Çihil rā sāht şaşt-ı o dü-pencāh

Ḳırkı anuñ işāreti iki elli düzdi.

132.Belī çün dāşt desteş ber-ḳalem pūşt

[10^a] Belî çünkü anuñ eli qalem üzerine arka tutardı.

Raḳam zed ḥaṭṭ şaḳ ber-meh be-engüşt

Parmağıla yazı urdı ay üzerine parmağıyla.

133.Ne-būdeş ḥaṭṭ velî zed ḥaṭṭ-ı taḥcîl

Ol yazı olmadı idi velikin utanmaḳluḳ yazısını urdı.

Be-kilk-i nesh ber-Tevrît ü İncîl

Tevrît ve İncîl üzerine nesh qalemiyle. Ya‘nî Qur‘ân-ı ‘azîmü’ş-şân nâzil olmağıla Tevrît ve İncîl ile ‘amel olunmaz. Ya‘nî onlar da ḥaḳdur velikin ‘amel olunmaz. Qur‘ân-ı ‘azîmü’ş-şân ile ‘amel olunur dimekdür.

134.Ḥırāmān-serv būd ez-sāye āzād

Şalınıcı serv idi, gölgeden āzād idi. Ya‘nî bizüm peygamberimüzün gölgesi olmadıḳına işaretdür.

Cihān ez-sāye-i serv-i vey ābād

Dünyā ol Ḥabîb-i Ekremüñ serv vücūdunuñ gölgesinden me‘mūr oldu. Lafz-ı vey anuñ demek olur ve şol dimekdür ve zamîr-i ḡaybdur ol ma‘nāsına.

135.Zi sāye būd ber-ter pāye-i o

Anuñ pāyesi gölgesinden ziyāde idi.

Zemîn ü āsmān der-sāye-i o

Yir ve gök anuñ gölgesinde idi. Ya‘nî anuñ için ḥaḳ olındı.

136.Teneş rā būd cān-ı pāk māye

Anuñ teni için pāk cānı māye idi.

Ne-dîd ez-cān kesî ber-ḥāk sāye

Kimesne görmedi cāndan yir üzerine gölge.

137.Felek hem-çün zemîn çün sāye-dāreş

Felek yir gibi anuñ sāye-dārıdur.

Ne-did üftād der-pā sāye-vāreş

Anuñ gölgesini tutıcı ayağa düşmedi. Ya‘ nī haķır ve zelil olmadı.

138.Be-seng ez-dest-i düşmen la‘l-ı o ħest

Düşmen elinden taşla anuñ la‘li şıçradı.

Be-müşti rīg püşt-i cümle bişkest

Bir avuc toprağıla cümle düşmenüñ arķasını kırdı ve مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى [mā remeyte[10^b] iz rameyte ve lākinna‘l-lāhe ramā]⁵⁷ āyet-i şerifine işaretdür.

139.Egerçi kūr şod z‘ān çeşm-i her hām

Egerçi a‘mā oldı andan her hāmuñ gözi.

Çü sürme sāht rüşen çeşm-i İslām

Sürme gibi rüşenlük düzdi İslāmuñ gözine.

140.Dehāneş būd ez-dür hoķķa-ı pür

Anuñ mübārek ağızı incüden tolu hoķķa idi.

Şod ez-ħün dürc-i mercān hoķķa-ı dür

Çandan mercān hoķķası oldı incü hoķķası. **Dürc** lafzı hoķķa ve şandukçe ve hoş koĥulu nesne büydan ma‘nāsına kaburcaķ lākin bunda murād olunan hoķķadur.

141.Yekī dīnār būd ez-ħilm ü ferheng

Bir altun idi mübārek vücūdı ħilmden ve edebden. **Ferheng**, erbāb-ı lügat ‘aķl ve edeb ve hüner dimişler. Fāzıl-ı muħaķķaķ **Dakāyıķu‘l-Ĥakāyıķ**da böyle taħzif ve tedķiķ itmişler ki ferheng elfāz-ı mürekkebedendür. Aşlı fer-i hengdür. İzāfetle ferden murād ol ma‘nādur ki Türkide aña fer dirler. Hengüñ ma‘nāsı ağırlıķdur ki edeb ma‘nāsından kināyet olunur. İşş ma‘nāsından da kināyet olunur. Ferhengüñ ma‘nāsı terkibi işş bu beytde zāhirdür.

⁵⁷ “Attıĥım zaman sen atmadın, fakat Allāh attı” Enfāl, 8/17

Beyt

[Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün]

Be-şabrī k'āvered ferheng der-hūş
Nişāned āteş-i cūşende⁵⁸ rā cūş⁵⁹

Ferheng sīneye nisbet itmek vardur. Niteki bu beytde vāqı' dur.

Beyt

[Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün]

Çü āmed tā be-kaşr-ı nāzenīn teng
Zi mağzeş 'aql reft ez-sīne ferheng⁶⁰

Sīne, mağarr-ı kalb olduğıçündür. Baħru'l-Ġarāyib şāhibi ferhengüñ ma' nāsın edeb ve 'aql ve hūner dimişdür⁶¹. Ve bu beyt ile istişhād itmişdür.

Beyt

[11^a] [Fe' ülün/ Fe' ülün/ Fe' ülün/Fe' ül]

Civān kīne rā şāyed ü ceng rā
Kuhēn-pīr tedbīr ü ferheng rā⁶²

Ferheng, mürekkeb olub medlülında ma' nā-yı hengden zā'id-i fer ma' nāsı var idügin tutmamışdur. Ta' rīb idüb ferhenc dirler.

Meħekk āmed pey-i dīnāreş ān seng

Meħeklükden anuñ altun vücūdı içün ol düşmenün taşı. Lafz-ı meħekk ol taşdur altun ve gümüş 'ayarı sürmekle anda zāhir olur ve her nesnenüñ eyüsini bilecek yirdür. Aşlında 'Arabīdür. Fārisīde daħı çok isti' māl olunur.

142.Çü şod mi' yār-ı o ān seng kārī

⁵⁸“Cūşende” ibāresi yazmada “cuşīde” şeklindedir.

⁵⁹ Bu beyit Nizāmī'nin Hüsrev ü Şīrīn mesnevīsinde geçmektedir.

⁶⁰ Bu beyit Emir Hüsrev-i Dihlevī'nin Divān-ı Eş'ār (Hüsrev ü Şīrīn) eserinde geçmektedir.

⁶¹ Yazmada “denmişdür” şeklindedir.

⁶² Bu beyit Esedī-i Tūsī'nin Gerşapsnāme eserinde geçmektedir.

Çünkü mi‘ yār oldı ol taş.

Ne-şod zāhir be-cüz kāmīl ‘ayārī

Bir iş zāhir olmadı kāmīl ‘ayārılığın ğayrı.

143.Pey-i dīvār-ı imān būd kāreş

İmān dīvārı için idi ol düşmenün taşı.

Velī şod çār-dāy ez-çār-yāreş

Velākin dört dīvār oldı anuñ dört yārından. Dört-yārdan murād Ebūbekr, ‘Ömer, ‘Osmān, ‘Alī dirler.

144.Kücā der-rāh-ı dīn derd āzmāyī

Nerede dīn yolında derd tecrübe idici.

Ki tā yābed be-her derdī devāyī

Ki tā bula her derdine devā.

145.Devā-yı cān-ı Cāmī derd-i o bād

Molla Cāmīnün cānınıñ devāsı anuñ derdi ya‘nī maḥabbeti oldı.

Dileş hemvāre ğam-pür-derd-i o bād

Anuñ gönli büsbütün anuñ derdiyle tolu ğam oldı.

Der-Şıfat-ı Mi‘ rāc-ı Seyyidü’l-Mürselīn ü Hātemü’n-Nebīyyīn ‘Aleyhi’s-Selām:

Bu Surḥ Seyyidü’l-Mürselīn ü Hātemü’n-Nebīyyīn ‘Aleyhi’s-selāmuñ Mi‘ rācı Beyānındadır.

[11^b] 146.Şebī dībāce-i şubḥ-ı sa‘ ādet

Bir gice şubḥ-ı⁶³ sa‘ ādet idi ya‘nī şubḥ-ı⁶⁴ sa‘ ādetün yüzi idi.

Zi devlethā-yı rüz efzūn ziyādet

⁶³ Yazmada “şubḥ u” şeklindedir.

⁶⁴ Yazmada “şubḥ u” şeklindedir.

Artuğ rızık devletlerinden ziyāde idi.

147.Zi adr-ı o miřālī leyletū'l-adr

Ol gicenūñ adri ve kıymeti leyletū'l-adr miřālī idi.

Zi nūr-ı o berātī leyletū'l-bedr

Ayuñ nūrından bir berāt idi bedr gicesi.

148.Sevād-ı urreeř haclet diħ-i hūr

O gicenūñ perçeminūñ aranluęı güneře utanmaqluę virici idi.

Beyāz-ı ğurreeř nūr alā nūr

Ol gicenūñ ğurresinūñ beyāzlıęı nūr alā nūr idi

149.Nesīmeř ca d-ı sūnbūl řāne kerde

Ol gicenūñ sūnbūl řaçaęına arak idi.

Hevāyeř eşk-i şebnem dāne kerde

Ol gicenūñ hevāsiyla ya nī maħabbetle iy gōzyařı dāne olmuřdur. Kerde lafzları kāf-ı Arabī ile dūr.

150.Be-mismār-ı řevābit arħ-ı seyyār

řevābit yılduzlarınuñ iğnesiyle segirdici felek.

Be-beste ber-cihān derhā-yı idbār

Dūnyā üzerine dōkmiřdūr idbār apularını. Ya nī kūr ve delālet apuları apanub iķbāl ve sa ādet apuları aılub nūr-ı İslāmıyla ālem mūrerref olmuřdur.

151.Girifte ğürg ü miş ārām der-vey

Ol gicenūñ içinde urd ile oyun rāħatlūk tūtmiřdur ya nī yūrümüřdūr.

Ğūzen ü řīr bā-hem rām der-vey

řıęın ya nī geyik, arslan biribirleriyle ol mi rāc gicesinūñ içinde inķıyād itmiřlerdūr. **Ğūzen** kāf-ı Acemī ile řıęın geyik ma nāsınadır. Feth-i kāf ile daħı rivāyet olunmuřdur.

[12^a] 152. **Ṭarab rā çün seher handān ez-o leb**

Şenlük için çün seher ol mi' rācdan tudağı gülicidür.

Gürizān rüz-ı miḥnet z'o şeb-ā-şeb

Firār idicidür miḥnet günü ol mi' rācdan giceler içinde.

153. **Derin şeb ān çerāğ-ı çeşm-i biniş**

Ol mi' rāc gicesi içinde ol çerāğ-ı İslām, Ḥabīb-i Ekremüñ görici gözi.

Sezā-yı āferin ez-āferiniş

Taḥsine lāyıkdur dünyā yaradıcı Allāhdan. “**Āferin**, du' ā-yı hayr ve taḥsīn ü şīğa-ı emrdür. Āferiden lafzından ve vaşf-ı terkibi daḥı isti' māl olunur. Fāzıl-ı muḥakkık, **Daḳāyıkü'l-Ḥaḳāyık**da böyle taḥkik ve tedkik itmişler ki āferin ism-i fā' ildür āferiden lafzından, yaradıcı ma' nāsına Ḥaḳḳ celle ve 'alā ve celle şānuhü cānı yaratduğundan Eşedi, cān āferin dirler. Niteki bu beytde vāqı' dur:

Beyt:

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

Āferin cān āferin-i pāk rā

Ān ki cān baḥşend ü imān ḥāk rā

Söz iḥtirā' iden kimesneye suḥan āferin dirler. Niteki bu beytde vāqı' dur.

Beyt:

[Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ül]

Cihān-ı ez-in tā cihān āferid

Ez-o şuret-i ḥüb-ter kes nedid

Aşl-ı kelām āferin hemān āferin cān āferin suḥandur. ‘İlmiyye naql oluncaḳ muzāfun ileyhe taḳdīm olınmışdur ve ḳā' ide-i terkib taḳyir olunmışdur maḳām-ı taḥsinde de āferin dirler.’”

154. **Çü devlet şod zi bed ḥ'āhān nihānī**

Çünkü devlet oldu yaramaz isteyiciden gizlüce.

Sūy-1 devlet-serāy-1 Ümmehānī

Devlet cānibi Ümmehān sarāyında idi. Lafz-ı sūy yaña ya‘nī taraf ma‘nāsınadır.

155.Be-pehlū tekye ber-mehd-i zemīn kerd

Mübārek pehlūları tanımaqluğunu yir beşigi üzerine eyledi idi. Ya‘nī yattılar idi.

Zemīn rā mehd-i cān-1 nāzenīn kerd

Yiri nāzenīn olan cānına beşik eyledi idi. Ya‘nī döşek eyledi idi.

156.Dileş bīdār u çeşmeş der-şeker-ḥāb

Gönlü uyanuq, gözi tatlu uyquda idi.

Ne-dīde çeşm-i baht īn ḥāb-der-ḥāb

Görmemişdür baht gözi bu düşü uyku içinde.

157.Der āmed nāgehān Ṭāvūs-1 Ekber

Apansuz geldi büyük Ṭāvūs ya‘nī Cibrīl-i Emīn.

Sebük-rev-ter ez-īn ṭāvūs-1 aḥḍar

Bu dünyāda olan yeşil ṭāvusdan ziyāde yüzi güzel idi.

158.Ber-o mālīd per k’ey ḥāce ber-ḥīz

Ol Ḥabīb-i Ekremūñ üzerine қanadını sürdi ki ey ḥāce қalk.

[12^b] **Ki im şeb ḥābet āmed devlet-engīz**

Bu gice senūñ uyquñ devlet қoparıcı geldi ya‘nī devlet oldı.

159.Birūn ber-yek-zamān z’īn ḥābgeh raht

Ṭaşra ilet bir zamān bu uyqu yirinden esbābını ya‘nī vücūdını.

To baht-1 ‘ālemī bīdār bih baht

Senūñ bahtuña ‘ālemūñ bahtı uyanıcıdır.

160.Besīç-i rāh-1 ‘arşet kerdem īnek

‘İsā ‘aleyhi’s-selāmuñ yolını saña ‘arş eyledüm buncağızla.

Burāķ-ı berķ-seyr āverdem ĩnek

Berķ gibi yürüyici Burāķı getürdüm işte buncağızla.

161.Cehende ber-zemĭn hoş bād-pāyĭ

Şıçrayıcıdur yir üzerinde güzel rŭzgār ayaklıdur.

Perende ber-hevā ferruķ Hŭmāyĭ

Hevā üzerinde uçıcıdur bir ķuţlu Hŭmā ķuşı gibi.

162.Çü ‘aķl-ı hey’evĭ eflāk kerdĭ

Çünkü anuñ hey’etinüñ ‘aķlı feleklerde olurdu.

Çü fikr-i hendesĭ gĭtĭ neverdĭ

Anuñ hendeseli fikri de feleki döndürürdi.

163.Ne dest-i kes ‘ ĭnān-ı o be-sŭde

Kimesnenüñ eli anuñ licāmına sürŭlmemişdi ya‘nĭ yapışmamış idi.

Ne ez-pāyĭ rikābeş geşte sŭde

Anuñ űzengisine ayak sürŭlmemiş idi ya‘nĭ kimesne űzengisine başmamış idi.

“Geşte bi-kāfi’l-‘ Acemĭ”

164.Çü ān dil k’ez bŭtān dāred ferāĭĭ

Çünkü anuñ gŭñli putlardan ferāĭ tŭtdı idi. Ya‘nĭ Allāhın ĭayrı kimesneye maķabbet itmemiş idi.

Ne-dĭde rān-ı o āsĭb-i dāĭĭ

Görmemiş idi anuñ baldırı yaķı fitnessini.

165.Gereş bāyestĭ āķŭr behr-i ķorden

Eger ol Burāķa āķŭr gerek olursa yimek iķŭn

Giriftĭ űĭĭl-ı ān gerdŭn be-gerden

utardı anuñ Őuđına felek gerdānını. Ya‘nī [13^a] ben saña āđūr olayım dir idi.
“Geşte bi-kāfi’l-‘Acemī”

166.Zi zīn bī-renc pūŐt-i nāzenīneŐ

Eyerden meŐađđatsūzdūr anuñ nāzenīn arđası.

Ne-dīde rencī ez-kes pūŐt zīneŐ

Anuñ arđası kimesnenūñ eyerinden meŐađđat gōrmemiŐdūr.

167.Ez-ān devlet-serā çūn ĥāce-i dīn

Ol devlet sarāyından dīn vezīri.

Ĥırāmān Şod be-‘azm-i ĥāne-i zīn

‘Azīmet ile Őalınıcı oldu bu ĥāneden. Ĥāneden murād Őmmehān ĥānesidūr.

168.Őod ez-sūbbūĥyān gerdūn Őadā dih⁶⁵

Sūbbūĥyān meleklerinden felek Őadā virici oldu. “Gerdūn bi-kāfi’l-‘Acemī”

Ki “subĥāne’llezī esrā bi-abdih”

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ [Subĥāne’llezī esrā bi-abdih]⁶⁶ Őadāsın virdi.

169.Zed ez-sūm ān Burāđ-ı berđ-reftār

ırnağ urdı ol berđ gibi Şalınıcı olan Burāđ.

Zi Mekke sikke ber-AđŐā direm-vār

Mekke Şehrinden sikke urdı Mescid-i AđŐā üzerine ĥuruŐ gibi.

170.Zedeş der-nīm-laĥza belki kem-ter

Ol Burāđ yarım laĥzada belki daĥı eksūk urdı.

Zi devr-i kāse-i sūm ĥalĥa ber-der

⁶⁵ Yazmada “zih” Şeklindedir.

⁶⁶ Bir gece, kendisine bazı āyetlerimizi gōsterelim diye kulunu Mescid-i Harām’dan çevresini mūbarek kıldıđımız Mescid-i Aksā’ya gōtüren Allāĥ eksikliklerden mūnezzehtir. O, gerçekten her Őeyi iŐitmekte ve gōrmektedir. İsrā, 17/1

Anuñ tırnağınıñ kâsesinüñ devrinden halka urdı Beytü'l-Mağdisüñ kapısına.

171.Der-ân mescid imâm-ı enbiyâ şod

Ol mescid içinde enbiyâlar içinde imâm oldu.

Şaf-ı pişiniyân râ-pişvâ şod

Öñdüñ gelen peygamberlerüñ şaffına imâm oldu.

172.V'ez âncâ şod ber-in firûze har-gâh

Ol yirden gider oldu bu gök ev üzerine.

Çü hâle hayme zed pîrâmen-i mâh

Şu' â' gibi otağ urdı ayuñ çevresine.

173.Keşîdeş ber-cebîn dâğ-ı gulâmî

Ol Burâk alını üzerine kulluğ yaqısını çekdi.

Ber-âmed z'ân geheş nâm-ı tamâmî

[13^b] Ol vakitte yukarı geldi tamâm nâmı. Ya' nî nâm şâhibi oldu.

174.V'ez-âncâ şod be-bâlâ-ter sebük-ğiz

Ol yirden de gider oldu ziyâde yükseklikle ve yegliceğ kalkmasıyla.

‘Uṭârid râ be-farğ-ı ser ‘atâ rîz

‘Uṭârid yıldızınıñ başınıñ tepesi üzerine ‘atâ dökici oldu.

175.V'ez âncâ ker sūy-ı Zühre âheng

Ol yirden Zühre cānibine kaçd eyledi

Be-dāmân-ı vefāyeş Zühre zed çeng

Anuñ vefâsı etegine Zühre yıldızı çeng urdı.

176.Be-kaşd-ı şusten-i pâ z'in gil-âbe

Anuñ ayağını yıkağ kaçdı ile bu çamurlı şudan. “**Gil-âbe** bi-kâfî'l-‘Acemî”

Çehârum-çarheş âverd âfitâbe

O ki dördüncü çarğ legen getürdi.

177.Çü zed ber-kāh-ı pencüm eşhebeş gām

Çünkü beşinci köşk üzerine anuñ qaralı beyāzlı atı adım urdı. “Gām bi-kāfi’l-
‘Acemī”

Girift ez-na‘ l-ı buseş behre Behrām

Anuñ na‘ lını öpmekden naşib tutdı Behrām yılduz.

178.Feşānd ez-la‘ l leb ber-Müşterī dūr

Ƨudağınuñ la‘ linden saçdı Müşterī üzerine incüyi.

Şod ez-gevher çü noқта müşt-i o pür

Gevherden noқта gibi Müşterīnün avucı tolu oldı.

179.Be-heftüm kāh çün na‘ leyn südeş

Yedinci göke çünki atınuñ na‘ lını sürdi.

Zuhal hal yāft her müşkil ki búdeş

Zuhal yılduzı hal itmek buldı her müşkil ki aña oldı idi.

180.V’ez ān-pes қаşr-ı heştüm sāht mesken

Andan şoñra sekizinci göke mesken düzdi.

Şevābit rā bedo şod çeşm rüşen

Şevābit yılduzlarınıñ Habīb-i Ekremün Burākı ile çeşmi rüşen oldı.

[14^a] 181.Benātü’n-na‘ ş ü Pervīn leb güşüdend

Benātü’n-na‘ ş yılduzları ol Burāquñ üzerine Ƨudağ açdılar.

Be-nazm ü neşr-i hod o rā sütüdend

Nazm ü neşr ile ol Burākı medh itdiler.

182.Zi mihr-i şem‘ -rüyeş Nesr-i Ƨāyir

Nesr-i Ƨāyir didikleri yılduz da ol Burāquñ şem‘ gibi yüzünüñ maħabbetinden.

Çü pervāne be-girdeş geşt dāyir

Pervâne gibi anuñ etrafında devr idici olmuştur. “**Be-girdeş geşt bi-kāfi**’l-
‘Acemī”

183.Fütād ez-şevķ serv-i dil-rübāyeş

[Burāķuñ şevķinden gönül alıcı serv düşdi]⁶⁷.

Çü sāye Nesr-i Vāķı‘ zīr-i pāyeş

Gölge gibi Nesr-i Vāķı‘ yıldızı anuñ ayağınıñ altına.

184.Çü şod ber-çarķ-ı Aţlas ğayret endiş

Çarķ-ı Aţlas ğayret fikrlenici oldu.

Be-pāy-endāzeş efkend Aţlas-ı ħ’iş

Ol Burāķuñ ayağınıñ altına döşemek ile bıraktı kendi Aţlasını.

185.V’ez āncā çün be-şāķ-ı sidre reh cüst

Ol yirden de çünki sidre dalına şıradı.

Zi perrīden per-i Cibrīl şod süst

Uçmaķlukdan Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ kanadı uyuşuk oldu.

186.Be-tedbīreş Sirāfil ez-kemīn cüst

Anuñ tedbiri ile İsrāfil ‘aleyhi’s-selām puşıdan çıķdı. “**Kemīn** bi-kāfi’l-‘Arabī”

Zi Refref ħacle āyīn hevdeceş büst

Refrefden cibinluk üslubu anuñ taht-ı revānını⁶⁸ bağladı. Lafz-ı hevdec maħfe ve tutuķ ve perde ki maħmilde ola. “**Refref** bisāt-ı ‘arīz ve çāder etegi ve çayır çimen ve ‘inde’l-ba‘ż ata daķı dirler. Cem‘i refārif gelür. Ve yuķālu e’r-refrefü şiyābun ħuzrun yetteķīzu minhā li’l-mecālisi el-vāķidetü refrefetün ve refrefü’ţ-ţāyir izā ħarreke cenāhayhi ħavle’ş-şey’i yurīdu en yaķa‘ a ‘aleyhimā”

187.Çü Refref şod müşerref ez-vücūdeş

Refref müşerref oldu Ĥabīb-i Ekremüñ vücūdından.

⁶⁷ Yazmada tercüme “Gönül alıcı Burāķuñ şevķinden serv düşdi.” şeklindedir.

⁶⁸ Yazmada “tahta revān” şeklindedir.

Girift ez-dest-i Refref ‘ arş zūdeş

Refrefüñ elinden tutdı ‘ arş tizcecük.

188.Be-dest-i ‘ arş ten çün hırka bügzāşt

‘ Arşuñ elinde ya‘ nī ‘ arşuñ üstinde [14^b] vücūdını hırka gibi terk itdi.

‘ Alem ber-lā-mekān bī-hırka efrāşt

Sancağını lā-mekān iklimi üzerine hırkasına dikdi.

189.Gülü bordend ez-İN dihlize-i pest

Bir gül idi Hābīb-i Ekrem bu alçaq kapu arası⁶⁹ gibi dünyādan. Lafz-ı **dihliz** kapu ile ev aralığında olan mümtedd yire dirler ki üsti örtüli olur. Kapuya ittişālı ve münāsebeti var idüğü bu beytden añlanur.

Beyt

[Mefā‘ ilün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ülün]

Dü-şāh āmed dü-pāyeş derd ü-ğam rā
Derī bünmūd dihliz-i ‘ adem rā

Ve fi’l-**Aḥterī’l-Kebīri**’d-dihliz bi’l-kesr ev ile kapu arasına dirler. Beyne’l-bāb ve’ d-dār ma‘ nāsına Fārisīden mu‘ arrebdür. Cem‘ i dehāliz gelür. Ve az olur yāy[ı] ḥazf idüb dihliz dirler. Ve fi’l-**Ḳāmūsü’l-Muḥiṭi** ed-dihliz bi’l-kesr mā beyne’ d-dār ve’l-bāb, Ve’l-ḥaniyyetü. Cem‘ u ed-dehāliz ve ebnāü’ d-dehāliz ellezīne yulḳatüne. İntehā. Kelāmuhu ve fi lügat-ı **Şihāhu’l-Cevheri** e’ d-dihliz bi’l-kesr mā beyne’ d-dār ve’l-bāb Fārisi mu‘ arreb ve’l-cem‘ dehāliz. Ve fi’l-**Luğatu’l-Vānḳulı** e’ d-dihliz dāluñ ve lāmuñ kesri ve mābeyninde hānuñ sükūnyıla kapu ile evüñ mābeyni Fārisīdür mu‘ arrebdür e’ d-dehāliz fetḫateynle cem‘ i.

Bed-ān-dergāh-ı bālā dest-ber-dest

Anuñ ‘ āli ḳapusına eli eli üzerinde idi. Ya‘ nī el bağlamış idi. Lafz-ı **bālā** bo[y], ḳāmet ma‘ nāsına ve yüce ve yukāru ‘ āli ve fevḳ ma‘ nāsına ve depe ve feryād ma‘ nāsına isti‘ māl olunur. Ve āḫirine bir yā getürüb bālāy daḫı dirler. Fazl-ı muḫaḳḳıḳ

⁶⁹ Yazmada “ḳaparası” şeklindedir.

Dağayıkı'l-Hağayıkda böyle taḥkīk ve tedkīk itmişler ki bālā eb'ād-ı selāsenūñ şālīşidür ki lisān-ı Arabīde aña 'umḫ dirler. Niteki bu beytden zāhirdür.

[15^a]

Beyt

[Fe'ülün/ Fe'ülün/ Fe'ülün/Fe'ül]

Çü āmed bedān kūh hīzem firāz
Bedānest bālā vü pest ü dirāz

Pestden murād 'arz, **dirāz**dan murād tūldur. Bālānuñ anlaruñ ile ictimā'ı delālet ider ki andan murād 'umḫ ola. Ba'de ki insānuñ ğayrı ḥayvānātda ve külliye cemādātta cānib-i merkezden cihet-i evce i'tibār olunur. Ekşeriyā rıf'at lāzım olduğundan ötüri bālāyı muḳābil pestde ki ḥaḳīqaten anuñ muḳābili bülenddür. İsti'māl iderler niteki bu beytden zāhirdür.

Beyt

[Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ül]

Cihān rā bülendī vü pestī zi to
Çi güyem çī'ī her çī hestī zi to

İsti'māl iderler lāzımı i'tibār ile alçaḫ ve yüksek diyicek yirde bālā vü pest dirler niteki bu beytden zāhirdür.

Beyt

[Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ül]

Ḥudāyī ki bālā vü pest āferīd
Zi ber-dest her dest dest āferīd

Bālānuñ ḳadde vaşf olınuğı bu beytden zāhirdür.

Beyt

[Mef'ülü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün]

Serve şalınmağı ḳad-ı bālāsı öğredür
Nāzüklüğü güle ruḫ-ı zībāsı öğredür

Yüce ma' nāsında isti' māl olunduğı i' tibāryladur. Mezkūr-ı ba' duñ zarf imlāsına bālā dirler ve ol i' tibār ile muḳābele-i zīrde isti' māl olunur. Aşağı yukarı dimek yirde zīr ü bālā dirler. İki o birbirinüñ üstinde olsa üzerindeki eve bālā-ḥāne dirler. Ḥakīkatde zīrüñ maḳābili zeberdür. Zīr ü zeber dirler ve lafz-ı dergāh eşik-i āsitān ma' nāsına ve ḳapu öñi ve ḳapu üsti ve ulu sofa fāzıl-ı muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ ve tedḳıḳ itmişlerdür ki dergāh ḳapu yerine dirler. Nite ki bu beytde vāḳı' dur.

Beyt

[Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

[15^b] Her ki āyed gūyiyā vü her çi ḥ'āher gū be gū
Kibr ü nāz ü ḥācib ü derbān derin dergāh nīst

Ammā dergeh diyen dergāh mişillidür dergāh lafzından muḥaffef olmuş olur.

190.Cihet rā mühre ez-şeş-der rehānend

Cihet için mühri altı ḳapudan ḳurtardılar. Ya' nī Allāh-ı 'azimü's-şān cihāt-ı sitteden müberrā olduğunı işāretdür.

Mekān rā merkeb ez-tengī cehānend

Mekān merkebinı ḫarluḳdan şıḳratdılar.

191.Mekānī yāft ḥālī ez-mekān nīz

Mekāndan ḥālī daḫı bir mekān buldı.

Ki ten maḫrem nebūd āncā vü cān nīz

Ki maḫrem degül idi ol yirde cān daḫı maḫrem degül idi..

192.Ḳıdem jeng-i ḫudūş ez-cān-ı o şüst

Allāhuñ ḳıdemı ḫudūşlük pāşını Ḥabīb-i Ekremüñ cānından yıḳadı.

Vücüb ālāyiş-i imkān [ez]-o şüst

Vācibü'l-vücūd olan Allāhuñ vücübı anuñ imkānınuñ 'alāmetlerini yıḳadı.

193.Yekī mānd ān hem ez-na' t-ı yekī pāk

Bir ḳaldı ol daḫı birlük şıfatından pāk olmağıla.

Zi bisyārī birūn v'ez-endekī pāk

Çokluğdan taşra kaldı dağı azluğdan pāklikle.

194.Bedīd ānci ez-ḥadd dīden birūn būd

Zāhir oldı ol şey ki görmeklükden ḥadden taşra idi.

Me-pors ammā zi keyfiyyet ki çün būd

Keyfiyyetden ammā su'āl eyleme ki nice idi.

195.Ne çendī günced āncā vü ne çünī

Ne miqdārluğ şıgar orada ne mişillük.

Fürū bend ez-yekī leb v'ez-füzūnī

Aşağı bağla birliğinden dudağını dağı ziyādelüğinden. Ya' nī ikidür dime birdür şirik-i nazīrden müberrādur, mu' arrādur di.

196.Şenīd ān-geh kelāmī nī be-āvāz

İşitdi ol zamānda bir kelām āvāz ile degüldür

[16^a] **Me' ānī-der-me' ānī rāz-der-rāz**

Ma' nālar ma' nālar içindedür, sırlar sırlar içindedür.

197.Ne āgāhī ez-o kām ü zebān rā

Āgāhluğı yoğdur ol kelāmdan dimāğ için ve dil için. Ya' nī ağza dile şıgmaz dimekdür.

Ne hem-rāhī be-o nuṭṭ u beyān rā

Yoldaşluğ olmadı ol kelāma nuṭṭ [ve] beyān için.

198.Zi derkeş gūş-ı cān rā bād der-müşṭ

Cān kulağı için ol kelāmı derk itmek avuc içinde olmadı. Ya' nī ol söz ele avuca şıgmaz dimekdür. “**Derkeş** bi-kāfi'l- Arabī, **gūş** bi-kāfi'l-Fārisī”

Zi ḥarfeş dest dil rā kūteh engüşṭ

Ol kelāmuñ harfinden parmak el için ve gönül için kışadur. “**Kūteh** bi-kāfi’l-‘Arabī”

199.Libās-1 fehm ber-bālā-yı o teng

Fehm libāsı ol kelāmuñ yüксеklüğünde tırdur.

Semend-i ‘aql der-şahrā-yı o leng

‘Aql atı ol Allāhuñ zātınıñ şahrāsında aķsaķdur.

200.Zi goften ber-terest ān v’ez şeniden

Söylemekden Allāhuñ zātı ‘ālādur dağı işitmeklükden. Ya‘nī Allāh-ı ‘azīmü’ş-şān semı‘dür. Her āvāzı işıdır. Gizlü olsun kıatı olsun ama insān gibi degüldür. İnsān gibi işitmekden münezzehdür dimekdür.

Zebān z’in güft ü gū bāyed boriden

Dili Allāhuñ zātı haşşında olan güft ü gūdan kesmek gerekdür.

201.Me-nih Cāmı zi hadd-ı hod birün pāy

Ḳoma iy Cāmı kendi haddinden ayağını taşra.

V’ez in deryā-yı cān-fersā birün āy

Bu cān aşındurıcı Allāhuñ zātı deryāsından taşra gel. Ya‘nī Allāhuñ zātı haķķında sözler söylemezler. İnsānuñ aña güci yetmez. Hemān bize lāzım olan oldur ki Allāh-ı ‘azīmü’ş-şān kemāl-i şıfatlarıyla mutaşşıfdur noķşan şıfatlardan [16^b] münezzeh ve müberrādur.

202.Der-in meşhed zi gūyāyī me-zen dem

Bu meşhedde söylemeden nefes urma.

Suħan rā hatm kon vallāhu a‘lem

Sözi hatm eyle ya‘nī bize Allāh te‘ālā a‘lemdür.

Libās-1 Zārā‘ at Pūşiden: Tevāzu‘ Libāsını Örtünmek Ya‘nī Geymek **Ve Der-İktibās Nūr-ı Şefā‘ at Gūşiden:** [Ve] Şefā‘ at Nūrınıñ İktibāsını İşitmek Beyānındadır

Bu Surh. **İktibās** lafzı hemzenüñ ve tãnuñ kesriyle âteş almaq. “Yuqālu yuqālu iktibestu minhu nāren.” Ve ‘ilm kesb itmege dağı dirler. Yuqālu iktibestu minhu ‘ilmen ey isteķaztuhu Yezīdī eyitdi kaçan bir kimesneden ‘ilm yāhūd âteş kesb itseñ iktibeset e’r-recule ‘ilmen kabestuhu nāren dirsın. Ve eger âteşi anuñçün taleb kılsañ iktibestehu dirsın. Kabsetehu dinir sen ve Kisāi didi ki iktibestu nāren ve ‘ilmen cā’izdür. Şanı‘a-ı ef’ālden ve kabestehu dağı cā’izdür. Sülāşiden bilā fark taleb gerek kendiçün olsun gerek ğayrı içün olsun intihā-yı kelāmu humā. “**Guşiden** bi-kāfi’l-‘Acemī”

203.Zi mehcūrī ber-āmed cān-ı ‘ālem

Senüñ ayrılığundan ‘ālemüñ cānı ağızına geldi.

Terahhüm yā nebiyya’llāh terahhüm

Merhamet eyle yā Allāhuñ nebīsi merhamet eyle.

204.Ne āhir rahmeten li’l’ālemīnī

Āhirde gelmedüñ mi ‘ālemlere rahmet ya‘nī geldüñ.

Zi maħrümān çirā fāriğ nişinī

Mübārek yüzüñden maħrüm olan ümmetüñden niçün fāriğ oturursın.

205.Zi ħāk ey lāle-i sīr-āb ber-ħiz

Toprağdan iy āb-dār olan lāle gibi yañaqlu ħalk.

Çü nergis ħ’āb çend ez-ħ’āb ber-ħiz

Nergis gibi gözüñden uyğular niçeye dekdür uyğudan ħalk.

206.Birün āver ser ez-bürd-i Yemānī

Taşra [17^a] getir başuñı Yemene mensüb olan şāldan.

Ki rüy-ı tost şubħ-ı zindegānī

Senüñ yüzüñledür dirilük şabāhı.

207.Şeb-i endüh mā rā rüz kerdān

Bizim ğuşşalu gicemüzi gündüz eyle.

Zi rüyet rüz-1 mâ firüz kerdân

Senüñ yüzüñden bizüm rızkımuñı şu‘lelendürmeklük eyle. Ya‘nî ziyâde eyle.
“**Kerdân** lafzları kâf-1 ‘Arabî iledür.”

208.Be-ten der-“püş ‘anber-büy câme

Vücūduña örtün ‘anber қоһulu câmeyi.

Be-ser ber-bend kâfūrī ‘amāme

Başuña da şar kâfūrdan şarğı ya‘nî cennet kâfūrīsinden.

209.Fürūd āvīz ez-ser gīsuvān rā

Aşağa şarķıt başuñdan gīsūlarını ya‘nî perçemlerini.

Fiken sāye be-pā serv-i revān rā

Bıraқ gölge ayağıña serv-i revān olan қaddüñden.

210.Edīm-i Tā’ifi na‘leyn pā kon

Tā’ifi saḥtiyāndan ayağıña na‘leyn eyle

Şirāk ez-rişte-i cānhā-yı mā kon

Taşmasını bizüm cānlarımızuñ iplerinden eyle.

211.Cihānī dīde kerde ferş-i rāhend

Bu on sekiz biñ ‘ālem gözini senüñ yoluña döşeme eylemişdür. “**Kerde** lafzı kâf-1 ‘Arabî iledür.”

Çü ferş iqbāl-i pā-būs-1 to ḥāhend

Çünkü döşemeklügi senüñ ayağınuñ öpmeklük iqbālını istediler.

212.Zi hücre pāy der-şahn-1 ḥarem nih

Hücreden ayağınu ḥarem meydānı içine қoy.

Be-farқ-1 ḥāk-i reh-būsān қadem nih

Yolunuñ toprağını öpicilerüñ tepesine ayağını қoy.

213.Be-dih destī zi pā üftādegān rā

Bir el vir ayakdan düşmüşler için ya‘nî günâhkârlar için.

Be-kon dildâriyî-dildâdegân râ

Bir gönül alıcılık eyle saña gönül viren ümmetün için.

214.Eger çi ğarķ-ı deryâ-yı günâhîm

Egerçi günâh deryâsına ğarķ olmuşuz.

Fütâde huşķ-ı leb ber-ĥâķ-i râhîm

Düşmişüz [17^b] dudağımızuñ ħuruluğ[uy]la senüñ yoluñ toprağı üzerine.

215.To ebr-i raĥmetî ân bih [ki] gâhî

Sen raĥmet buludunu gâhice ol yegrekdür ki.

Konî der ĥâl-i leb-i huşķ ân nigâhî

Dudağı ħurularuñ ĥâline bir nażar eylesün.

216.Ĥoş ân-ker gird-i reh süyet resîdîm

Bize güzel ol şeydür ki yolunuñ tarafını senüñ cânibüne yetişdürdi. “Lafz-ı ân-ker kâf-ı ‘Arabî iledür”, **gird-i reh** bi-kâfi’l-‘Acemî”

Be-dîde gerdî ez-küyet keşîdîm

Gözine de bir toz senüñ maĥallüñden biz çekdik. “**Gerdî** bi-kâfi’l-‘Acemî, **Küyet** bi-kâfi’l-‘Arabî”

217.Be-mescid secde-i şükrâne kerdîm

Mescidüñde şükrâne secdeler eyledük biz.

Çerâġet râ zi cân pervâne kerdîm

Senüñ çerâġuña cândan pervâne eyledük.

218.Be-gerd-i ravzaet ġeştîm ġüstâĥ

Senün Ravzañuñ etrâfını biz dolaşduk küstâĥlıġıla. “Lafz-ı **be-gerd** ve lafz-ı **ġeştîm** kâf-ı ‘Acemî iledür.”

Dilî çün pencere sūrâĥ sūrâĥ

Gönlümüz pencere gibi delük delük içindedür. Ya' nî gönlümüz maḥabbetüñle delük delük olmışdur dimekdür.

219.Zedim ez-eşk-i ebr-i çeşm-i bî-ḥ'āb

Uyḥusuz gözümüzüñ buludunuñ yaşından bir urduḡ ya' nî aḡıtduḡ

Ḥarim-i āstān-ı ravzaet āb

Senüñ bāḡçenüñ eşiḡünüñ ḥaremine şuyını.

220.Gehi refim ez ān sāḡet ḡubārī

Gāḡçe biz gitdük ol meydāndan bir ḡubār olmaḡıla.

Gehi çidim ez-o ḡāşāk u ḡārī

Gāḡçe ol meydāndan dikenler [ve çöpler] devşirürdük.

221.Ez ān nūr-ı sevād-ı dide dādīm

Ol ḥaremüñ nūrından gözümüzüñ ḡarasına virdük.

V'ezin ber-rīş-i dil merhem nihādīm

Daḡı ḥaremden bir eli gönlümüzüñ [yarasının] üzerine merhem ḡoyduḡ.

222.Be sūy-ı minberet reh ber-giriftim

Minberüñ cānibine yolu biz tıtduḡ.

Zi çehre pāyeeş der-zer giriftim

Çehreden ol minberüñ ayaḡını [18^a] altundan tıtduḡ. Şarı çehremüzi minberine ayaḡ etdük.

223.Zi miḡrābet be-secde kām cüstim

Senüñ miḡrābuñdan⁷⁰ murād secdesini biz ḡaleb eyledük.

Ḳadem-gāhet be-ḡün-ı dide şostim

⁷⁰ Yazmada “miḡrābıñdan” şeklindedir.

Senüñ kademgāhuñı⁷¹ gözümüzün kanıyla yıkağuk. Kadem-gāhdan murād kazā-ı hācet idecek yir ya‘nī edebhāne. “**Kadem-gāhet** bi-kāfi’l-‘Acemī”

224.Be-pāy-ı her sūtün kadd rāst kerdīm

Her direkūñ ayağında kaddimüzi ıođrı eyledük.

Maķām-ı rāstān der-ħāst kerdīm

ıoğrılar maķāmını istemeklük eyledük. “**Kerdīm** bi-kāfi’l-‘Arabī”

225.Zi dāğ-ı ārzüyet bā dili ħoş

Göñül ħoşluđıyla ārzüñüñ yaķısından

Zedīm ez-dil be-her kandle āteş

Her kandleini Ravza-ı Mübārekinde göñlimüzün āteşiyile biz yaķıđuk.

226.Künün ger ten ne ħāk-i ān ħarīrest

Şimdi eger vücüdımız ol ħarem ıoğrağından degüldür ya‘nī ‘Arab degülüz.

Bi-ħamdi’llāh ki cān ān cā muķīrest

Bi-ħamdi’llāh ki cānımız ol yirde muķīmdür.

227.Be-ħod der-māndeīm ez-nefs-i ħod rāy

Kendini görici olan nefsdan biz kalmışuz kendilüğimizle.

Be-bīn der-mānde-i çend ü be-baĥşāy

Gör bu kadar dermānsuz ümmetlerüñi, suçlarını bağışla.

228.Eger nebūd çü luţfet dest-yārī

Eger senüñ luţfuñ dest-yārluđ itmediyse.

Zi dest-i mā neyāyed ħiç kārī

Bizüm elimüzden ħiç bir iş gelmez.

229.Ķazā mī efkened ez-rāh mā rā

⁷¹ Yazmada “kadem-gāhını” şeklindedir.

Ḳazā şerī‘ at yolından bizi bıraḳdı.

Ḥudā rā ez-Ḥudā der-ḥāh mā rā

Allāh için Allāhdan iste bizi.

230.Ki baḥşed ez-yaḳın evvel ḥayātī

Ol Ḥudā baḡışladı yaḳından evvel bize ḥayāt.

Dihed ān geh be-kār-ı dīn şebātī

Andan şoñra dīn işinde bize şebāt virdüñ.

[18^b] **231.Çü hevl-i rüz-ı rüst-ā-ḥız ḥized**

Çünkü ḳıyāmet gūni şiddetle ḳalḳar. Lafz-ı hevl ḳorḳu, aşda ‘Arabīdür. Fārisīde daḡı şāyi‘ dūr.

Ber-āteş āb-ı rüy-ı mā ne-rīzed

Āteş sebebiyle bizüm yüzümüzüñ şuyını dökme.

232.Dihed bā-ın heme gümrahī-i mā

Bu cümle bizüm yolumuzüñ azḡunıyla virdi.

To rā ızın-i şefā‘ at-ḥāhī-i mā

Sen bizüm şefā‘ at dileycilügimüze ızın.

233.Çü çevgān ser-fekende āverī rüy

Çevgān gibi başımız aşıḡa bıraḡılmış yüz getürdük. Lafz-ı çevkān kāfü’l-‘Acemī ile ol ucu egri aḡaç ki meydānda çapük süvārān anuñla top oynarlar. ‘Arabīde şavlecān dirler. “Ser-fekende bi-kāfi’l-‘Arabī”

Be-meydān-ı şefā‘ at ümmetī gūy

Şefā‘ at meydānında ümmetüm di. “Lafz-ı gūy bi-kāfi’l-‘Acemī iledür.

234.Be-ḥüsn-i ihtimāmet kār-ı Cāmī

Senüñ ihtimāmuñuñ ḥüsniyledür Cāmīnüñ işi.

Ṭufeyl-i diḡerān yābed tamāmī

Ġayrılara teba‘iyyet itmekle tamām buldı.

Der-Teberrük Cüsten: Mübāreklük Țaleb Eylemek **Be-Zıkr H̄‘āce Ki:** H̄‘āce ‘Aleyhi’s-Selāmuñ Zıkr ile Anuñ Beyānındadır Bu Surh̄ Ki **Be-Muḳtezā-yı ‘İnde Zıkrı’ş-Şālih̄in:** Sālih̄leruñ Zıkrinuñ Țatında Olan Muḳtezāsı **Tenezzülü’r-Raḫmetu:** Raḫmetuñ İnmesidür. **Zıkr-i o:** Zırā Ḥabīb-i Ekremuñ Zıkrı **Sermāye-i İstinzāl-i Raḫmet:** Raḫmetuñ İnmesinuñ Sermāyesidür. **Nūr Şuhūdest:** Nūr Şuhūddur. **Ve Pırāye-i İstiḫlāş Ez-Zaḫmet-i Zuhūr-ı Vücūd:** Ḥalās Bezegi Anuñ Cüdını Zuhūruñ Zaḫmetindendir.

235.Kitāb-ı faḫr rā dībāce-i rāst

Faḫr kitābıñ dībācesi toġrılıqudur.

Sevād-ı nük-ı kilik-i h̄‘āce-i māst

Bizüm h̄‘ācemizuñ ḳaleminuñ ucıñ [19^a] ḳaralıġıdır. “Nük-ı kilik bi-kāfi’l-‘Arabi⁷² fihimā”

236.Kesī çün o be-levḫ-i ercümendān

Ol Ḥabīb-i Ekrem gibi bir kimesne ‘azizleruñ levḫinde

Ne-zed naḳş-ı bedī‘-i Naḳşibendān

Naḳş urmadı Naḳşibendleruñ ‘acib ü ġarīb olan naḳşıyla.

237.Çü faḫr-ender-ḳabā-yı şāhī āmed

Faḫr içinde pādişāhluḳ ḳaftānı ile geldi.

Be-tedbīr-i ‘Ubeydu’llāhī āmed

Şeyḫ ‘Ubeydu’llāhuñ tedbiri ile geldi. ‘Ubeydu’llāh Mollā Cāmī ḫazretlerinuñ şeyḫidür.

238.Be-faḫr ān rā ki luḫfeş āşinā kerd

⁷² “‘Arabi’ kelimesi yazmada “‘Acemi’” şeklindedir.

Fakr sebebiyle ol kimesne ki Allāhuñ luḡfina āşinā eyledi.

Be-ber ger ırıka ʾi budes kabā kerd

Eger üzerinde ırıka oldıysa kaftān eyledi.

239.Zi dervişiş her kes rā nişānist

Dervişliginden her kimesne için nişān vardur.

Ridā-yı ħ̣ācegi der-pāk şānist

Ĥāceluḡ ridāsını ayağına çekicidür.

240.Cihān bāşed be-çeşmeş kişt-zārī

Anuñ gözinde cihān ekinlik oldı.

Ne-mī-ḥ̂āhed der-o cüz kişt kārī

Lafz-ı kişt kāf-ı ʿ Arabī iledür. İstemedi ol dünyā içinde ekincilüğüñ ġayrı.

241.Ez-ān dāne kʾez-o Ādem be-nā-kām

Ekenek dānesinden andañ Ādem ʿ aleyhiʾs-selām murādsuzdur.

Zi bustān-ı behiş āmed bedīn dām

Cennet bustānından dünyā tuzağına geldi.

242.[Hezārān]⁷³ mezraʿ a der-zīr-i kişttest

Biñ dāne tarla ekini altındadır.

Ki zād reften rāh-ı behiştest

Ki cennet yolına gitmeklüğüñ azığıdır.

243.Der-īn mezraʿ feşāned tuḡm-ı dāne

Bu tarlanuñ içinde toḡum dānesini şaçdı ĥāzret-i Ādem ʿ aleyhiʾs-selām.

Der-ān ʿ ālem nihed enbār ĥāne

Ol ʿ ālem içinde evine ʿ ambārlar kağı.

⁷³ Yazmada “hezāreş” şeklindedir.

244.Zemîn bâ-himmeteş yek-müşî hâkest

Arz Allâhuñ himmetinde [19^b] bir avuc toprağdur.

Zi müştî-hâkeş ender reh çî bâkest

Yol içinde bir avuç toprak için ne korku vardur.

245.Zi müştî-hâk k'ender râh bîned

Bir avuç toprağı yol içinde görendi.

Be-dâmâneş kücâ gerdî nişîned

Anuñ etegine nerede bir tozcağuz oturur. “Gerdî bi-kâfi'l-‘Acemî”

246.Eger Qayşer [ü] ger fağfür-ı Çînest

Eger Qayşer pâdişâhı [ve] eger Çîn ikliminde olan fağfür pâdişâhı.

Be-gird-i hırmen-i o hüşe-çînest

Anuñ hırmeninüñ etrafında başağ devşiricidür.

247.Be-her cā efkened tarğ-ı zirā‘ at

Her yire ekin tarğını birağdı.

Be-resm-i gāvhā dāred qanā‘ at

Öküzlerüñ şığırlaruñ ‘adeti üzerine qanā‘ at tutdı ekin şāhibi. “Gāv bi-kâfi'l-‘Acemî”

248.Eger üfted qabül-ı himmeteş müft

Allâhuñ himmeti qabülü eger müft düşerse.

Şevd gāv-ı zemîn ü āsumān cüft

Yirüñ şığırı ile gögüñ şığırı cüft olur.

249.Be-hırmen kübî-i o fazl-ı biçün

Ol bî-mişl olan Allâhuñ fazlınuñ hırmeninüñ dögülmesiçün.

Zi şevr āverde gāv ez-çarğ-ı gerdün

Şevr burcından öküzi getürdi feleküñ ‘arabasına. “**Kübî** bi-kāfi’l-‘Arabî, **gāv** bi-kāfi’l-‘Acemî”

250.Felek rā bîn kevākib der-miyāne

Felek için gör yılduzları ortada.

Zi hırmenhāş yek-ğırbāl-ı dāne

Allāh-ı ‘azīmü’ş-şānuñ hırmenleri için bir dāne ıalburıdur ol gök bile.

251.Be-dihkānîş çün dārî [müsellem]⁷⁴

Ol köylüler yine çünkü müsellem⁷⁵ tutdı.

Be-dān māned ki güyî vü rûh-a‘zām

Aña beñzer ki sen rûh-a‘zāmdur dirsün kuvvetde, kudretde. Rûh-a‘zāmdan murād Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selāmdur. **Güyî** bi-kāfi’l-‘Acemî”

252.Ki ger hāl-i mürekkeb yā basîtest

Ki mürekkeb olan maḥlûkātuñ hāli yāḥūd [20^a] basîtüñ hāli ya‘nî terkîbsüz.

Be-cümle feyz-i ihsāneş muḥîtest

Cümlesi Allāhuñ ihsānınuñ feyzi ihāta eyleyicidür.

253.Giyāhî behre-ver şod ez-nevāleş

Bir otcağız naşiblenici oldı Allāhuñ ‘aṭıyyesinden. “**Giyāhî** bi-kāfi’l-‘Acemî”

Zi kuvvet süy-ı fi‘l āmed kemāleş

Ƙuvvetinden fi‘l cānibine geldi Allāhuñ kemālinden.

254.Kemāl-i rûh-ı a‘zām z’in çı bāşed

Rûh-ı a‘zāmuñ kemāli ya‘nî Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selāmuñ a‘zāmı bunda ne oldı?

Be-cüz zemm-i vey in taḥşin çı bāşed

Giyāhuñ zemminüñ gayrı bu rûh-ı a‘zāmuñ taḥşini ne oldı?

⁷⁴ Yazmada “eslem” şeklindedir.

⁷⁵ Yazmada “selem” şeklindedir.

255.Maḳām-ı ḥāce berter ez-gümānest

Ḥāce ‘aleyhi’s-selāmuñ maḳāmı ſekden ziyādedür ya‘nī anuñ maḳāmı zann ile degüldür yaḳīn iledür.

Birün ez-ḥadd-ı taḳrīr ü beyānest

Taḳrīr ve beyān ta‘rīfinden taşradur.

256.Dileş baḥrīst zi esrār-ı İlähī

Anuñ dili bir deryādur Allāhuñ sırlarından.

Ez-o yek-ḳatre ez-meh tā be-māhī

Ol esrār-ı İlähīden bir ḳatredür güneşden aya varınca.

257.Be-cünbiş çün der-āyed baḥr zi ḥār

Allāhuñ ‘indinde çünki geldi baḥr dikenden.

Be-cünbiş ḳatre çün āyed be-dīdār

Allāhuñ ‘indinde ḳatre çün zāhir geldi.

258.Çü binşined murāḳıb dīde ber-hem

Çünki murāḳıb gözini oḧurtdı ya‘nī yumdı.

Be-bended dīde-i dil ez-dü-‘ālem

Baḡladı gönlinüñ gözini iki ‘ālemden.

259.Yekī bīned ki der-ḳayd-ı yekī nīst

Allāhı bir gördi birlük ḳaydında degüldür farḳdadur. Ya‘nī ḥaḳ ile bāḧıl beynini farḳdadur.

V’ez-ān der-teng-nā-yı endekī nīst

Ol sebebden ta‘ayyüşinden, taḣluḡından, ḳilletinden degüldür. Ya‘nī zarūretten degüldür.

[20^b] 260.Nümūde rūy der-bālā vü pest ost

Alçaḳdan yüksekden yüz göstermek anuñladur.

Eger bisyār eger kem her çi hest ost

Eger çok eger az her ne ki oldıysa anuñladur.

261.Koned der-hesti-i o ħıř rā güm

Anuñ varlığında kendüyi zāyi' eyledi. "Güm bi-kāfi'l-^ç Acemī"

Be-bended ez düyi çeşm-i tevehhüm

Allāhuñ ikilüğünden ta^ç aqkıl gözini bağladı. Ya^ç nī şerik ve nazirden müberrā olduğunu ta^ç aqkıl eyledi.

262.Çü gereded kaçre ender baħr nāçiz

Çünkü bir kaçre esrār-ı İlāhī baħrinden bir şey degüldür. "Gereded bi-kāfi'l-^ç Acemī"

Zi baħreş key buved imkān-ı temyiz

Allāhuñ baħrinden kaçan olur temyizüñ imkānı. Ya^ç nī zātını temyiz itmek mümkün degüldür.

263.Ĥoş ānānī ki ser ber-ħāk-i o bend

Ne güzel kimesnedür anlar ki başcağızını Ĥabīb-i Ekremüñ toprağı üzerine bağladı ya^ç nī ĳodı.

Dil ü cān beste ber-fitrāk-i o bend

[Göñlüni ve] cānını anuñ terkisine bağladı.

264.Heme pür-māye ez-sermāye-i o

Cümle tolusı māyedür anuñ sermāyesinden.

Heme der-nūr maħv ez-sāye-i o

Cümlesi maħv nürındadır anuñ gölgesinde.

265.Me-bādā sāye-i o ez-cihān dūr

Anuñ gölgesi dünyādan ırağ olmasun.

Zi [fağdeş]⁷⁶ dīde-i eyyām bī-nūr

Anuñ zāyi^c olmasından ^cālemüñ gözi nürsuzdur.

266.Sinān-i ^cömr ahrār-ı melek-kış

^cÖmrinüñ seneleri melek mezheblülerüñ hürleridür. Ya^cnī nefesine gālib olmuşdur tābi^c olmamışdur. “**Kış** bi-kāfi’l-^c Arabī”

Be-pişeş bād ez-devr-i felek piş

Allāh katında āzād olmuşdur felekden öñdin.

267.Ĥuşūşā ^cömr-i ferzendān-ı nāmīş

Bā-ĥuşūş enbiyālaruñ ^cömri anuñ nāmı iledür.

[21^a]

Mufaşşal-dār aĥlāk-ı kirāmīş

Tafşil tütücidur anuñ kerīm ĥulĥları. “**Kirāmīş** bi-kāfi’l-^c Arabī”

268.Derīn jengār-gün kāĥ-ı zer-endüd

Bu jengār renkli olan dünyānuñ içinde altun kaĥulmuş köşk gibidür.

Be-hem yuĥyī rūsümü’l-faẓl ve’l-cūd

يُحْيِي الْعِظَامَ [Yuĥyi’l-^cizāme]⁷⁷ āyeti ile biledür faẓlınuñ rūsümları cömerdlüğinden ^calāmetleri.

269.Cihān āyīne-i maĥşūdeşān bād

Dünyā anlaruñ maĥşūdlarınınuñ āyīnesi oldı.

Der-ān nūr-ı kıdem meşhūdeşān bād

Ol kıdem nūrınuñ içinde anlar ĥāzırlanmış oldı.

Der-Temeddüh-i Sultānī Ki: Bu Surĥ Bir Pādişāhuñ Medĥi Beyānında İdi Ki Mollā Cāmī İle Bir Aşrda İdiler. **Be-Mücib-i Medĥü’s-Sultān:** Medĥ-i Sultānuñ

⁷⁶ Yazmada “nağdeş” şeklindedir.

⁷⁷ Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve "Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" diyor. Yāsın, 36/78

Sebebiyle **Yestenzilü'l-Emān**: Emīnlük Nüzül İder. **Midhat-ı O Tıb Zindegānī Rā**
Zamānest: Anuñ Medhi Güzel Ta' ayyuşi Zāmindür Ya' nī Halk ve ' Ālim Anuñ
Zamānında Āsüde Hāl Olmağa Dirlik İderler. **Ve Mādiḥ-i O Ez-Ḳuvvet-i Emānī Der-**
Emān Anuñ Mādihi Emīnlük Ḳuvvetindedür, Emīnlük İçindedür.

270.Cihān yek-ser çı ervāḥ ü çı ecsām

Cihān bir uğurdan ne rūḥlar, ne cisimler,

Buved şahşı mu' ayyen ' ālemeş nām

Bir şahş mu' ayyen oldı o ki ' ālem diyü ad virdiler.

271.Buved insān der-İN şahş-ı mu' ayyen

İnsān bu şahş-ı mu' ayyen içinde oldı.

Çü ' ayn-ı bāşıra beşnās rüşen

Görici gözüñle rüşen añla.

272.Der-İN ' ayn ān ki çün insān-' aynest

Bu göz içinde ol şey ki çünki insān gözidür.

Cihān-ı merdümī Sulṭān Ḥüseynest

Dünyānuñ gözinüñ [21^b] bebegi Sulṭān Ḥüseyndür.

273.Be-zır-i İN ḥamīde-ṭāḳ-ı mīnā

Egilmiş bu gök kemerüñ altında

Dü-çeşm-i ādemiyet z' ost bīnā

Ādemiyetüñ iki gözi ol Sulṭān Ḥüseyndendür göriciligi.

274.Ḥoşāñ çeşmī ki bīnāyī ez-o yāft

Ne güzeldür ol göz ki göricilüğüni andan buldı.

Be-bīnāyī tüvānāyī ez-o yāft

Göricilüğü, güçlülüğü andan buldı.

275.Felek şad-çeşm dāred ber-reh-i o

Felek yüz göz tutdı anuñ yolına.

Ki çeşm-i hod koned menzil-geh-i o

Kendi gözini aña oturacaq yir eyledi.

276.Zi rüy-ı ost rüşen çeşm-i ‘âlem

Anuñ yüzinden rüşendür ‘âlemüñ gözi.

Be-büy-ı ost gülşen hâk-ı âdem

Anuñ қоһusıyla gül bāğçesidür Ādemüñ⁷⁸ toprağı.

277.Be-hüşn-i hulķ u luṭf-ı halk bī-kīl

Anuñ hüsn-i⁷⁹ hulķı ve halka luṭfı kīl ü kâlsüzdür.

Buved Yūsuf der-în Mısr-ı felek Nīl

Feleküñ Mısrı içinde Yūsuf gibi Nīl oldu ya‘ nī yetişdi.

278.Der-aşlābeş kerem resm-i qadīrest

Anuñ cedlerinüñ bellerinden kerem eskiden ‘âdetdür.

Kerīm ibnü’l-kerīm ibnü’l-kerīrest

Kerīm oğlu kerīm oğlu kerīmdür.

279.Sezed ger ez-kemāl-i hūbī-i o

Anuñ hūbluğınuñ kemālinden lāyıkdur eger.

Koned pīr-i felek Ya‘ kūbī-i o

Feleküñ қocası aña Ya‘ kūblük eylerse.

280.Zi kef baḥr-ı nevāl āverde der-müş

Avucından ‘aṭıyyeler baḥrını yumruğı içinde getürmişdür.

Keşide cūybārī ez-her engüş

Aқıcı ırmaқlar çekmişdür her parmağında.

⁷⁸ Yazmada “‘âlemüñ” şeklindedir.

⁷⁹ Yazmada “hüşn ü” şeklindedir.

281.Dü-şad kişt-i emel der-her diyārī

İki yüz fikr ekini [22^a] her bir memleketinde. “Kişt bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Şode ser-sebz ez-her cūybārī

Her ırmağının başında yeşillük olmuştur ya‘ nī memleketi başılmamıştır.

282.Zi desteş k’abr ü yemm hestend ez-ān kem

Bulutlar dağı denizler anı elindeki kereminden az oldılar. Kem lafzı kāf-ı ‘ Arabī ile eksük demek olur. Nākiş ma‘ nāsınadır. “Kem bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Ḥurūşān bāşed ebr ü kef zenān yem

Bulutlar hareketde denizler el çırpıyor oldılar.

283.Nümūde lem‘ a’ī ez-zer-feşān tīg

Şu‘ lesini göstermiştir altın saçmaçlıktan Sultān Ḥüseynūn kılıcı.

Nühüfte tīg-i ḥod ḥürşid der-mīg

Kendi kılıcını güneş gizlemiştir bulut içine. Lafz-ı mīg bulut, seḥāb ma‘ nāsına ve ṭuman, zabāb ma‘ nāsına.

Mısrā‘

Nūr bāred zi berķ-i tīgēt mīg

Şems-i Fahrī

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Be-seviyy-ḥüsrevī ki hemçün miḥr

Nūr bāred zi feyz-i rā’iş mīg

284.Çü geşte berķ-i tigeş pertev-efken

Sultān Ḥüseynūn kılıcının berķi şu‘ le bırakıcı olmuştur.

Cihān rā kerde çün ḥürşid rüşen

Dünyāyı eylemiştir güneş gibi aydınlık.

285.Dü-dem yek-berķ rā gerçi beķānist

İki nefes bir berķ için egerçi beķası yoķdur.

Beķā ez-tīg-i o yek-dem cūdānist

Beķā anuñ ķılıcınıñ berķinden bir nefes cūdā degüldür.

286.Beķā-yı o fenā-yı tīregī hāst

Anın beķası bulanıqlularuñ fenāsıdır. Ya‘ nī yaramazlaruñ fenāsına mıdır.

Ne-yāyed rūşenī bā tīregī rāst

Aydınlıķ gelmedi ķaranlıķlardan tođrılıķla.

287.Zi ‘adl-i o be-vaķt-i h‘āb Şeb-gīr

Anuñ ‘adāletden uyķu vaķtinde gıceyi Őutucıdır ya‘ nī bütün uyumaz ĥalkuñ maşlahatını görür.

Koned na‘ ez-peleng-i ĥufte naĥĥīr

Döşeginde⁸⁰ uyumış ķaplandan Őikār eyledi. [22^b] Ya‘ nī ĥalk ve ‘ālem bir mertebe rāhatda idiler ki ĥattā ķaplan daĥı anuñ döşeginde⁸¹ uyuyub Őikār eylerdi dimekdür. Muĥaşşalu’l-kełām ĥalk ve ‘ālem bir mertebe anuñ zamānında āsüde hāl oldılar ki ķoyun ile ķurd bile ülfet iderlerdi dimekdür.

288.Zi Şeb-kerdī ĥü yābed gürg māliş

Ĥün giceden bulur oldı ķurd mālımı. Māldan murād ķoyundur. “**Kerdī** bi-kāfi’l-‘ Arabī, **gürg** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Nihed ez-dünbe mişēş kerd bāliş

Ĥoyunuñ ķuyruđını kendüye yaşduķ eyledi. “**Kerd** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

289.Pey-i cezb-i maĥabbet ĥengel-bāz

Maĥabbet ĥekmek için toğan tırnağını.

Şeved ķullāb-ı murğ-ı tīz-pervāz

⁸⁰ Yazmada “döşeminde” Şeklindedir.

⁸¹ Yazmada “döşeminde” Şeklindedir.

Keskün uçıcı kuşdan döndürmeklük eyledi ya' nî almadı kuşu.

290.Dıraht-ı bîşe-i pür-şâh u peyvend

Mîşe ağacınıñ dalları muttaşıldur.

Eger şâh gevzenî râ koned bend

Eger bir dâğ āhuya bağ eyledi ya' nî tıtdı Sultān Hüseyme. Lafz-ı **gevzen** kâf-ı 'Acemî ile şıgın geyigi 'Arabîde iyyel dirler. Eti gâyetde yaramazdur eklinden ihtirâz vâcibdür. Hıuşûşiyetle henüz şayd ola yâ ıssı vaqtlerde zîrâ ol yılanı ekl ider yidükden soñra şusayub zehr bedenine sirâyet itmek havfindan şu içmez. Bu sebebden lahmı zehr-i kâtil olur. İnsân mizâcına pes şayd eyledükden soñra niçe zamân şaklayub terbit itmek gerek tâ ki zehr anuñ mizâcından zâ' il ola. Yabân keçisi ve anuñ gibileruñ eti dağı ol hükmedür ve yağmurca geyigi ve dülbend berekidür. Fâzıl-ı muhaqqıq **Dağayıkı'l-Hakâyık**da böyle tahkik ve tedkik eylemişler ki gāv kâf-ı 'Acemî ile ve gevzen ikisi bir cinsdür. Gāv ehlinuñ adıdur gevzen dişisinün adıdur ki Türkîde aña şıgın geyigi dirler niteki bu beytde zâhirdür.

Beyt

[Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Şod be-rüyet be-şâhâ-yı [23^a] gevezn
Her yekî şâh çâr rıtl be-vezn

Qara gözleri anuñ gözlerine teşbîh iderler.

Beyt

[Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ülün/Fe' ül]

Dü-çeşmeş çü çeşm-i geveznân siyâh
Velikin pür ez-eşk bî-kâh u kâh

Bu zıkr olunan beyt feth-i vāv ile ve sükün-ı zâ ile isti' mālîne şahiddür ve sükün-ı vāv ve feth-i zâ ile dağı edā cāizdür.

Beyt

[Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün]

**Kemendeş bişe ber-şirān kafes kerd
Feyelkeş deşt ber-gürgān ḥabākā⁸²**

Ḥabāk ağıl ma' nāsınadur.

291.Koned şir-i jiyān müşkil güşāyī

Kükremiş arslan müşkil açıcılığ eyledi. Ya' nī kimesneyi rencide itmedi.

Be-pençe baḥşed ez-bendeş rehāyī

Pençesiyle kendi bendinden kırtarmaqlıq eyledi.

292.Kemīn-gāh-ı bed endişān-ı bī-bāk

Yaramaz fikirlenici puşu içinde oturan korkısuz sariğler.

Buved z'endişe'ı tā eymenī pāk

Emīnsüzlük fikrinden pāklük eyler oldılar ya' nī hırsızluğdan ferāğat eylediler.

293.Eger yek-kes bored çün mihr-i enver

Eger bir kimseye iletürse nūrlu maḥabbetini.

Zi maşrıq tā be-mağrib taştı ez-zer

Maşrıqdan mağribe dek bu dünyā altundan bir legendür.

294.Neyāred hīç ' aver ez-dır' -ı perhiz

Hīç bir egrilük gelmedi anuñ perhiz gönlegünden.

Ki der-taşt-ı zer-i o bingered tiz

Ol altundan legenine nazar eyledi tizcecük

295.Çü şubḥ ān cā ki luṭf-ı o be-ḥanded

⁸² Yazmada beyit "Fīl-keş bişe ber-gürgān kafes kerd
Kemendeş deşt ber-gevezn ḥabākā" şeklindedir ve Rūdekī'nin ebyāt-ı perākende beyitidir.

Çün şabâh ol yirde Sultân Hüseynüñ luḡfi ki ḡaşıl oldı.

Çü zulmet zulm ez-āncā raḡt bended

Zulm gibi ki ol yirde zulm esbābını baḡladı ya‘ nī zulm gitdi.

296.Çü berḡ āncā ki ḡahreş ber-fürüzed

Şimşek gibi ol yirdeki Sultân Hüseynüñ ḡahrıyla şu‘ lelendi.

Be-yek şu‘ le cihānī rā be-sūzed

Bir şu‘ le ile dünyāyı yaḡdı.

297.Ḥudāvendā be-pīrān-ı civān-baḡt

[23^b] Yā Allāh civān baḡtlu ḡocalar için.

Ki tā hest āsmān çetr ü zemīn taḡt

Ki tā gökler otaḡ oldı ve yirde taḡt oldı ol Sultân Hüseyne daḡı pīrler yine.

298.Be-zīr-i pāy-ı taḡt-ı şāhiyeş bād

Ol Sultân Hüseynüñ pādişāh taḡtınıñ ayaḡınıñ altı mübārek oldı.

Be-tārek çetr-i zıllu’llāhiyeş bād

Cihāt-ı sitteden münezzeh ve müberrā olan Allāh-ı ‘ aẓīmü’ş-şānuñ gölgesinüñ otaḡı oldı.

299.Felek bā çetr-i o der-cāblūsī

Felek anuñ otaḡına yaltaḡlanmadadır. Lafz-ı cāblūs cīm-i ‘ Acemī ve bā-i ‘ Arabī ile dil ile talḡif idüb ḡāyetde maḡabbet şüretin gösterüb yüze ḡölmek ve ḡönülde olmaḡ. Türkīde dıkkilük dirler. ‘ Arabīce tabaşbuş dirler.

Şems-i Fahrī

[Mefā‘ ilün/Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Be-cāblūsī-i ḡod rā eger koned pūr-kār

Velī nikū nebūd kār-ı cāblūs belūs

Ve ‘ ayyār-ı ḡoş suḡan

Zemîn bâ taht-ı o der-ḥāk-būsî

Yir anuñ tahtınuñ toprağını öpücidür.

300.Ḥarāb-ābād ‘ālem bād ma‘ mūr

Ḥarāb-ābād olan ‘ālem ma‘ mūr olsun.

Be-evlād-ı kirāmeş tā dem-i şūr

Anuñ kerīm evlādı ile tā şūr vaqtine dek.

301.Be-taḥşîş ān ki çarḥ āmed muṭî‘ eş

Bā-ḥuşūş aña toḡuz çarḥ muṭî‘ geldi.

Zebān rā tēc-ı ser āmed bedî‘ eş

Lisānı da başına tēc geldi ‘ālem-i bedî‘ ile.

302.Zamāneş ān ‘Acem ez-vey müşerref

Anuñ zamānında ‘Acem andan müşerref idi.

Be-ta‘ rîf-i ‘Arab bādā mu‘ arref

‘Arabuñ ta‘ rîfiyle mu‘ arref oldu.

303.Cihān rā tā bülendî hest ü pestî

Dünyānuñ yükseğinde, alçağında oldu ya‘ nî zabt itdi cümle ‘ālemi.

Me-bād in nām güm ez-levḥ-i hestî

Bunuñ nāmı zāyi‘ olmasun varluḡ levḥinden. “Güm bi-kāfi’l-‘Acemî”

[24^a] 304.Diger şeh-zāde k’ez baht-ı mużaffer

Daḡı şeh-zāde anuñ mużaffer bahtına.

Be-ṭıflî şod ṭufeyleş taht u efser

Ṭıflî ḥālinde aña ṭufeyl oldu taht, efser.

305.Ḥıred çün dîd cāh u ihtirāmeş

Akıllı çünki gördü anuñ manşıbını ve ihtirāmını.

Hemî kerd ārzū naḡşî zi nāmeş

Ärzü anuñ naqşına ärzü eyledi. “**Kerd** bi-kâfi’l-‘ Arabî”

306.Der-în meydân ki bādâ hālî ez-derd

Bu meydân içinde hālî oldı derd-i meşakkatden.

Felek tās-ı tehî rā pür-ferah kerd

Felek boş tāsını ferahdan tolu eyledi.

307.Zi bezmeş hür yekî zerrîn kadeh bād

Anuñ meclisinde güneş bir altundan kadeh oldı.

Dileş çün nām dā’ im pür ferah bād

Anuñ gönli dā’imā nāmı gibi tolu oldı.

Der-Beyân Ān Ki Ol Her Yek: Bu Surh Ol Şey’ün Beyânındadır Ki Her Birisi **Ez-Cemāl ü ‘Işk Murgîst:** ‘Işk Cemālinden Bir Kuşdur. **Ez-Āşiyân-ı Vaḥdet Perîde:** Vaḥdet Yuvasından Uçmuşdur. **Ve Ber-Şāh-Sār Mezāhir-i Keşret Āremîde** Keşret Mezāhirinüñ Dalı Üzerinde Raḥat Olmuşdur. **Eger Nevā-yı ‘İzzet-i Ma’sûkîst:** Eger ‘İzzet Naşîbinüñ Ma’sûkîdudur **Ez-Āncâst:** Ol Yirde. **Ve Eger Nāle-i Miḥnet-i ‘Āşîkîst Hem Ez-Āncâst:** Eger ‘Āşîkluḡ Miḥnetinüñ Nālesiyledür Ol Yirde.

308.Der-ân ḫalvet ki hestî bî-nişân bûd

Ol ḫalvet içindeki varluḡ nişânsuz idi.

Be-künc-i nîstî ‘âlem-i nihân bûd

Yoḡluḡ bucaḡında ‘âlem gizlü idi. “**Be-künc** bi-kâfi’l-‘ Arabî⁸³”

309.Vücûdî bûd ez-naqş-ı düyî dūr

Ol vâcibü’l-vücûd [24^b] idi ki ikilik naqşından uzaḡ idi.

Zi güft ü gūy māyî [vü] menî dūr

Bizlük ve benlük güft ü gūsından uzaḡ idi.

⁸³ Yazmada “‘ Acemî” şeklindedir.

310.Cemāl-i⁸⁴ muṭlaḳ ez-ḳayd-ı mezāhir

Muṭlaḳ cemāli mezāhir ḳaydından

Be-nūr-ı ḥı̇ş hem ber-ḥı̇ş zāhir

Kendi nūrı ile daḫı kendi üzerine zāhir idi.

311.Dilārā ṣāhidī der-ḫacle-i ḡayb

Bir gül açıcı maḥbūb idi ḡayb cibinlügi içinde.

Müberrā dāmeneş ez-tōhmet-i ‘ayb

Anuñ etegi ‘ayb tōhmetinden berī olmış idi ya‘nī mūnezzeh idi.

312.Ne bā āyīne rūyeş der-miyāne

Anuñ yūzi ortada āyīne olmış idi ya‘nī daḫı ḫāzret-i Ādem ḫalḳ olunmuş idi. Ya‘nī cemī‘ maḥlūḳāt eger insān ve eger ḫayvān eger ins eger cin bunlar ḫalḳ olunmazdan evvel Allāh celle celāluhū var idi.

Ne zülfeş rā keşide dest şāne

Daḫı anuñ zūlfine çekilmemiş idi el ile taraḳ.

313.Şabā ez-ṭurre eş negseste⁸⁵ bārī

Şabā rūzgārı Allāhuñ ḳudret perçeminden bir tel ḳırmamış idi. “Negseste⁸⁶ bi-kāfi’l-‘Acemī”

Ne-dīde çeşmeş ez-sürme ḡubārī

Görmemiş idi Allāhuñ ḳudret gözi sürmeden bir ḡubār.

314.Ne-geşte bā-güleş hem-sāye sūnbül

Anuñ ḡüline sūnbül ḡölge olmamış idi.

Ne-beste sebzeş pīrāye ber-gül

Anuñ yeşilligi gül üzerine zīnet bağlamamış idi.

⁸⁴ Yazmada “cemālī” şeklindedir.

⁸⁵ Yazmada “negseste” şeklindedir.

⁸⁶ Yazmada “negseste” şeklindedir.

315. Ruḥeş sâde zi her ḥaṭṭî vü ḥâlî

Anuñ ḳudret yañağı sâde idi şaḳaldan, beñden.

Ne-dîde hiç çeşmî z'o ḥayâlî

Hîç bir göz görmemiş idi Allâhdan bir ḥayâl.

316. Nevâ-yı dilberî bâ-ḥ'îş mî-sâḥt

Dilberlük yazısını kendi ile düzmiş idi.

Ḳumâr-ı 'âşıkî bâ-ḥ'îş mî-bâḥt

'Âşıkluḳ [25^a] oyununda kendi ile oynamış idi.

317. Velî z'âncâ ki ḥükm-i ḥüb-rüyîst

Velâkin ol yirde güzel yüzlülük ḥükmî yoğıdı.

Zi perde ḥüb-rü der-ḥod ḥüb rü nîst

Perde içinde güzel yüzlü kendiden güzel yüzlü yoğıdı. Ya' nî Allâh-ı 'azîmü's-şândan güzel bir kimesne yoḳdur dimekdür.

318. Nikû-rü tâb-ı mestürî ne-dâred

Yegrek yüz mestürlük ṭâḳatını ṭutmamışdur. Lafz-ı **tâb** Ḥayret Berîzî miftâḥu'l-bedâi' de dört ma' nâya naḳl idüb bu rubâ' îyi îrâd eylemişdür. "Nikû eyü ma' nâsınadır. Nîk ma' nâsına bi-kâfi'l' Arabî iledür."

Rubâ' î

[Ahreb]

İy mihr-i felek zi mâh⁸⁷-rüy-ı to tâb
Der zülf medih be-ḳaşr-ı in dil şode tâb
Luṭfi kon u rüy-ı mihr ez-în zerre metâb
Yek zerre ber-i mihr-i to key âred tâb

Tâb-ı evvel rüşenâyı ma' nâsına, tâb-ı şânî tâften ma' nâsına, tâb-ı şâliş döndürmek gerdâniden ma' nâsına, tâb-ı râbi' ṭâḳat ma' nâsına ṭâḳatsüz ḳaldı diyecek

⁸⁷ Yazmada "meh" şeklindedir.

yirde ʿAcem bī-tāb mānd dir. Tākat bir hālden ʿibāretdür ki yorulduğı hāde kişide ol hālet kalmaz. Ve renc ve pīç ve harāret ve tūvānāyı ve ısıtma teb maʿnāsına. Ve karcaşmak ve burğaşmak ve tābiden lafzından şīga-ı emr ve vaşf-ı terkībidür. Şihāh-ı ʿAcem şāhibi kızdurmak ve üşümek ve inezmek ve örmek ve şarmak ve tolaşmak ve düğüm ve külhan maʿnālarına gelür dimiş. Kıvrımdur kıvrım kıvrım olan nesneye pür-tāb dirler tamām kıvrılmış [25^b] olmasa nīm-tāb dirler. Ham u pīç ve tāb zülfe evşāfından egerçi her birinüñ müstaķil maʿnaları vardır. Kıvrımı bozulmayub turan zülfe tābdār dirler

Be-bendī der zi revzen ser ber-āred

Dünyānuñ kapusını bağlamış idi dünyā penceresinden baş getürdi yaʿnī dünyāyı halk etdi.

319.Nazar kon lāle rā der-kūhsārān

Nazar eyle tağlar içinde lāleye. “Kūh bi-kāfiʿl-ʿArabī”

Ki çün hurrem şevēd faşl-ı bahārān

Ki kutlu oldu bahār faşllarında.

320.Koned şakç şukça-ı gül zīr-i hārā

Dikenüñ içinde gülün gonçesin şakç eyledi.

Cemāl-i hod koned zʿān āşikārā

Kendi cemālını ol gülden āşikāre eyledi.

321.Torā çün maʿniyi der-hātır üfted

Senüñ için çünkü bir maʿnā düşürse hātırıña.

Ki der-silk-i meʿānī nādir üfted

Maʿnalar dizisinde nādir düşdi.

322.Ne-yārī ez-hayāl-i ān güzeşten

Ol hayālden geçmeklük gelmedi idi.

Dihī birün be-goften yā nüvişten

Taşraluğ virmişdi söylemeklükden ya yazılmağluktan.

323.Çü her cāhest hūsn īneş taqāzāst

Çünkü her yirde Allāh-ı ‘azīmü’ş-şānuñ ziyāsı istenür oldı.

Nuḥust īn cünbiş ez-hūsn-i ezel ḥāst

Evvel Allāh-ı ‘azīmü’ş-şānuñ kudret alanı ezel hūsnini diledi.

324.Bürün zed ḥayme z’ıqlīm-i taqaddūs

Taşra urdı otağını taqaddūs iqliminden.

Tecellī kerd ber-āfāk u enfūs

Tecellī eyledi āfāk u enfūs üzerine ya‘ nī dünyāyı ve nefesleri ḥalk eyledi.

325.Zi her āyīne’ī būnmūd rūyī

Her āyīnede [26^a] bir yüz gösterdi.

Be-her cā ḥāst ez-vey güft [u] gūyī

Her yirde istedi kendinden güft u gūy. Ya‘ nī Allāh birdür şerik-i nazīri yoğdur dimekdür.

326.Ez-o yek-lem‘ a ber-mülk ü melek tāft

Andan bir şu‘ le mülk üzerine melek üzerine şu‘ lelendürdi.

Melek ser-geşte ḥod rā çün felek yāft

Melek kendi ser-geşteliğini ya‘ nī itā‘ atini toğuz felek gibi buldı. “Geşte bi-kāfi’l-‘Acemī”

327.Heme sübbūhiyān Sübbūḥ-cūyān

Cümle sübbūḥī melekleri Sübbūḥ isteyicilerdür. Ya‘ nī سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ [subbūḥun ḳuddusun rabbunā ve rabbu’l-melā’iketi ve’r-rūḥ]⁸⁸ diyicilerdür.

Şodend ez-bī-ḥodī Sübbūḥ gūyān

⁸⁸ "Münezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve ruhun Rabbisin." anlamına gelen bir duâdır.

Kendilüksüzlüğünden Sübbüh güyân oldu ya' nî Sübbüh söyleyiciler oldılar.
“Güyân bi-kâfi'l- Acemî”

328.Zi ğavvâşân in baħr-ı felek-fülk

Bu felek baħrinün dalkışlarından felek gemüsinden.

Ber-âmed ğulğul-ı subħân-ı zî'l-mülk

Mülk şâhibinüñ tesbîhinüñ şadâsı getürdi ya' nî geminüñ yürümesinüñ şadâsı
Allâhı tesbîħ itmeklük getürdi.

329.Ez-ân lem' a fürüği ber-gül üftâd

Ol lem' adan bir şu' le gül üzerine düşerdi.

Zi-gül şurî be-cân-ı bülbül üftâd

Gülden bir fitnelük bülbülüñ cânına düşerdi.

330.Ruħ-ı hod şem' ez-ân âteş ber-efrüh

Kendi yañağınuñ şem' ine ol âteşden şu' lelendürdi.

Be-her kâşâne şad-pervâne râ-şüh

Her köşklerde yüz dâne pervaneyi yağdı.

331.Zi nüreş tâft ber-ħurřid yek-tâb

Kendi nürından şu' lelendürdi güneş üzerine bir şu' le.

Birün âverd [ser-i nîlüfer]⁸⁹ ez-âb

Ŧaşra getürdi nîlüfer çiçegüñ başını şudan.

[26^b] **332.Zi rüyeş rüy-ı ğış arâst Leyli**

Anuñ yüzinden kendi yüzünü tezyîn eyledi Leyli.

Be-her müyeş zi Mecnün ğâst meyli

Her kılı üzerine Mecnün'dan bir meyl diledi.

333.Leb-i şirîn be-şekker-riz büğşâd

⁸⁹ Yazmada “nîlüfer ser” şeklindedir.

Şirînüñ dudağını şeker dökicilik ile açdı.

Dil ez-Pervîz bord u cān zi Ferhād

Göñlini Pervîz'den ve cānını Ferhād'dan iletđi. Ya' nî Pervîz'den göñlini aldı Ferhād'dan cānını virdi.

334.Ser ez-ceyb-i meh-i Ken' ān ber-āverd

Hüsn başını Ken' ān ayınuñ yaqasından yuqarı getürdi.

Züleyhā rā demār ez-cān ber-āverd

Züleyhā da cānını helāklük ile Yūsufuñ yolında getürdi.

335.Cemāl-i ost her cā cilve kerde

Anuñ cemāli her yirde cilve eylemişdür. Ya' nî hareket eylemişdür.

Zi ma' şükān-ı ' ālem beste perde

' Ālemlerüñ ma' şükılarından perde bağlamışdur.

336.Be-her perde ki bīnī perdegī ost

Her perdeyi ki görürsin perdecisi oldur. "Perdegī bi-kāfi'l-' Acemī"

Ḳazā cūnbān-ı her dil-bordegī ost

Her göñlüñ Ḳazā cānibinde bulunması anuñ iletmesiyledür. "Bordegī bi-kāfi'l-' Acemī eyzan"

337.Be-' ışık-ı ost dil rā zindegānī

Anuñ ' ışığıladur göñül için dirilük.

Be-mihr-i ost cān rā kāmurānī

Anuñ maḥabbetiyledür cānuñ murād süricilügi.

338.Dilī k'o ' āşıq-ı hūbān-ı dil-cūst

Bir göñül ki göñül alıcı hūblaruñ ' āşıkıdır. "K'o bi-kāfi'l-' Arabī"

Eger dāned ve-ger bī ' āşıq-ı ost

Eger bilürsüñ ve eger bilmez süñ ol Allāha ' āşıklıkıladur.

339.Helā tā nağlaṭī dīger ne-gūyī

Şaḡın bir ğalaṭ söz ğayrı söylemeyesin. “**Ne-gūyī** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Ki ez-mā ‘ āşıkī v’ ez-vey nīkūyī

[27^a] Ki bizden bir ‘ aşıkluğ andan bir ma‘ şūkluk söylemeyesin.

340.Ki hemçü nīkūyī ‘ ışķī-sütūde

Eyilük itmeklük ‘ ışķda medḡ olunmışdur. “**Nīkūyī** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Ez-o ser ber-zede der-to nūmūde

Andan başını yukarı urmuşsındur sende gösterilmişdür.

341.Tuyī āyīne o āyīne-ārā

Sen bir āyīnesin ol āyīneyi tezyīn idicidür.

Toyī pūşīde vū o āşikārā

Sen örtülmüşsındür, ol āşikāredür.

342.Çü nīkū bingerī āyīne hem ost

Sen iyilük ile naḡar eyle anuñ āyīnesine. “**Nīkū** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Ne tenhā genc-i o gencīne hem ost

Anuñ tenhā degüldür ḡazīnesi, ḡazīne yine oldur. “**Genc** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

343.Men ü to der-miyān kārī ne-dārīm

Ben, sen ortada bir iş tıtmayuz.

Be-cüz bīhūde pindārī ne-dārīm

Fāidesüz pindāruñ ğayrı tıtmayuz.

344.ḡamuş k’in kışşā pāyānī ne-dāred

Anuñ zülfüñ bükümünüñ kışşasına nihāyet yokdur.

Zebānī nev zebān-dānī ne-dāred

Bir yeñi dil, dil biliciden tıtamaduñ. Ya‘ nī bir eyüce Allāhı medḡ idemedüñ.

345.Hemān bīh-ter ki hem der-‘ ışķ pīçīm

Hemā[n] yegrekdür ki Allāhuñ ‘ışıkında halka halka olalum.

Ki bî-in güft ü gū piçim piçim

Allāh-ı ‘azîmü’ş-şānuñ hakkında güft ü gūsuz halka halka olmamışuz. Ya‘nî kemāl-i mertebede Allāh-ı ‘azîmü’ş-şānuñ vaşında delük delük olmuşuzdur. Ya‘nî ‘āciz kalmışuzdur dimekdür.

Naḥl-ı Beyān-ı Fazîlet-i ‘Işık Besten: ‘Işık Fazîletinüñ Hurmasını Bağlamakluk Beyānındadır Bu Surḥ. **Ve Şāḥçe-i Āğāz-ı Sebeb-i Nazm-ı Kitāb Be-Ān Peyvesten:** Nazm-ı Kitābuñ Sebebinüñ [27^b] Dalını Hurma Ağacına Muttaşıl İtmeklük Beyānındadır.

346.Dilî fāriğ zi derd-i ‘ışık dil nîst

‘Işık derdünden gönül fāriğ olmasun.

Ten-i bî-derd-i dil cüz āb u gil nîst

Gönül derdi olmayan tende şunuñ, çamuruñ gayrısı yokdur.

347.Zi ‘ālem rüyet āver der-ğam-ı ‘ışık

‘Ālemde sen yüzüne ‘ışık ğamını getir.

Ki bāşed ‘ālem-i hoş ‘ālem-i ‘ışık

Güzel ‘ālem oldı ‘ālem-i ‘ışık.

348.Ġam-ı ‘ışık ez dil-i kes kem mebādā

‘Işık ğamı kimesnenüñ gönünden kem olmasun.

Dilî bî-‘ışık der-‘ālem mebādā

Bir gönül ‘ışiksuz ‘ālemde olmasun.

349.Felek ser-geşte ez-sevdā-yı ‘ışikest

Felek senüñ ‘ışıkuñ sevdāsından muṭi‘ ve münkaddur. “**Ser-geşte** bi-kāfi’l-‘Acemî”

Cihān pür-fitne ez-ğavğā-yı ‘ışķest

Cihān 7olu fitnedür senüñ ‘ışķınıñ ğavğāsından.

350.EsİR-i ‘ışķ şev k’āzād bāşİ

‘Işķa tutsāk ol ki āzād olursun.

Ğameş ber-sİne nih tā şād bāşİ

‘Işķuñ ğamını sİneñe koy tā mesrūr olasın.

351.Mey-i ‘ışķet dİhed germİ vü mestİ

Saña ‘ışķ şarābı ısıcaķlık ve mestānelük virür. “**Germİ** bi-kāfi’l-‘Acemİ”

Dİger efsürdeğİ vü ğod-perestİ

Ğayrısı uyusuķlık ve kendüye 7apmaķlık virür.

352.Zi yād-ı ‘ışķ ‘āşİķ tāzegİ yāft

‘Işķ[1] zİkrden ‘āşİķ nāzİklük bulur.

Zi zİkr-i o bülend-āvāzegİ yāft

Ol ‘Işķı zİkrden yüksek āvāzlar buldı. “**Āvāzegİ** bi-kāfi’l-‘Acemİ”

353.Eger Mecnün ne-mey z’in cām ğordİ

Eger Mecnün şarābı bu ‘ışķ cāmından içmeyeydi.

Ki o rā der-dü-‘ālem nām bordİ

Ki ol iki ‘ālemde nām şāĥİbi oldı.

[28^a] **354.Hezārān ‘āķİl ü ferzāne reftend**

Biñ dāne ‘āķİllü, ulular gitdiler.

Velİ ez-‘āşİķİ bİğāne reftend

Lākin ‘āşİķlukdan bİğānelükle gitdiler.

355.Ne-nāmİ mānd z’İşān ne nişānİ

Bir nām ķalmadı anlardan daĥı nişānları da yoķdur.

Ne der-dest-i zamāne dāstānİ

Zamānenüñ de elinde hikāyeleri qalmadı.

356.Besā murġān hoş-peyker ki hestend

Çok kuşlar güzel çehrelü oldılar bu ʿālem-i dünyāda.

Ki halk ez-zikr-i işān leb be-bestend

Ki halk anlaruñ zikrinden tudaqlarını bağladılar.

357.Çü ehl-i dil zi ʿışk efsāne gūyend

Çünkü ehl-i gönül ʿışkdan hikāye söyleyeler.

Hadīs-i bülbül ü pervāne gūyend

Bülbül haberini ve pervānenüñ haberini söylerler.

358.Be-gīti gerçi şad-kār āzmāyi

Bu dünyāda egerçi yüz işi tecrübe eylemişsen.

Hemīn ʿışket dihed ez-ḥod-rehāyi

Hemān ʿışk saña virdi kendinden kırtulmaqluq.

359.Metāb ez-ʿışk rü veġer mecāzist

Döndürme ʿışkdan yüzini eger ol ʿışk-ı mecāz ise de.

Ki ān behr-i ḥaḳīḳi kār-sāzist

Ki ol mecāz-ı ḥaḳīḳat için iş düzicidir.

360.Be-levḥ evvel elif bī tā ne-ḥʿānī

Levhde evvel ḥālinde elifi tā ile oqumazsan.

Zi Qurʿān ders ḥʿāndan key tüvānī

Qurʿāndan ders oqumaqluğa kaçan ḳādir olursın.

361.Şenidem şod mürīdī piş-i pīri

İşitdüm birisi pīrinüñ öninde mürīd oldı.

Ki bāşed der-sülūkeş dest-gīri

Ol mürīdüñ sülūkünde ol tutucu ola.

362.Be-güft ez-pā ne-şod der-‘ışket ez-cāy

[28^b] Didi ki senüñ ayağüñ ‘ışk yirinde olmadı.

Be-rev ‘āşık şev āngēh pīş-i mā āy

Yüri ‘āşık ol da andan şoñra bizüm öñimüze gel.

363.Ki bī-cām-ı mey-i şüret keşiden

‘Āşık şarābınuñ cāmı olmaqsızüñ şüfiluk şüretini çekmek.

Ne-yārī cur‘ a-ı ma‘ nī çeşiden

‘Işk ma‘ nāsınuñ cur‘ ası tatmaqluk getürmedi.

364.Velī bāyed ki der-şüret ne-mānī

Velākin gerekdür şüretde kalmayasın.

V‘ez-ın pül züd hod rā bügzerānī

Bu mecāz köprüsinden tizçecük kendini geçüresin.

365.Çü ħ‘āhī raht der-menzil nihāden

Çünkü istesin esbābını menzile komaqluk.

Ne-bāyed ber-ser-i pül istāden

Gerekmez köprünüñ başında dikilmek.

366.Bi-ħamdi‘llāh ki tā büdē der-ın deyr

Allāha ħamd olsun ki bu dünyā kilisāsınuñ içinde tā ben idüm.

Be rāh-ı ‘āşıkī büdē sebük-seyr

‘Āşıklık yolında yegliceçük yürüyici idüm.

367.Çü dāye müşk-i men bī-nāfe dīde

Çünkü benüm ebem miskümi göbeksüz gördi.

Be-tīg-i ‘āşıkī nāfem borīde

‘Āşıkluk kılıcı ile benüm göbegümi kesdi.

368.Çü māder ber-lebem pistān nihāde

Vâlidem benüm tudağum üzerine memesini koydı.

Zi hūn-h̄'ārī-i 'ışkem şir dāde

'Işk kanını içmeklülkle süd virdi.

369.Egerçi müy-ı men eknūn çü⁹⁰ pīrest

Egerçi benüm saçum ve şaçalum şimdi kocadur.

Henüz ān zevk-i şirem der-zamīrest

Şimdi ol südüñ zevki benüm kalbüm içindedür.

370.Be-pīrī vü civānī nīst çün 'ışk

Kocaluğda, igitlülkle 'ışk gibi bir güzel şey yokdur.

[29^a] **Dihed ber-men dem-ā-dem in fūsūn 'ışk**

Benüm üzerime virdi nefes-be-nefes 'ışk hikāyelerini.

371.Ki Cāmī çün şodī der-'āşıkī pīr

Çünkü Cāmī 'āşıkluğda pīr oldu.

Sebük-rūhī kon ü der-'āşıkī mīr

Rūhuñ yegliceçük olsun, 'āşıkluğda merhūm ol.

372.Be-nih der-'ışk-bāzī dāstānī

'Işk ile oynayıcılığda bir dāstān koy.

Ki bāşed ez-to der-'ālem nişānī

Senden 'ālemde bir nişān ola.

373.Be-keş naşşī zi kīlk-i nūkte-zāyet

Bir naşş çek kaleminden nūkte toğsun. "Be-keş bi-kāfi'l-'Arabī"

Ki çün ez-cā revī māned be-cāyet

Ol kalemünñ cārī olmasından senün yirine qala.

⁹⁰ Yazmada "hemçü" şeklindedir.

374.Çü ez-‘ ışk in şadā āmed be-güşem

Çünkü bu ‘ ışkdan şadā geldi benüm kulağuma.

Be-istikbāl bīrūn reft hūšem

Karşulamağa taşra gitdi benüm ‘ aqlum.

375.Be-cān geştem ki rū fermān-berī rā

Cān ile yüzüm ile fermānını iledici oldum. “Geştem bi-kāfi’l-‘ Acemī, ki rū bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Nihādem resm-i nev sihr-āverī rā

Bir yeñi yazı kodum sihr getürici.

376.Ber-ānem k’ez Hūdā tevfiķ baḥşed

Anuñ üzerineyüm ki Allāh tevfiķ bağışlaya.

Ki naḥlem mīve-i taḥķiķ baḥşed

Ki benüm naḥlüme taḥķiķ meyvesini bağışlaya.

377.Konem ez-süz-ı ‘ ışk ān nükte-rānī

‘ Işk ile yanmadan ben nükte sürici oldum.

Ki sūzed ‘ aql-ı raḥt-ı nükte-dānī

Nükte bilici ‘ aql esbābını ‘ ışk yaqdı.

378.Der-īn firūze günbed efkenem dūd

Bu gök kubbenüñ içinde bir tütün bıraḥdım.

Konem çeşm-i kevākib girye-ālūd

Yılduzlaruñ gözini girye-ālūd eyledüm ya‘ nī ağlatdım.

379.Suḥan rā pāye ber-cāyī resānem

Sözün mertebesini yirine yetiştürdim.

[29^b] **Ki benvāzed be-ḥüsnet āsmānem**

Ki oħşadum senüñ ħüsnüñle gönülleri. Ya‘ nî benüm Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ ħaħķında olan ebyât ve ŧi‘ ârum gönüllere çıķdı dimekdür.

Deste-i Gül Ez-Çemen-i Fezâ ’il-i Suħan Çiden: Fezâ ’il Çemeninden Bir Tuţam Gül Devşürmek Beyânındadır. **Ve Rişte-i İtmâm-ı Sebeb-i Nazm-ı Kitâb Ber-Ân Piçiden:** Nazm-ı Kitâb Sebebinüñ İtmâmı İplüğini Anuñ Üzerine Şarmaħluk Beyânındadır Bu Surħ.

380.Suħan dîbâce-i dîvân-ı ‘ışķest

Söz, ‘ışķ dîvânınuñ dîbâcesidür.

Suħan nev-bâde-i bustân-ı ‘ışķest

Söz, ‘ışķ bustânınuñ yeñi bâdesidür.

381.Ĥired râ kâr u bârî çün suħan nîst

‘Aħl için iş, güc söz gibi yoķdur.

Cihân râ yâdigârî çün suħan nîst

Dünyâda da bir yâdigâr söz gibi yoķdur.

382.Be-‘ âlem herçi ez-nevî vü kühen zâd

‘Âlemde her ne ki yeñiden, eskiden toħdı.

Çünin güyed suħandân k’ez suħan zâd

Buncılaym söyler söz bilici, söz toħurıcıdur.

383.Suħan ez-kâf u nün dem ber-ķalem zed

Kâf u nündan nefesini ķalem üzerine urdı. Bundan murâd “ كُنْ فَيَكُونُ ” [kun feyekün]⁹¹ âyet-i ŧerîfine işâretdür.

Ķalem ber-ŧafĥa-ı hestî raķam zed

Ķalem varluk ŧaĥîfesi üzerine raķam urdı.

⁹¹ “Bir ŧeyi istediĭinde, O’nun buyruĭu "ol!" demekten ibarettir; **hemen oluverir.**” Yasin, 36/82

384.Çü şod kâf-i⁹² kalem z'ân kâf mevcûd

Çünkü kalemün kâfindan ol kâf mevcûd oldı.

Güşâd ez-çeşmeeş fevvâre-i cûd

Ol kâfuñ çeşmesinden cömerdlük fışkıyyesini açdı.

385.Cihân bâşân ki der-bâlâ vü pestend

[30^a] Dünyâda olıcalar yükse[k]dedürler, alçaqdadurlar

Zi cüşişhâ-yı ân fevvâre mestend

Ol fevvârenün altı cânibinden oldılar. Ya' nî Allâh zü'l-celâl cihât-ı sitteden tenzih ider oldılar dimekdür.

386.Çü z'ân cüşiş koned leb nükte rânî

Çünkü ol fışkıyyenün hareketinden tudağ nükte süricilük eyledi.

Gülü bâşed zi gülzâr-ı me'ânî

Bir gül oldı ma' nâlar gülzârından. Murâd suhandur.

387.Zened bād-ı nefes desteş be-dāmān

Nefes rüzgârı elini urdı etegine.

Birün âred zi gül-zâreş hürāmān

Ol söz gülzârından taşra geldi şalınarağ.

388.Koned reh ber-der-i dervāze-i güş

Yolını kulağ [dervāzesi] kapusına dolaşmaqluğ eyledi.

Fütād ez-mağdem-i o hüş medhüş

Ol sözüñ gelmesinden 'âkıllı da 'âkılsuz da düşdi ya' nî itâ' atde oldılar.

389.Koned hâtır be-istikbâleş âheng

Hâtır ol karşılamasına kaçd eyledi.

⁹² Yazmada "kalem u" şeklindedir.

Der-âred dil be-ser çün gonçeeş teng

Başa geldi gönül ol sözüñ gonçesi gibi tarluğla.

390.Gehî leb rā neşâṭ u ḥande âred

Gâhice tuṭağa söz neşâṭ ve ḥande getürdi.

Geh ez-dîde nem-i endüh bâred

Gâhice de ḳayḡu ḡamınıñ yaşluluḡını yaḡdurdı.

391.Ez-o ḥanded leb-i endüh-mendân

Ol sözden gülicidür ḡuşşalu olanlaruñ tuḡaḡı.

V'ez-o giryân şeved dilhâ-yı ḥandân

Andan aḡlayıcı olur gülici gönüller.

392.Çü in şân-i İllâhî binem ez-vey

Çün Allâhuñ şânını ben andan görürüm. Ya' nî Allâh zü'l-celâlûñ kemâl şifatlarıyla muttaşif olub noḳşân şifatlardan 'ârî olmasını göklere ve yirlere [30^b] ve cemî' mevcûdâta nazar idüb tefekkür ḳılub görürüm dimekdür.

Ma' âza'llâh ki dâmen çinem ez-vey

Allâha şıḡınurum ki etegümi deyişürürem andan. Ya' nî fenâ i' tiḳâd iden kimesneden etegümi deyişirürem dimekdür. Ya' nî andan i' râz iderüm.

393.Bedîn mey şuḡl-girî sâht pîrem

Bu ' ışḳ şarâbından şuḡl ṭutuculuḡı benüm mürşidim düzdi.

Be-pîr-efşânî eknün şuḡl-gîrem

Pîr şaçıcılıḡa şimdi şuḡl ṭutarum.

394.Dihem ez-dil birün râz-ı nihân rā

Gönlümden taşra virürüm gizlü sırrı.

Be-ḥandânem be-giryânem cihân rā

Dünyâda gülici ve aḡlayıcıyım.

395.Kühen şod devlet-i Şirîn ü Hüsrev

Eski oldu Hüsrev ile Şirînün devleti. “Kühen bi-kâfi’l-‘ Arab”

Be-şirîni nişānem hüsrev-i nev

Ṭatluluğıla ben dikerüm bir yengi pâdişāh. Murād bundan Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ hikāyesidür.

396.Serāmed [kışsa-ı]⁹³ Leylā vü Mecnūn

Tamām oldu Leylā vü Mecnūnuñ hikāyesi.

Kesī dīger serāmed sāzem eknūn

Bir gayrı kimesnenün hikāyesini benüm düzmeklüğüm şimdi getürdi.

397.Çü tūṭi-ṭab‘ rā sāzem şekerhā

Çün tūṭi gibi olan tabi‘ atumı ben düzdüm şeker çiyneyicilik ile.

Zi hüsn-i Yūsuf u ‘ışk-ı Züleyhā

Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ hüsninden, Züleyhānuñ ‘ışkından. Mısrā‘ -ı evvelde olan şekerhā lafzında olan hā lafzı çiynemiş, hāyiden ma‘ nāsına ve vaşf-ı terkībīdür. Şekerhā dirler.

398.Hudā ez-kışsahā çün aḥseneş h̄ānd

Ḥaḳ subḥāne ve te‘ālā kışşalardan Yūsufuñ [31^a] kışşasını aḥsen oḳudı. İne aḥsenü’l-kışaş e’l-āyeḥ gibi.

Be-hüsn-i vech ez-ān h̄āhem suḥan rānd

Aḥsen vech ile ol Yūsufuñ hikāyesinden söz sürmek isterüm.

399.Çü bāşed şāhid-i ān vaḥy-i münzel

Çünkü şāhid oldu ol Yūsufuñ hikāyesinden vaḥy-i münzel.

Ne bāşed kizb rā imkān-ı müdhil

Kizbe imkān-ı müdhil olmadı. Ya‘nī bu hikāye içine kizb girmez dimekdür.

⁹³ Yazmada “nevbet” şeklindedir.

400.Ne-gerded hâtır ez-nâ-râst hursend

Hâtır, toğrı olmayandan ƙanâ‘ at idici olmaz. “Ne-gerded bi-kâfi’l-‘Acemî”

Ve ger hod güyî ân râ râst mânend

Eger hod toğrıyı söylersen ƙaldı. “Güyî bi-kâfi’l-‘Acemî el-ziyâ eyzan”

401.Suĥan râ zîverî çün râstî nîst

Söz içün zînet-i toğruluğun ğayrı yoğdur.

Cemâl-i meh be-cüz nâ-kâstî nîst

Ayuñ cemâli eksilmeden ğayrı yoğdur.

402.Ez-ân şubĥ-ı nuĥustîn bî-fürügest

Toğruluğdan ötüri evvelki şabâĥ şu‘ lesüzdür.

Ki lâf-ı rüşeni ez-vey dürügest

Ki rüşenlük lâfi andan yalandur.

403.Çü şubĥ-ı râstîn ez-şıdĥ dem zed

Çün toğrı şabâĥ ya‘ nî şubĥ-ı şadıĥ şıdĥdan nefes urdı.

Zi ĥür ber-âsmân zerrîn-‘alem zed

Güneşden gök üzerine altundan ‘alem urdı.

404.Be-şan‘ at ger biyârâyî dürüĝî

Şan‘ atla eger tezyîin iderseñ bir yalanı ya‘ nî Ĥamza-nâme gibi.

Ne-ĝired z’ân çerâĝ-ı to fürüĝî

Senüñ ol çerâĝuñdan bir şu‘ le toğdı.

405.Çirâ düzi be-ĥadd-ı zışt dîbâ

Niçün çirkin ĥadde dîbâ dikersin.

Çü ez-dîbâ ne-gerded zışt zîbâ

Dîbâ ƙaftândan çirkin zînetlü olmadı. “Ne-gerded bi-kâfi’l-‘Acemî”

406.Zi dîbâ zışt zîbâyî ne-yâbed

Dībā kaftāndan [31^b] çirkin bir zīnet getürmedi.

Velī dībā sūy-ı zīştī ūtābed

Velākin dībā çirkin cānibine ‘acele itdi.

407. Ruḥ-ı gül-reng rā gülgüne bāyed

Gül renklü yañağa gül gibi gerekdür.

K’eş ez-gülgüne gül-rengi fezāyed

Ki aña gül gibiden gül rengi ziyāde olur.

408. Çü gülgüne be-rūy-ı tīre māli

Çünki gül gibinüñ yüzine qarayı sürersin.

Ne-bīned dīde z’ān cüz tīre ḥālī

Görmedi göz ol qaraluguñ ğayrı bir ḥāl.

409. Zi ma’ şūḳān çü Yūsuf kes ne-būde

Ma’ şūḳlardan Yūsuf gibi kimesne olmamışdur.

Cemāleş ez-heme ḥūbān fuzūde

Yūsufuñ cemāli cümle güzellerden ziyāde olmışdur.

410. Zi ḥūbān her kirā ṣānī nedānend

Güzellükden her kimesne için ṣānī bilmediler. “Her kirā bi-kāfi’l-‘Arabī”

Zi evvel Yūsuf-ı ṣānīş ḥ’ānend

Evvelden Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Züleyḥāyı ṣānī okudılar.

411. Ne-būd ez-‘āşīḳān kes çün Züleyḥā

‘Āşīḳlardan kimesne Züleyḥā gibi olmadı.

Be-‘ışḳ ez-cümle būd efzūn Züleyḥā

Cümleden ziyāde idi Züleyḥānuñ ‘ışḳı.

412. Zi tıflī tā be-pīrī ‘ışḳ verzīd

Tıfilluḳdan ḳocayıncaya dek ‘ışḳ ihtiyār eyledi.

Be-şāhī vü esīrī ‘ışķ verzīd

Pādişāhluğında da tıtsaķluğunda da ‘ışķı ihtiyār eyledi.

413.Pes ez-pīrī vü ‘acz ü nātüvānī

Pīrlükden şoñra, ‘aczinden şoñra, za‘ iflügünden şoñra.

Çü bāzeş tāze şod ‘ahd-i civānī

Girü Züleyhā tāze civānluğı zamānında olduğı gibi.

414.Be-cüz rāh-ı vefā vü ‘ışķ neperred

Vefā yolunuñ ğayrı, ‘ışķ yolunuñ ğayrı uçmadı ya‘ nī yürümedi.

Ber-ān zād u ber-ān būd u ber-ān mürd

‘İşķ üzerine toğdı, ‘ışķ üzerine oldı, ‘ışķ üzerine merhūm olurlar.

415.Ber-īn nāme suħan rānem zi her yek

[32^a] Bu kitāb içinde söz sürerüm her birinden.

Be-ħāme gevher-efşānem zi her yek

Çālemümle gevher şaçarum her birinden.

416.Be-her naķdī k’ez işān ğarc sāzem

Her bir naķdümle Yūsuf ve Züleyhādan ğarc düzdüm.

Zi ğikmet tāze gencī derc sāzem

Ğikmetden bir tāze ğazīne cem‘ düzdüm. “Gencī bi-kāfi’l-‘Acemī”

417.Çama‘ dārem ki ger nāğeh şigerfi

Çama‘ çutarum eger apansuz bir ulu. “Şigerf bi-kāfi’l-‘Acemī.

Be-ħāned z’īn maħabbet-nāme ğarfī

Oķuya bu maħabbet-nāmeden bir ğarf.

418.Ne-tābed nāme-sān ber-rüy-ı men püşt

Döndürmeye kitāb gibi benüm yüzüm üzerime arķa.

Ne-sāyed ğāme-veş ber-ğarfem engüşt

Silmeye kalem gibi benim harfüm üzerine parmağını ya' nî bozmaya.

419.Be-dür-â-dür eger bîned haţâyî

Uzağdan uzağa eger bir haţâ görürse.

Neyâred ber-ser-i men mâcerâyî

Getürmeye benim başum üzerine bir mâcerâ.

420.Be-ğadr-i vüs' der-işlâh küşed

Vüs' üñ miğdârınca işlâhına çalısa. “Küşed bi-kâfi'l-' Arabî”

Veger işlâh netvâned be-püşed

Eger işlâh mümkün degül ise örtüvire.

Dâstân-ı Şem'-i Cemâl-i Yûsuf: Yûsuf 'Aleyhi's-Selâmuñ Güzelligünüñ Hikâyesi Beyânındadır Bu Surh. **Der-Şebistân-ı Ğayb Efrûhten:** Ğayb Gicelerinde Şu' lelendürmek. **Ve Pervâne-i Dil-i Âdem Râ Be-Müşâhede-i Fürûğ Ân Suhten:** Âdem 'Aleyhi's-Selâmuñ Da Anuñ Cemâlinüñ Şu' lesini Müşâhedesiyile Göñli Pervâne Olub Yanması Beyânındadır Bu Surh.

421.Güher-sencân-ı deryâ-yı me' ânî

Ma' nâlar deryâsınuñ cevâhirini dileyciler.

Varağ-ğ'ânân levh-i âsmânî

Göklerüñ levhinden yarpağ okuyucılar.

422.Çü târiğ-i cihân kerdend âğâz

Cihânuñ [32^b] çünki târiğine ibtidâ eylediler. “Kerdend bi-kâfi'l-' Arabî”

Çünin dâdend ez-Âdem haber bâz

Buncılayın Âdem 'aleyhi's-selâmdan haber virdiler girü.

423.Ki çün çeşm-i cihân bîneş güşâdend

Çünki Âdem 'aleyhi's-selâmuñ dünyâ görücü gözünüñ perdesini açdılar.

Ber-o evlād-ı o rā ‘arza dādend

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ üzerine evlādlarını ‘arz eylediler.

424.Şufūf-ı enbiyā yek-cā pes ü piş

Enbiyālar şaflarını önünden, ardından.

Sitāde her yekī der-pāye-i h’iş

Dikdiler her birisini kendi mertebesinde.

425.Şufūf-ı evliyā kā’im diğer cāy

Evliyā şafları da kā’im bir ğayrı yirde.

Nihāde der-maķām-ı peyrevī pāy

Peyrevīlük maķāmında ayak kıoşlardur.

426.Gürūhī bā şükūh-ı pādişāhī

Bir gürūhda pādişāhluķ ‘azametiyle.

Be-tāc-ı şevket [ü] şāhī mübāhī

Şevket ve pādişāhluķ tāciyla mübāhluķdadur ya‘nī ögünicilerdür.

427.Sitāde şaf-be-şaf diğer ħalāyık

Dikilmiştir şaf-be-şaf ğayrı ħalāyık durmuş.

Be-tertīb-i ħoş u destūr-ı lāyık

Güzel tertīb ile daħı lāyık destūrıyla.

428.Çü Ādem sūy-ı ān mecma‘ nazār kerd

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ çünkü ol cemā‘ atüñ cānibine nazār eyledi.

Zi her cem‘ī temāşā-yı diğer kerd

Her bir cemā‘ atden bir dürlü temāşa eyledi.

429.Be-çeşmeş Yūsuf āmed çün yekī māh

Çünkü Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ gözine bir ay görünmeclük geldi.

Ne meh ħurşid-i evc-i ‘izzet ü cāh

‘ İzzeti ve manşıbı aydan ve güneşden a‘ lādur.

430.Çü şem‘ -i encümen z’ân cem‘ -i mümtāz

Meclisün mumı gibi ol cemā‘ at içinde āşikāre olmuşdur.

Miyān-ı cem‘ şem‘ -āsā [33^a] ser-efrāz

Cemā‘ at ortasında mum gibi başı şu‘ lelenicidür.

431.Cemāl-i nīkuvān der-pīş-i o güm

Eyüleriñ güzelliği anuñ öñinde zāyi‘ dūr.

Çünān k’ez pertev-i hūrşīd encüm

Ancılayın ki güneşüñ şu‘ lesinden yıldızlar zāyi‘ olması gibi.

432.Ridā-yı dilberī efkende ber-düş

Dilberlük ridāsını omuzı üzerine bırakmışdur.

Fedā-yı hāk-i pāyeş şad kabā-püş

Anuñ ayağınuñ toprağına fedā olmuşdur yüz kaftān geyüci.

433.Kemāl-i hüsneş ez-endiše birün

Anuñ hüsniñ kemāli fikrden taşradur.

Zi hadd-i ‘ aql-ı fikret-biše birün

‘ Aqluñ fikrüñ ta‘ rīfinden ziyāde taşradur.

434.Be-püşteş hil‘ at-ı luṭf-ı İlāhī

Anuñ arķasında Allāhuñ luṭfinuñ hil‘ ati

Be-farķeş tāc-ı ferr-i pādişāhī

Tepesindedür pādişāhluķ ve ‘ azametlük ve şevketlük tācı.

435.Cebīneş maṭla‘ -ı şubḥ-ı sa‘ ādet

Yūsufuñ alını sa‘ ādet şubḥınıñ maṭla‘ ıdur.

Şeb-i ğayb ez-ruḥeş rüz-ı şehādet

Ĝayb gicesinde anuñ yüzi şehādet günidür.

436.Heme peygamberān ez-pīş ü ez-pes

Cümle peygamberler öñden, arddan.

Zi zūlmethā-yı cismānī muqaddes

Cism karanlıklarından pāk olmuşlardır.

437.Heme ervāh-ı kudsī bī-kem ü kāst

Cümle ol kudsī melekleri azsuz ve eksiksüzlük ile.

‘ Alemhā ber-keşide ez-çep ü rāst

Sancaqlarını yukarı çekmişlerdür sağdan ve şoldan.

438.Der-ın mihrābī-i hūrşid kandil

Peygamberlük, mihrābı içinde güneş kandıldür.

Fekende gülgül-ı tesbīh ü tehlil

Tesbīh ü tehlil şadāsını bırakmışlardır.

439.Ez-ān cāh u celāl Ādem ‘aceb mānd

Anuñ [33^b] manşıbından ve güzellüğinden Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘acebde kalmışdur.

Be-‘ ünvan-ı ta‘ accüb zīr-i leb rānd

Ta‘ accüb kaşdıyla dudağınuñ altına sürdi. Ya‘ nī alt dudağını ışırdı dimekdür.

440.Ki yā Rab ın dıraht ez-gülşen-i k’ist

Ki yā Rab bu gül ağacı kimüñ gül bağçesindendür.

Temāşā-gāh-ı çeşm-i rüşen-i k’ist

Kimüñ gözinüñ aydınlığınıñ temāşā-gāhıdur ya‘ nī seyr idecek yiridür.

441.Ber-o ın pertev-i devlet çirā tāft

Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ üzerine devlet şu‘ lesi niçün şu‘ lelendi.

Cemāl ü cāh çendin ez-kücā yāft

Bu kadar güzellüğü bu kadar manşıbı nereden buldı.

442.Ĥiṭāb āmed ki nūr-ı dīde-i tost

Ĥiṭāb geldi ki senüñ gözinüñ nūrıdur.

Ferah-baḥş-ı dil-i ġam-dīde-i tost

Ġam görici gönlinüñ ferah bağışlayıcısıdur.

443.Zi bāġistān-ı Ya‘ kŭbī nihālist

Ya‘ kŭb ‘aleyhi’s-selāmuñ bāġlarından bir fidāndur.

Zi şahrā-yı Ĥalīlu’llāh ġazālist

Ĥalīlu’llāh şahrāsından bir āhūdur.

444.Zi Keyvān bŭġzered eyvān-ı cāheş

Keyvān iqliminden ḥazret-i Yūsufuñ manşıbı sarāyı geçdi.

Zemīn-i Mısr bāşed taḥt-ġāheş

Mısr ḥazret-i Yūsufa taḥt olacaḡ yiri oldı.

445.Zi bes ḥŭbī ki der-rŭyeş ‘ayānest

Çoġ güzellük ḥazret-i Yūsufuñ yüzinde ‘ayāndur.

Ĥased-engīz ḥŭbān-ı cihānest

Cihānuñ ḥŭbları ḥased ḡoparıcıdur.

446.Koned rŭy-ı torā āyīne-dārī

Senüñ yüzüñi āyīne ṡutucu eyledi.

Be-baḥşeş z’ānçi der-gencine dārī

Allāh bağışladı ḥazret-i Yūsufa ol ḥüsnden ki ḥazīnesinde ṡutardı. “**Gencine** bi-kāfi’l-‘Acemī”

447.Be-goft ĩnek der-i iḥsān ġuşādem

[34^a] Ḥazret-i Allāh Ādem’e didi işte bu Yūsufcuka ḥüsñ iḥsānınuñ ḡapusını açdum.

Zi şeş dāng cemāleş çār dādem

Altı dāng cemālden Yūsufa dördini virdüm.

448.Ez-ān hūbī ki bāşed dilberān rā

Ol güzellük ki dilberlerde oldı idi.

Dü-bağş o rā yekī mer dīgerān rā

İki bağşı Yūsuf içündür birisi ğayrılar içündür.

449.Pey-i nesh-i bütān dürc ez-güşāyed

Ol put gibi maĥbūblaruñ ĥüsniyi nesh için ĥüsn ĥoĥqasını açdum.

Ĥaĥ-ı ĥüsn-i heme şülşeş nümāyed

Cümlenüñ ĥüsniyi yazısını üç bölükde bir bölüğini gösterdüm.

450.Pes āverdeş be-süy-ı sīne-i ĥıř

Şoñra ĥazret-i Ādem Yūsufı getürdi kendi sīnesi cānibine.

Şafā-bağş ez-dil-i bī-kīne-i ĥıř

Şafā bağışladı kendi kīnsüz gönline. “Kīne bi-kāfi’l-‘ Arabī”

451.Zi mihr-i ĥıřten kerdeş ĥaber-dār

Kendi maĥabbetinden ĥazret-i Yūsufı Ādem ĥaber-dār eyledi. “Kerdeş bi-kāfi’l-‘ Arabī eyzan”

Be-pīşānī zedeş būsī peder-vār

Alına ĥazret-i Yūsufıñ öpmeklük virdi baba gibi.

452.Çü gül ez-zevĥ ferzendīş be-şükuft

Gül gibi ĥazret-i Ādem oğulluĥ zevĥinden açıldı.

Çü bülbül ber-gül-i rüyeş du‘ ā goft

Bülbül gibi ĥazret-i Yūsufıñ gül yüzünüñ üzerine ĥazret-i Ādem du‘ ā eyledi.

Nihāl-i Cemāl-i Yūsufi Rā: Yūsuf ‘Aleyhi’s-Selāmuñ Fidanı **Ez-Bahāristān-ı Ğayb:** Ğayb Bahāristānından **Be-Bāġistān-ı Şehādet Āverden:** ‘Ālem-i Şehādete

Gelmeklik Beyânındadır Bu Surh. **Ve-B'âb-1 Dîde-i Ya'kûb u Hevâ-yı Dil-i Züleyhâ**
Perverden: Ya'kûbuñ Gözinüñ Şuyı Züleyhânuñ Göñlinüñ Maḥabbetinüñ Beslenmesi
Beyânındadır Bu Surh.

[34^b] 453.**Der-în nevbet-geh ez-şüret-perestî**

Bu nevbet içindeki şüret-perestlikden.

Zened herkes be-nevbet kûs-i hestî

Her kimesne urdı nevbetinde varluḡ kûsını. “**Kûs bi-kâfi**’l-‘ Arabî”

454.**Ḥaḳîkat râ be-her devrî zuhûrest**

Ḥaḳîkatde her devrûñ bir zuhûrı vardır.

Zi ismî ber-cihân üftâde nûrest

İsmi dünyâ üzerine nûrlı düşmişdür.

455.**Eger ‘âlem be-yek-destür mândî**

Eger ‘âlem bir vezîr üzerine ḡalaydı. Murâd peygamberdür.

Besâ envâregân mestür mândî

Çoḡ nûr şâhibleri mestür ḡalurdı. “**Envâregân bi-kâfi**’l-‘ Acemî”

456.**Ger ez-gerdün ne-gerded nûr-ı ḡür güm**

Eger felekde güneşüñ nûrı zâyi‘ olmayadı. “**Ne-gerded bi-kâfi**’l-‘ Acemî”

Ne-gîred revnaḳî bâzâr-ı encüm

Yılduzlaruñ pâzârı şu‘ le tutmazdı.

457.**Zemistân ez-çemen bâz er ne-bended**

Ḳış çemenden pazarını baḡlamayadı.

Zi te’şîr-i bahârân gül ne-ḡanded

Bahârlaruñ te’şîrinden gül açılmazdı.

458.**Çü Ādem raḡt ez-în miḡrâb-geh best**

Çünkü Ādem ‘aleyhi’s-selâm esbâbını bu dünyâ miḡrâbından baḡladı.

Be-cāyeş Şit der-mihrāb binşest

Hāzret-i Ādemūñ yirine Şit ‘aleyhi’s-selām dünyā mihrābı içine oturdu.

459.Çü vey hem reft kerd āgāz İdrīs

Çünkü Şit ‘aleyhi’s-selām dağı gitdi İdrīs ‘aleyhi’s-selām nübüvvete ibtidā eyledi.

Der-în telbīs-hāne ders taq̄dīs

Bu telbīs-hānede olan dünyāda taq̄dīs dersine.

460.Çü şod tederīs-i İdrīs āsmānī

Çünkü İdrīs ‘aleyhi’s-selām dersi gönülde oldu.

Be-Nūh üftād dīn rā pāsbanī

Nūh ‘aleyhi’s-selāma dīn için bekçilik düşdi.

461.Be-ṭūfān-ı fenā çün ġarqa şod Nūh

Fenā ṭūfānından [35^a] Nūh ‘aleyhi’s-selāmuñ zamānında olan q̄avm ġarq̄ oldu.

Şod in der ber-Ḥalīlu’llāh meftūh

Bu dīn q̄apusu Ḥalīlu’llāh üzerine meftūh oldu.

462.Çü ḥān-ı da’ veteş çidend zi āfāk

Çünkü Ḥalīlu’llāhuñ da’ vetinūñ şofrasını devişürdiler dünyānuñ eṭrāfından.

Muvaffaq şod be-ān infāk İşhāk

Muvaffaq oldu ol şofradan infāk ile İşhāk ‘aleyhi’s-selām.

463.Ez-în hāmūn şod o rāh-ı ‘adem kūb

Bu dünyā şahrāsından ol İşhāk ‘aleyhi’s-selām yoqluq̄ yolına ayaq̄ urur oldu. Murād rihlet itdi ya’ nī āḥirete gitdi dimekdür. “Kūb bi-kāfi’l-‘Arabī”

Zed ez-kūh-ı hüdā gül-bang Ya’kūb

Hidāyet tağından Ya’kūb ‘aleyhi’s-selām şadā urdu. “Kūh bi-kāfi’l-‘Arabī eyzan”

464.Çü Ya' kûb ez-' aķib z'in kār dem zed

Çün Ya' kûb 'aleyhi's-selām İshāķuñ ardından bu peygamberlük işinden nefes urdı. “**Kār** bi-kāfi'l-' Arabī”

Zi hadd-ı Şām ber-Ken' ān 'alem zed

Şāmuñ tarafından Ken' ān iķlīmīnuñ üzerine 'alemini urdı.

465.İķāmet rā be-Ken' ān maħmil efkend

İķāmet için Ken' ān iķlīmīnde meħāfesini bıraķdı murād taħt-ı revādur⁹⁴.

Fütādeş der-fezāyeş māl u ferzend

Ol Ya' kûb 'aleyhi's-selām düşürdi Ken' ān' uñ şaħrāsına mālār, oğullar.

466.Şümār-ı gūsfendeş ez-boz u miş

Ya' kûbuñ koyunlarınıñ sayısı kiçiden ve koyundan⁹⁵ “**Gūsfend** bi-kāfi'l-' Acemi⁹⁶”

Der-ān vādī şod ez-mūr u melaħ biş

Ken' ān şaħrāsında ķarıncadan, çekirgeden ziyāde oldı.

467.Püser birün zi Yūsuf yāzdeh dāşt

Ya' kûb 'aleyhi's-selāmuñ oğulları Yūsufdan taşra on bir oğul tutardı.

Velī Yūsuf [35^b] derün-cāneş reh dāşt

Velikin Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan cānınuñ içine yol tıtmışdı.

468.Çü Yūsuf ber-zemīn āmed zi māder

Çün Yūsuf 'aleyhi's-selām dünyā yiri üzerine anasından geldi ya' nī toğdı.

Be-ruħ şod māl-ı gerdün rā ber-ā-ber

Yüzi felegüñ ayı ile ber-ā-ber oldı. “**Ber-ā-ber** müsāvī ma' nāsınadur Min Luğat-ı Deşişe”

⁹⁴ Yazmada “taħta revān” şeklindedir.

⁹⁵ “kiçiden ve koyundan” ibaresi yazmada “ol Ya' kûbdan koyunu” şeklindedir.

⁹⁶ Yazmada “‘ Arabī” şeklindedir.

469.Demîd ez-büstân-i dil nihâlî

Bitdi Ya'kûbuñ gönül büstânından bir fidân.

Nümüd ez-âsmân-ı cân hilâlî

Göründi Ya'kûbuñ cânı gönlinüñ gökünden bir hilâl.

470.Zi gülzâr-ı Hâlılu'llâh gülî rest

Hâlılu'llâh'üñ gül bāğçesinden bir gül yetişdi.

Ḳabâ-yı nâzûk-endâmî ber-o heşt

Nâzik endâmına bir ḳaftân Yûsuf üzerine biçildi.

471.Ber-âmed aḫterî ez-burc-ı İshâḳ

Bir yılduz geldi İshâḳ'üñ burcından.

Zi rûy-ı o münevver çeşm-i âfâḳ

Hâzret-i Yûsufuñ yüzinden münevver oldu dünyâ etrâfinüñ gözi.

472.‘ Alem zed lâle’î ez-bâğ-ı Ya'ḳûb

‘ Alem urdı lâle gibi Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm Ya'ḳûbuñ bāğından.

Ez-o hem merhem ü hem dâğ-ı Ya'ḳûb

Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmdan hem melhem oldu hem Ya'ḳûb ‘aleyhi’s-selâma yaḳı oldu.

473.Ġazâlî şod şemîm-efzâ-yı Ken‘ân

Bir âhû idi Ken‘ân ikliminden râyiḫa ziyâde idici.

Ve z’o reşk-i Ḥoten şahrâ-yı Ken‘ân

Ol âhûya ḫased idici idi Ḥoten şahrâsı Ken‘ân şahrâsı. “Ḥoten bir memleket ismidür. Deşîşe”

474.Zi cân tâ bûd behre mâdereş râ

Cânından naşîb eyledi anasına.

Zi şîr-i ḫ’îş şüstî şekkereş râ

Kendü südinden anuñ şekker gibi tuṭađını yurdı ya‘nı emzirirdi.

475.Çü dıdeş der-kenār-ı ḥod dü-sāle

[36^a] Çünki onu anası gördi kendi kucağında iki yaşında.

Demıd eyyām zehreş der-nevāle

Günler zehr üfürdiler anasınıñ yemegine.

476.Girāmı dürrı ez-baḥr-ı kerımı

Bir kerım incü idi kerımüñ baḥrından.

Zi māder mānd bā-eşk-i yetımı

Anasından ḳaldı yetımlük göz yaşıyla.

477.Peder çün dıd ḥāl-i gevher-i ḥış

Pederi çün gördi kendi cevāhiri ḥālını gördi.

Şadef kerdeş kenār-ı ḥāher-i ḥış

Ol Yūsufa şadef eyledi kendi kız ḳarındaşınıñ kucağını. “**Kerdeş** bi-kāfi’l-‘Arabi”

478.Zi ‘amme murğ-ı cāneş pervereş yāft

Teyzesinden ol Yūsufuñ cānınıñ kuşu beslenmek buldı.

Be gülzār-ı ḥoşı bāl u pereş yāft

Güzellük gül bāğçesinden ḳanat kuşu buldı. Ya‘nı büyüdi dimekdür.

479.Ḳadeş āyın-i ḥoş-reftārı āverd

Ḳaddi güzel şalınmaḳluḳ üslubını getürdi.

Lebeş resm-i şeker-güftārı āverd

Dudağı şeker söylemeklüğünüñ ‘ādetini getürdi.

480.Dil-i ‘amme be-mihreş şod çünān bend

Teyzesinün göñli anuñ maḥabbetlüğine ancılayın bağladı ki.

Ki negsüstı ez-o yek-laḥza peyvend

Ayırmazdı Yūsuf ʿaleyhi’s-selāmdan bir laḫza köstegini. “Nesüstī bi-kāfi’l-
ʿAcemī⁹⁷”

481.Be-her ŧeb ḫufte çün cān der-beres būd

Her gice uyuması cānı gibi gögsi üzerinde idi.

Be-her rüz āfitāb manzares būd

Her gün de güneş gibi anuñ naḫarında idi.

482.Peder hem ārzū-yı rüy-ı o dāšt

Bābāsı daḫı anuñ yüzünñ ārzūsını tıtdı.

Zi her sū meyl-i ḫātır sūy-ı o dāšt

Her cānibden anuñ ḫātırınñ meyli Yūsufuñ cānibini tıtdı.

[36^b] **483.Cüz o kes der-dil-i ğam-ġin ne-mī-yāft**

Anuñ ğayrı bir kimesneyi ğamlı gönlinde bulmadı.

Be-geh geh dīdenes teskīn ne-mī-yāft

Gāhice gāhice anı görmeklükle teskīn bulmadı.

484.Çünān mī-ḫāst k’ān māh-ı dil-efrüz

Ancılayın istedi ol gönül şu’ lelendürici ay gibi Yūsufı.

Be-pīş-i çeşm-i o bāşed ŧeb ü rüz

Ya’ ḫūbuñ gözi öñinde ola gice ve gündüz.

485.Be-ḫāher ğüft ey k’ez mihr verzi

Ḳız ḫarındaşına didi ey kimesne anuñ maḫabbetini iḫtiyār eyledük. “Ey k’ez
bi-kāfi’l-ʿArabī”

Be-farḫem çün dıraḫt-ı bīd lerzi

Benüm tepem söğüt ağacı gibi ditrer.

⁹⁷ Yazmada “‘ Arabī” şeklindedir.

486.Ne-dārem tākāt-ı dūrī zi Yūsuf

Yūsufuñ uzaqluđınuñ tākātını ben tutamam.

Ḥalāşem dih zi mehcūrī-i Yūsuf

Baña ḥalāş vir Yūsufuñ ayrılmasından.

487.Be-ḥalvet-gāh-ı rāz-ı men firisteş

Benüm rāzum ḥalvet-gāhuna anı gönder.

Be-mihrāb-ı niyāz-ı men firisteş

Benüm niyāzum mihrābına gönder ol Yūsufi.

488.Zi Ya'kūb in suḥan ḥāher çü beşnīd

Ya'kūbdan bu sözi çünki kız qarındaşı işitdi.

Zi fermāneş be-şuret ser ne-piçīd

Ḥazret-i Ya'kūbuñ buyruđından şuretden baş döndürmedi.

489.Velīkin kerd bā-ḥod ḥīle'ı sāz

Velākin kendi ile ḥīle düzicilik eyledi.

Ki tā gired zi Ya'kūbeş bedān bāz

Ki tā ol Yūsufi Ya'kūbdan tuta ol ḥīle ile girü. “Gired bi-kāfi'l-‘Acemī”

490.Be-kef z'İşhāk buvedeş yek-kemer-bend

Elinde İşhāk ‘aleyhi’s-selāmdan var idi bir kuşak.

Be-ḥidmet sūde der-rāh-ı Ḥudāvend

İşhāk’a ḥidmet sebebiyle fā’ide itmiş idi efendisinüñ yolında.

491.Kemer-bendī ki [37^a] mer desteş ki bestī

Bir kuşak idi ki anuñ erinden ki bağlamış idi ya’ nī qocasından qalmış idi.

Zi dest-endāzi-i āfāt restī

Āfātuñ eli uzatmaqluğından kurtulmuş idi ya’ nī kimesne sırka itmemiş idi.

492.Çü Yūsuf rā zi ḥod rū der-peder kerd

Çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendisinden yüzini pederine eyledi ya‘nī babasına gidecek oldu.

Miyān-bendeş nihānī z’ān kemer-kend

Ol bağlamak ile Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ beline kuşağını gizlüce kuşandı.

493.Çünān best ān-kemer rā ber-miyāneş

Ancılayın bağladı ol kuşağı Yūsufuñ biline.

Ki āgāhī ne-şod kat‘ ā ez-āneş

Ki bir haberi olmadı aşlā ol kuşağdan.

494.Kemer beste be-Ya‘ kūbeş firistād

Kuşağı kuşanmış Ya‘ kūb ‘aleyhi’s-selāma gönderdi.

V’ez ān pes der-miyān āvāz der-dād

Andan şoñra ortaya āvāz virdi ya‘nī benüm kuşağımı çalmışlar deyü feryād eyledi.

495.Ki geştet ān kemer-bend ez-miyān güm

Ki ol kuşak ortadan zāyi‘ olmuşdur. “Güm bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Giriftī her kesī rā z’ān tevehhüm

Ƨıtdı ol kuşak için her kimesneyi tevehhüm.

496.Be-zīr-i cāme cüst ü cüy kerdī

Anlaruñ esbāblarınuñ altını aramakluğ eyledi.

Pes ān-geh der-diger kes rüy kerdī

Andan şoñra bir ğayrı kimesneye yüzini eyledi. “Kerdī bi-kāfi’l-‘ Arabī”

497.Çü der-āñir be-Yūsuf nevbet üftād

Āñirü’l-emr çünkü Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma nevbet düşdi.

Kemer rā ez-miyāneş cüst be-güşād

Kuşağı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan aradı açdı ya‘nī çıkardı.

[37^b] 498. Der-ân-eyyâm her kes ehl-i dîn bûd

Ol günlerde her kimesne ki ehl-i dîn idi.

Ber-o hükmi-i şerî' at in çünin bûd

Anuñ üzerine şerî' atun hükmi buncılayın idi.

499. Ki düzdî her ki geştî pây-gîreş

Ki bir hırsız her kimesne ki ayağını tıttı oldu. “Geştî bi-kâfi'l-‘ Acemî”

Giriftî şâhib-i kâlâ esîreş

Tutardı şâhib-i esbâb anı esîr. “Kâlâ bi-kâfi'l-‘ Arabî”

500. Diger bâre be-tezvîr in bahâne

Bir kerre dağı bu bahänenün telbîslügi ile.

Çü kerd âmâde bordeş süy-ı hâne

Çün hâzırlanmış eyledi ol Yūsufi eyletmeklük ile evi cânibine ya‘nî evine götürdi kul eyledi kendüye. “Kerd bi-kâfi'l-‘ Arabî”

501. Be-rüyeş çeşm-i rüşen şâd binşest

Hâzret-i Yūsufun yüzi ile rüşen gözi ile sürür iderek oturdu.

Pes ez-yek-çend ecel çeşmeş fûrû best

Bir kaç günden sonra ecel ol teyzesinün gözini aşağı bağladı. Ya‘nî merhûm oldu.

502. Bedo şod hâtır-ı Ya‘kûb hürrem

Ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm ile Ya‘kûbuñ hâtırı mesrûr oldu.

Zi didâreş ne-bestî dîde ber-hem

Ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ didârından bağlamazdı gözünü biri biri üzerine ya‘nî uyumazdı.

503. Be-pîş-i rû çü Yūsuf kıble’î yâft

Yüzünü önünde Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm gibi bir kıble buldu.

Zi ferzendān-ı dıger rüy ber tāft

Ėayrı oğullarından yüzini döndürdi.

504.Be-Yūsuf būd her kārī ki būdeş

Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ile idi her işi ki olmuş idi. “**Kārī** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

[38^a] **Be-Yūsuf būd bāzārī ki būdeş**

Yūsuf ile idi bir pāzār ki olmuş idi.

505.Be-Yūsuf būd rūheş rāhat-endüz

Yūsuf ile idi anuñ rūhınıñ rāhat kopardımaqluđı.

Be-Yūsuf būd çeşmeş dide-efrüz

Yūsuf ile idi anuñ gözinüñ şu‘ lelenmesi. Ya‘ nī anuñ gözinüñ nūrānī olmaqluđı
Yūsuf iledür dimekdür.

506.Belī her cā k’ez-ān sān meh be-tābed

Belī her nerede ki ol ay gibi olan Yūsuf şu‘ lelendi. “**K’ez-ān** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Eger ĥürşid bāşed reh ne-yābed

Eger güneş de olursa yolını bulamaz. Ya‘ nī yolını ĥayb ider güneş dimekdür.

507.Çi gūyem k’ān çi ĥüsn ü dilberī būd

Ben ne söylerüm ki anuñ ne ĥüsni var idi ve ne dilber idi. “**Gūyem** bi-kāfi’l-‘
‘ Acemī, **K’ān** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Ki bīrūn ez-ħod ĥūr u perī būd

Ĥūrīnūñ, perīnūñ ta‘ rīfinden taşra idi. Ya‘ nī ĥüsni bunlardan ziyāde idi.

508.Mehī būd ez-sipih-r-i āşināyī

Bir ay idi āşināluđ felekūñden.

Ez-o kevn ü mekān pūr rüşenāyī

Andan dünyā ve āĥiret tolu rüşen idi.

509.Ne meh hey-hāt rüşen āfitābī

Ay degüldür rüşenlükde āfitāb uzak oldı.

Meh ez-vey ber-felek üftāde tābī

Ay andan felek içinde bir şu^c lesi düşmişdi

510.Çi-mī güyem çi cāy-ı āfitābest

Ne diyem ne güneş olacak yirdür.

Ki rahşān çeşmeeş in-cā serābest

Ol güneşüñ çeşmesinüñ şu^c lenmesi bu Yūsufuñ şu^c lesinde bir serābdur. **Serāb** ol ki bādiye ve şahrālarda şayf eyyāmlarında öyle zamānında ve şabāh [38^b] ve aḥşām vaḡtinde pertev-i āfitābdan ṡaraf-ı nehārda şüret baġlar, şu gibi görünür. Hıuşūşā teşbihlere Arabça āl dirler, Türkīde ılgım şalgım dirler.

Kātibi

[Mef^c ülü/Fā^c ilātü/Mefā^c ilü/Fā^c ilün]

Her teşne kūr-meşreb-i tevḡid āb yāft
Sır-āb geşt ü her dü-cihān rā serāb yāft

511.Muḡaddes nūrī ez-ḡayd-ı çi vü çün

Muḡaddes olan Allāhuñ nūrıdur nelükden mişllükden.

Ser ez-cilbāb çün āverde bīrūn

Başını mişllük hırḡasından ṡaşra getürmişdür.

512.Çü ān-biçün derin çün kerde ārām

Ol bī-mişl olan Allāhuñ nūrı bu Yūsuf mişllde ārām eylemişdür.

Pey-i rū-puş kerde Yūsufeş nām

Nürinuñ yüzini örtmişdür Yūsuf deyü ad ḡomışdur. “**Kerde** bi-kāfi’l-^c Arabī”

513.Be-dil Ya^c ḡüb eger mihreş nihān dāşt

Ya^c ḡüb gönlinde eger Yūsufuñ maḡabbetini gizlü ṡıtdı ise.

Ve ger gerdeş be-cānī cā-yı ān-dāşt

Eger ol Ya‘küb Yüsufuñ eṭrāfında cānıyla anuñ yirini tutdı. “**Gerdeş** bi-kāfi’l-‘Acemī”

514.Züleyhā[yī] ki reşk-i hūr u ‘ayn būd

[Bir] Züleyhā ki hūr u ‘ayn aña ḥased iderdi.

Be-mağrib perde-i ‘ismet nişin būd

Mağrib şehrinde ‘ismet perdesinde oturıcı idi. Ya‘nī bir şāliḥa kız idi dimekdür.

515.Zi hürşid ruḥeş nā-dīde tābī

Anuñ güneş gibi olan yañağı bir ḥarāret görmemiş idi.

Giriftār-ı ḥayāleş şod be-ḥ‘ābī

Ḥazret-i Yüsufuñ ḥayāline giriftār oldu düşinde.

516.Çü ber-dürān ğam-ı ‘ışk āvered zūr

[39^a] Uzaklarıñ üzerine ‘ışk ğamı zor getürdi ise.

Zi nezdikān ne-bāşed ‘āşıkī dūr

Muḥarrebīn ḳatında ‘āşıkluḳ uzak olmadı. Ya‘nī ‘āşık muḥarrebīnden olur dimekdür. **Nezdik** yaḳīn, ḳarīb ma‘nāsınadur. Fāzıl-ı muḥaḳḳık **Dakāyık**’l-**Ḥaḳāyık**da böyle taḥḳīḳ ve tedḳīḳ eylemişler ki nezdik yaḳīndür ḳatı yaḳīn diyicek yirde ‘Acem saḥt nezdikest dir. Nezdikūñ aşlı nezdür. Āḥirindeki yā ile kāf bir nev‘ intisāb içündür. Bārikdeki tārikdeki bā ile kāf gibi.

Der-Şıfat-ı Cihet ü Nisbet-i Züleyhā Ki: Bu Surḥ Züleyhānuñ Nisbet [ve] Cihetinüñ Şıfatı Beyānındadır. **Ki Mağrib Ez-Ṭulū‘-ı Āfitāb-ı Cemāleş Maşriḳ Geşte Būd Belki Be-hezār Derece Ez-Ān Der-Güzeşte:** Ki Mağrib Şehrinde Āfitābuñ Cemālinün Ṭulu‘ından Maşriḳda Olmuş İdi. Belki Biñ Derece Ol Āfitābı Ḥüsnede Geçmiş İdi. “**Geşte** bi-kāfi’l-‘Acemī”

517.Çünin goft ān suḥandān suḥan-senc

Buncılayın didi ol söz bilici, söz dileyici ya' nî düzici.

Ki der-gencîne bûdeş ez-suhan genc

Anuñ hazînesi içinde sözden hazînesi vardur. “**Gencîne** bi-kâfi'l-‘ Acemî, **genc** bi-kâfi'l-‘ Acemî eyzan”

518.Ki der-mağrib zemîn şâhî be-nâmûs

Mağrib yirinde bir pâdişâh vardı ‘ arlu ve nâmuslu.

Hemî zed kûs-ı şâhî nâm-ı Taymûs

Urdı pâdişâhluğ kûsını adı Taymûs idi. “**Kûs** bi-kâfi'l-‘ Arabî”

519.Heme esbâb-ı şâhî hâşıl-ı o

Cümle pâdişâhluğ sebepleri aña hâşıl olmışdı.

Nemânde ârzüyi der-dil-i o

Çalmamış idi ârzü anuñ gönlünde.

520.Zi farķeş tãc rã [39^b] iķbãl-mendî

Tãc zamãn-ı evâyilde ‘ Acem pâdişâhı ve hãtunları altundan envã‘ -ı cevãhir ile müzeyyen idüb başlarına geydüklerine dirler. ‘ Arabîdür. Fãriside dağı şãyi‘ dür. Cem‘ i tãcãn gelür. ‘ Acemde hãşsa ismi efserdür. Ğorüs ibiginde dağı isti‘ māl olunur. Mendî lafzında olan mend edãt-ı nisbetdür. Ğhir kelimeye lâhıķ olur. Bu dimek gibi olur. ‘ Arabide zũ ma‘ nãsına. Meşelã dãnış-mend bil[gi]lü ve müst-mend şikãyetlü ve endüh-mend Ğuşşalu gibi lafz-ı mend rabt ma‘ nãsın ifãde ider. Erbãb-ı lüğat böyle naķl itmişler ammã fãzıl-ı muħakķıķ **Daķayıku’l-Ğakãyık**da bu vechle taķķıķ itmişlerdür ki hãlet-i ‘ arızide edãt-ı tavşif-i menddür. Niyãz-mend, derd-mend gibi niyãzda derdde umür-ı ‘ arıziedendür ammã ol hãlet ki halkı ola anuñ edãtı aħir kelimedede gibi elifdür. Bĩnãda, bãlãda, tũvãnãda devlet-i şa‘ãdete mensũbdur.

Zi pãyeş taht rã pãye bũlendî

Anuñ mertebesinden tahtuñ ayağı yüksek idi.

521.Felek der-ħayleş ez-Cevzã kemer-bend

Felek anuñ ferresine Cevzā yılduzından қolan bağlamış idi.

Zafer bā bend-i tigeş saht peyvend

Ġalebe bulmış idi anuñ қılıcı қатı көstege.

522.Züleyhā-nām zibā duhterī dāšt

Züleyhā adlu⁹⁸ bir güzel қız tutardı.

Ki bā-o ez-heme ‘ālem serī dāšt

Ki ol cümle ‘ālemüñ қızlarına baş olmaq tutmışdı.

523.Ne duhter ahterī ez-burc-ı šāhī

Қız degül idi bir [40^a] yıldız idi pādišāhluқ burcından.

Fürüzān gevherī ez-dürç-i šāhī

Şu‘ lelenici bir cevāhir idi pādišāhluқ hoққasından.

524.Ne günced der-beyān vaşf-ı cemāleş

Beyāna şıǵmaz ol қızuñ cemālinüñ vaşfi.

Konem tab‘ āzmāyī bā-ḡayāleş

Ben eyleyem tab‘ umı tecribe anuñ ḡayāliyle.

525.Zi ser-tā-pā fürūd āyem çü müyeş

Başdan ayaǵa daқ aşāǵa geldüm anuñ şaçı gibi.

Şevem rüşen zamīr ez-‘ aks-i rüyeş

Benüm қalbüm rüşen oldı anuñ yüzinüñ ‘ aksinden.

526.Zi nüşin la‘ leş istimdād cüyem

Ol la‘ l gibi tuđaǵınuñ içiminden istimdād istedüm ya‘ nī meded istedüm.

Zi vaşfeş ānçi der-günced be-güyem

⁹⁸ Yazmada “atlu” seklindedir.

Anuñ vaşfindan anı ki şağır tabi‘ata ben söyledüm ya‘nî tabi‘at añladuđı mertebe söyledüm dimekdür. “**Be-güyem** bi-kāfi’l-‘Acemî”

527.Kadeş nahlı zi rahmet āferide

Anuñ boyı bir hurma ağacı gibidür rahmetden yaratılmışdur.

Zi bustān-1 letāfet ser keşide

Letāfet bustānında baş çekmişdür.

528.Zi cüy-1 şehriyārī āb-ğürde

Pādişāhluk ırmağından şu içmişdür.

Zi serv-i cüybārī tāb-bürde

Irmağ kenārında olan servden şu‘le iletmişdür.

529.Ne-farkeş müy dām-1 hüş-mendān

Anuñ tepesinde olan şacı ‘ākillülerüñ tuzağıdur.

Ez-o tā müşk fark ammā ne-çendān

Andan hattā müşküñ farkı yoğdur ammā ol kadar degül.

530.Firāvān mü şikāfi kerde-şāne

Vāfir örüklerine tarak eylemişdür.

Nihāde fark-1 nāzik der-miyāne

Nāzik tepesinüñ ortasına koymışdur.

531.Zi fark-1 o dü-nīme nāfe rā dil

[40^b] Anun tepesinden iki pāre olmuşdur misk göbeginüñ gönli.

V’ez-o der-nāfe-kār-1 müşk müşkil

Velākin ol tepesinde olan göbekden misk göbeginüñ işi müşkildür. Ya‘nî ol kadar rāyihası yoğdur dimekdür.

532.Fürü āvīhte zülf-i semen-sāy

Aşağa şarkmışdur yāsemīn gibi olan yañağınüñ üzerine.

Fekende şāḥ-1 gül rā sāye der-pāy

Düşmişdür gül dalı için gölgesi ayağına.

534.Dü-gīsūyeş dü-hindūyī resen-sāz

Anuñ iki gīsūsı iki dāne ‘ Arab kızlarıdır kaytan bükici.

Zi şimşād resen-sāzeş ser-efrāz

Anuñ şimşād kıdından kaytan bükici başı şu‘ lenicidir.

533.Felek ders-i cemāleş kerde telkīn

Felek anuñ cemālinuñ dersini telkīn eylemişdür.

Nihāde ez-cebīneş levḥ-i sīmīn

Çomuşdur anuñ alnına ya‘ nī Züleyḥāya bir gümüş levḥ.

534.Zi tarf-1 levḥ-i sīmīneş nümūde

Anuñ gümüş levḥinuñ tarafından göstermişdür.

Dü-nūn-1 ser-nigūn ez-müşk sūde

İki nūn göstermişdür başı aşığa müşkden sürmişdür.

535.Be-zīr-i ān-dü-nūn turfe dü-şādeş

Ol iki nūnuñ altına da güzel iki sād.

Nüvişte kīlk-i şun‘ -1 o sitādeş

Yazmışdur üstād-1 şāni‘ üñ şun‘ inuñ kalemi.

536.Zi ḥadd-i nūn-1 o tā ḥalka-1 mīm

Anuñ kaşınıñ ḥaddinden ya‘ nī çizisinden tā mīmüñ ḥalkasına dek.

Elifvārī keşide bīnī ez-sīm

Elif gibi çekilmişdür bir burun gümüşden.

537.Fuzūde ber-elif şıfr dehān rā

Ziyāde olmuşdur elif üzerine şıfr ağızı için ya‘ nī ağızını noktaya teşbīh eylemişdür.

Yekī der-kerde āşūb-ı cihān rā

Bir hūsnī on eylemişdür dünyānuñ fitnessini [41^a] olıdır. Ya‘nī elifūñ yanına nokta kōsan on olur ya‘nī hūsnī on kāt ziyāde dimekdür. “**Kerde** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

538.Şode sīneş ‘ayān ez-la‘l-ı handān

Anuñ dışından āşikāre olmuşdur la‘l gibi gülici dudağından.

Güşāde mim rā ‘uqde be-dendān

Açmışdur mīm için dişlerinden düğümlerini. Mīmden murād femidür.

539.Zi bustān-ı İrem rüyeş numūne

İrem bustānından anuñ yüzi nazīredür.

Der-o gülhā şükufte gūne gūne

Anuñ içinde güller açılmışdur dürlü dürlü. “**Şükufte** bi-kāfi’l-‘ Arabī⁹⁹”

540.Ber-o her cānib ez-ḥālī nişānī

Anuñ yüzünñ her cānibinde beñden bir nişān vardır.

Çü zengī peççegān der-gülsitānī

Siyāh ‘ Arab yavruları gülistān içinde. “**Peççegān** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

541.Zenaḥdāneş ki sīm-i bī-zekātest

Ol Züleyḥānuñ çenesi zekātsuz gümüşdür.

Der-o çāhī pür ez-āb-ı hayātest

Ol çenesinde bir tolu kıyu vardır āb-ı hayātdan.

542.Be-zīr-i¹⁰⁰ ğabğab ez dānā bered rāh

Ġabğabuñ altı ‘ālemi yolından iletirdi ya‘nī yolını ğayb itirdi ya‘nī azdurdı.

Buved gird āmede reşḥī ez-ān çāh

⁹⁹ Yazmada “Acemī” şeklindedir.

¹⁰⁰ Yazmada “zīrī” şeklindedir.

Etrāfına getürmişdür hüsñ şıçrandılarını ol çeñesindeki kıyudan. “**Gird** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

543.Ķarār-ı dil buved nā-yāb āncā

Göñlüñ Ķarārları bulunmadı ol yirde.

Ki hem cāhest ü hem girdāb āncā

Ki hem kıyudur hem girdābdur ol yirde.

544.Beyāz gerdenes şāfi ter ez-‘ ac

Anuñ gerdānı ziyāde beyāz dur fil kemiginden. “**Gerdenes** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Be-gerden āverendes āhuvān bāc

Anuñ gerdānına āhūlar bāc getürdiler ya‘ nī sen bizden güzelsün didiler. “**Be-gerden** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

545.Ber-o düşeş-zede ta‘ ne semen rā

Anuñ omuzı üzerine yāsemān toĶunmaĶ urmuşdur. [41^b] Ya‘ nī yāsemān gibi beyāz rāyiĶaludur dimekdür.

Gül ender ceyb kerde pīrehen rā

Gül de yaĶası içinde olmuşdur gönlek. “**Kerde** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

546.Dü-pistān her yekī çün Ķubbe-i nūr

İki memesinüñ her birisi nūrdan bir Ķubbedür.

Ķubābī Ķaste ez-‘ ayn-ı kāfūr

Şu ĶabarcıĶı gibi istenmişdür ‘ ayn-ı kāfūrdan.

547.Dü-nār-ı tāze ber-rüste zi yek-şāĶ

İki tāze nār gibi bitmişdür bir daldan.

Kef-i ümmīd-şān nebsūde güstāĶ

Ol memelere ümmīd avucını sürmek küstāĶlıĶdur.

548.Zi bāzū genc-i sīmeş der-baĶal būd

Çolından gümüş hazinesi çoltuğunda idi. “**Genc** bi-kāfi’l-‘Acemī”

‘Iyār-ı sīm pīş-i ān-dağal būd

Gümüşün ‘ıyārı ol çoluñ önünde kızıl idi.

549.Pey-i ta’vīz-i ān-pākīze çün dūr

Ol incü gibi olan pākīze Züleyhānuñ hamā’ilisi için.

Dil-i pākān-i ‘ālem ez-du’ā pūr

‘Ālemün pāk gönüllüleri du’ādan çolu idi. “**Pākān** bi-kāfi’l-‘Arabī”

550.Perī rū yān be-cān kerde pesendeş

Peri yüzlü kızlar cānıyla beğenmeçluk eylemişlerdür. “**Kerde** bi-kāfi’l-‘Arabī”

Reg-i cān şāhte ta’vīz bendeş

Cān çamarını hamā’ilisine bağ düzmişlerdür. “**Reg** bi-kāfi’l-‘Acemī”

551.Zi tārāc-ı ser ān u milk dīhīm

Dīhīm pādīşāhuñ milkinün başlarınuñ yağmasından.

Dü-sā’ id āstīneş kerde pūr sīm

İki bileklerini yeñinün içinde çolu gümüş eylemişdür. “**Kerde** bi-kāfi’l-‘Arabī”

552.Kefeş rāhat-dih-i her miñnet-endiş

Anuñ eli rāhat viricidür her miñnet fikrleniciye ya’ nī cömerd idi.

Nihāde merhemī ber-her dil-i rīş

Melhem çomış idi her yaralı gönle.

553.Be-dest āverde z’engüştān çalemhā

Elinde getürmişidi parmaçlarından çalemler. “**Z’engüştān** bi-kāfi’l-‘Acemī”

Zede ez- [42^a] mihr ber-dilhā raçamhā

Mağabbetden urmuş idi ‘aşıçlarıñ gönli üzerine raçamlar.

554.Zi destīne dü sā’ id kerde revnaç

Zi zer kerde dü mārīrā muṭavvaḳ¹⁰¹

555.Dil ez-her nāḥuneş beste ḥayālī

Göñül anuñ her tırnağına bir ḥayāl bağlamış idi.

Füzūde ber-ser-i bedrī hilālī

Ziyāde eylemiş idi ayuñ on dördinün başında bir hilāl.

556.Be-penç engüşt meh rā bürde pence

Beş barmağından ay için pençe iletmişdür. “**Engüşt** bi-kāfi’l-‘Acemī”

Zi zūr-ı pence meh rā kerde rence

Pencesinüñ zorından aya renc iletmişdür ya‘ nī pencesinüñ güzelliği aya ğalebe itmişdür.

557.Miyāneş müy bel k’ez müy nīmī

Anuñ bili kıl gibidür belki kılıñ yarısındanur. “**K’ez** bi-kāfi’l-‘Arabī”

Zi bārīkī ber-o ez-müy nīmī

İncelüğinden ol belki üzerine yarım kıl idi. “**Zi bārīkī** bi-kāfi’l-‘Arabī”

558.Ne yārestī kemer ez-müy besten

Yağışmadı kuşak kıldan bağlamaklık.

K’ez-ān mü būdiyeş nīm-i güsisten

Ol kıldan idi nışfi kırılmaqlıḳ ya‘ nī kıldan ince idi dimekdür. “**K’ez-ān** bi-kāfi’l-‘Arabī”

559.Şikem çün tahta-ı kākum keşide

Çarnı kākum tahtası gibi çekilmişdi.

Be-nermī dāye nāf-ı o boride

Yumuşaklığıyla ebesi anuñ göbegini kesmiş idi.

¹⁰¹ Molla Cami’nin Yusuf u Züleyha eserinde yer alan bu beyit yazmada yazılmamıştır.

560.Sürineş kühî ammā sîm-i sâde

Kıynağı bir tağdur ammā sâde gümüşden.

Çü kühî k'ez kemer zîr-o fütâde

Tağ gibi kuşağından aşağı düşmüştür. “**Kühî** bi-kâfi'l-‘ Arabî”

561.Be-dân nermî ki ger efşurdiyeş müşt

Ol yumuşaklığıladur ki eger yumruğıyla şıkarsa.

Birün refî hamîr âsâ zi engüşt

Hamûr gibi taşra gider parmaklarından.

562.Zi dest-efşâr zi zerrîn [42^b] pes hamuş şev

Altun avuçladuğdan sonra egilür olurdu ya‘ nî muţî‘ olurdu.

Biyâ v’in sîm dest-efşâr bişnev

Altun avuçlayıcı gümüş elinden işit.

563.Zi zîr-i nâf tâ bālâ-yı zânû

Göbегinüñ altından dizinüñ yüksegine varınca.

Ne güyem hiç nükte köhne yâ nev

Söylemem hiç bir eski ve yeñi nükte. “**Ne güyem** bi-kâfi'l-‘ Acemî”

564.Ne dâde der-ħarîm-i ân ħarem-gâh

Virmemişdür ħareminüñ içine ol ħarem olacak yiri ya‘ nî kimesne vaşlına
irmemişdür. “**Ĥarem-gâh** bi-kâfi'l-‘ Acemî”

Ĥişâr-ı ‘ ismeteş endîşe râ râh

Anuñ ‘ ismetinüñ Ĥişârı fikr için yol yokdur.

565.Suħan rânem zi sâķ-ı o ki çün bûd

Söz sürerüm anuñ incüğünden ki bunuñ gibi idi.

Binâ-yı Ĥüsn râ sîmîn sûtün bûd

Ĥüsn binâsı için gümüşden direk idi.

566.Be-nāmized buved gül-deste-i nūr

Allāhuñ ismi haqqıçün nūrdan bir tuşam gül idi.

Velī ez-çeşm-i her bī-nūr mestūr

Velākin her nūrsuzuñ gözinden mestūr idi.

567.Şafā-yı o nūmūd āyīne [rā] rū

Anuñ şāfilügi āyīneye yüz gösterdi.

Der-āmed ez-edeb pişes be-zānū

Geldi edebden anuñ öñinde diz üzerine.

568.Ez-ān āyīne hem-zānū-yı-o şod

Ol āyīneden her anuñla diz-be-diz oldı.

Ki feyz-i nūr yāb ez-rūy-ı o şod

Ki nūruñ feyzini buldı anuñ yüzinden oldı.

569.Be-vey herkes ki hem-zānū nişined

Anuñla her kimesne ki diz-be-diz oturdı.

Ruḥ-ı devlet der-ān āyīne bīned

Devlet nūrını ol Züleyḥānuñ āyīnesi içinde gördi.

570.Ḳadem der-luṭf nīz ez-sāḳ kem nīst

Ayağınuñ beyāzluğınuñ [43^a] letāfetinden incüginden aşığa degüldür ya^cnī ince bacağı degüldür dimekdür. “**Kem** bi-fetḥi’l-kāfi’l-‘ Arabī”

Çü o der-luṭf kes şāḥib-ḳadem nīst

Çünki ol Züleyḥā kimesnenüñ luṭfuñdan şāḥib-ḳadem degüldür. Ya^cnī kimesnenüñ minneti altında ḳalmamışdur.

571.Çünān būdī çü refṯi çüst ü çāpik

Buncılayın idi ki çünki bir yire gitse ḥāşıl-ı ḥamāret idi.

Ḳadem ez-pāşne tā pence-i nāzik

Ayađınıñ topuğından pencesine varınca nāzik idi.

572.Ki ger ber-çeşm-i ‘āşık kerdiyeş cāy

Eger ‘āşıkuñ gözi üzerinde ol Züleyhā yir eylerse.

Şodī pür-ābile z’eşkeş kef [ü] pāy

Ṭolu şu kabarcuğı olurdı ‘āşıkuñ gözinüñ yaşından eli ve ayağı.

573.Nedānem ez-zer ü zīver çi güyem

Ben bilmem anuñ altunınıñ zīnetini ne söyleyem.

Ki ħāhed būd kāşır her çi güyem

İstedi idi kāşır olmağluk her şey’i ki ben söyledüm.

574.Be-zīver ħod ki vaşf-ı ān perī kerd

Kendi zīnetini ve vaşfını ol perī eyledi.

Ki zīver rā cemāleş zīverī kerd

Ki zīnet içün anuñ güzelliği zīnet eyledi. “**Kerd** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

575.Pür ez-gevher be-tārik efserī dāşt

Cevāhir ile ṭolu başında tāc ṭutardı.

Ki der-her yek-ħarāc-ı kişverī dāşt

Bir cevheri bir memleketinüñ ħarācını ṭutardı.

576.Dür ü la‘leş ki būd āvīze-i gūş

Anuñ incüden, la‘lden ħulađınıñ aşkıısı var idi. “**Gūş** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Hemī bord ez-dil ü cān luţf-ı ān-hūş

Cümle iletdi dil ü cāndan ‘ağl.

577.Eger bügsistiyeş gevher zi gerden

Eger üzilürse [43^b] gerdanından cevāhirler. “**Zi gerden** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Şodī genc-i cevāhir ceyb [ü] dāmen

Cevāhir ħazīnesi olurdı yaşası ve etegi. “**Genc** bi-kāfi’l-‘ Acemī”

578.Muraşşa‘ müy-bendeş k’ez-kaḫā būd

Anuñ şaç bağısı müzeyyen idi ardında. “K’ez bi-kāfi’l-‘ Arabi”

Hezārān ‘ aḫd gevher rā bahā būd

Yüzinüñ cevāhirüñ bağına pahā idi.

579.Ne-ger luḫfeş girifti yāre rā dest

Olmaz mıydı eger anuñ luḫfi rüşvet için el tutaydı.

Ki yārestī be-destāneş ber-dest

Rüşvetler elden ele elinüñ üzerinde idi.

580.Ne-yārem biş ez-İN ez-zer ḫaber dād

Ben getüremem bundan ziyāde altunından ḫaber virmek ile.

Ki şod ḫalḫāl u ender pāyeş üftād

Ki altun ayağında ḫalḫāl oldu ve düşdi.

581.Gehī der-‘ işve-i mesned nişini

Gāhice nāz ile dayanmaḫluḫ ile oturur.

Be-zībā dībeh-i Rūmī vü Çini

Güzel Rūm diyārına ve Çin diyārınıñ yaşduğına dayanur da oturur.

582.Gehī der-cilve-i eyvān ḫırāmī

Gāhice sarāyında cilve ile şalınur.

Zi zer-keş ḫulle-i Misri vü Şāmī

Altun çekme Mışr ḫullesiyle, Şām¹⁰² ḫaftānıyla.

583.Be-her rüz-ı nevī k’efkende pertev

Her gün bir dürlü bırakmışdur şu‘ le.

Ne-būdī ber-tenes cüz ḫil‘ atī nev

¹⁰² Yazmada “sām” şeklindedir.

Olmazdı anuñ vücudı üzerinde yeñi hil' atden ğayrı.

584.Be-yek-ceybeş dü-bäre ser ne süde

Bir yaqasında iki kerre başını sürmemişdür.

Çü meh her rüz ez-burcî nümüde

Ay gibi her gün bir burcdan göstermişdür.

585.Zi pā-pūs ser ān dāmen keşīdī

Ayağını öpmekden ötüri ' aşıkuñ başları etegini çekerdi.

Bedīn devlet meger dāmen resīdī

Bu devlet ise illā etegine yetişürdi.

586.Ne dādī dest cüz pīrāheneş rā

El virmedi [44^a] gönleginüñ ğayrıya.

Ki der-āgüş-ı ħod didī teneş rā

Kendi kucağında göreydi anuñ tenini. Ya' nī ancak gönlek gördi ğayrı görmedi dimekdür.

587.Sehī servān hevā-dārīş kerdī

Ol münevverden serv qaddli maħbūblar anuñ maħabbetinde olurdı.

Perī rüyān perestārīş kerdī

Perī yüzlüler de anuñ ħidmetini eylerdi.

588.Zi hem-zād ān hezārān ħūr zāde

Bile toğanlardan yüz biñ ħūrī kızları.

Be-ħidmet rüz şeb pīşīş sitāde

ħidmet ile gice gündüz anuñ önüne dikilmişlerdür.

589.Ne hergiz ber-dileş bārī nişeste

Aşlā anuñ gönli üzerine bir yük oturur olmadı.

Ne yek-bāreş be-pā ħārī şikeste

Bir kerre dağı ayağına bir diken batmış oldu.

590.Ne bŭde ‘ aşık u ma‘ řŭk kes rā

Kimesneye ‘ aşık u ma‘ řŭk olmamış idi.

Ne dāde reh be hātır ĩn heves rā

Virmemiş idi hātırına yol bu heveslŭk ile.

591.Be-şeb řŭn nergis-i sĳr-āb huftĳ

şuyıla toymuş nergis gibi uyurdu. ‘‘Nergis bi-kāfi’l-‘ Acemĳ’’

Seher řŭn gonce-i handān řŭkuftĳ

Seher vaştinde de gŭlici gonce gibi aşılurdu.

592.Be-sĳmĳn lu‘ bet ān ez-hŭrd-sālān

Gŭmŭř ile oynayıcılar ufacuķ yıllardan ya‘ nĳ kŭçük yaşlılardan.

Be-řahĳn-1 hāne der-ra‘ nā gāzālān

Hānesinŭn meydānında gŭzel āhŭlar gibi.

593.Dilĳ fāriğ zi lu‘ b-1 řarĳ-1 devvār

Gŭnli devvār idici řarĳuĳn oynamasından fāriğ idi.

Ne bŭdĳ ĳayr-1 lu‘ bet-bāziyeř-kār

Oynamadan ĳayrı bir işi şalmamışıdı.

[44^b] **594.Bedinsān hŭrrem ũ dil-řād bŭdĳ**

Bunuĳ gibi gŭnli şutlu ve hŭrrem idi.

V‘ez ān ĳam hātıreř āzād bŭdĳ

Bunuĳ iřŭn ĳamdan hātırı āzād idi.

595.Keş ez-eyyām ber-gerden çi āyed

Ki [a]ĳna gŭnlerden gerdānı ũzerine ne gelŭr. ‘‘Gerden bi-kāfi’l-‘ Acemĳ’’

V‘ez ĳn řebhā-yı ābisten çi zāyed

Bu gebe gicelerden ne toğar.

Der-Niyām-ı Menām Dīden-i Züleyhā: Uyğunun İçinde Züleyhānuñ Görmeκlügi **Nevbet-i Evvelī:** Evvelī Nevbetde **Tiğ-i Āfitāb-ı Cemāl-i Yūsuf Rā:** Yūsuf ‘Aleyhi’s-Selāmuñ Cemālī Güneşinuñ Tiği **Ve Küşte-i ‘Işķ Şoden:** Dağı Züleyhānuñ ‘Işķ İle Öldürmesi **Be-Ān Tiğ-i Nühüfte Der-Niyām:** Ol Gizlü Kılıc İle Ki Kıını İçinde İdüken Beyānındadır Bu Surh.

596.Şebī hoş hemçü şubh-ı zindegānī

Bir güzel gice dirilük sabāhı gibi.

Neşāt efzā çü eyyām-ı civānī

Sürür şaçıcı ziyāde idici idi igitlük günlerde.

597.Zi cünbiş murğ u māhī āramīde

Hareketinden kuşlar ve balıklar rāhat olmışlardır.

Havādiş pāy der-dāmen keşīde

‘Ālemüñ havādişi vākı‘atı ayağını eteginüñ içine çekmişti. Ya‘nī cümlesi uyurlardı dimekdür.

598.Der-ın bustān-ı serāy pür-nazāre

Bu sarāy bustānı içinde çok nezzāre şāhibi.

Ne mānde bāz cüz çeşm-i sitāre

Κalmamışdı girü yıldızuñ gözinüñ gayrı.

599.Rübūde duzd-ı şeb hūşī ‘ases rā

Hışaşlaruñ ‘aqlını gice hırsızı kaçmış idi.

Zebān beste ceres cunbān ceres rā

Çan çalıcı çanuñ dilini bağlamışdı. Lafz-ı **ceres** çañ ki kilisālarda çalarlar ve deve boynına aşarlar.

Hāfız

[Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün]

Şeb-i tārīk ü bīm-i mevc [ü] girdābī çünīn hā'il
Ceres feryād mīdāred ki [45^a] ber-ne-bendīd maḥmilhā

Qaraḥiṣārī ve āvāz-ı za' if ma' nāsına da isti' māl olur dimiş.

600.Segān rā tavk geşte ḥalka-ı düm

Köpekler kemer eylemişdi kıyruđınıñ ḥalkasını. “**Segān** bi-kāfi'l-‘Acemī”

Der-ān ḥalka reh-i feryād-ı şān güm

Ol ḥalka içinde anlaruñ feryādınıñ yolu zāyi' olmamışdı ya' nī uyumışdı.

601.Zi şehper murğ-ı şeb ḥançer keşide

Gice kuşu kanadından ḥançer çekmiş idi.

Zi bāng-ı şubḥ nāy-ı ḥod boride

Şabāḥ şadāsından kendi nāyını kesmişdi.

602.Zi küngür-dār-ı kāḥ-ı şehriyārī

Pādişāhuñ köşkünüñ burc tutıcısı ya' nī nevbet bekleyici. “**Zi küngür** bi-kāfi'l-‘Arabī”

Çü ḥāris dīde şekl-i kūknārī

İkinci gibi gördi güneş şeklini ya' nī afyon ekl iden tiryāklar gibi beli büküldi dimekdür. “**Kūknārī** bi-kāfi'l-‘Arabī”

603.Be-bīdārī ne mānde dīgereş tāb

Uyanuğluğından kıalmamışdur gayrı tākati.

Ḥavāşş-ı kūknāreş kerde der-ḥ'āb

Ol kūknāruñ ḥāşşaları uyku içinde eylemişdür.

604.Sitāde ez-dühül kūpī dühül kūb

Ṭavuldan omışdur ṭavul omağını ṭavul dogici. Lafz-ı **duhul** zamm-ı ha ile ṭabl ki alarlar. Turkide ‘avam taḥrif idub ṭavul dirler. **araişari** ṭabl-baz ma‘ nasına dağı gelur dimiş ve ‘alamet ma‘ nasına dimişler. “**Kupi** bi-kafi’l-‘ Arabi”

Hucum-ı hab desteş beste ber-ub

Uyunuuḥ hucumu anuḥ elinde omağını bağlamışdur.

605.Ne-kerde mu’zin ez-gul-bang ya hayy

Mu‘ezzin eylememişdur ya hayy şadasını.

Firaş-ı ğaflet-i şeb murdegan ṭayy

Gicenuuḥ ğaflet doşegi ulleri cem‘ eylemişdur. “**Murdegan** bi-kafi’l-‘ Acemi”

606.Zuleyha an be-lebha-yı şeker-nab

Zuleyha ol şeker gibi olan dudaqlarıyla

şode ber-nergis-i şirin şeker hab

[45^b] Ṭatlu nergis gibi olmişidi şeker uyusunda.

607.Sereş sude be-balin ca‘ d-ı sunbul

Başını yaşduğına omış idi sunbul zulfini de yaşduğına surmiş idi.

Teneş dade be-bister hurmen-i gul

Tenini de gul hurmeni olan doşegine virmiş idi ya‘ni yatmış idi dimekdur.

608.Zi balin sunbuleş der-hem şikeste

Yaşduğından anuḥ sunbul gibi olan zulfi biri birine girmiş idi.

Be-gul tar-ı harireş naşş beste

Gul yaḥađına ol harirden olan yařduđınuḥ ipligi naşş bağlamış idi.

609.Be-habeş eşm-i şuret bin gunude

Uykuda idi şuret gorici gozi ımızđanmař ile. Lafz-ı **gunude** ımızđanmıř ve uyumuş ve asayış ve raḥat ma‘ nasına isti‘ mal olunur.

Veli eşm-i digeri ez-dil guşude

Gönlinden olan gözi açılmışıdı.

610.Der āmed nāgeheş ez-der-civānī

Çapudan içerü geldi apansuz bir cüvān.

Çi mī güyem civānī nī ki cānī

Ben ne söylerem igitlüğünden cāndan güzeldür.

611.Hümāyūn peykerī ez-‘ālem-i nūr

Bir ‘azīm güzel şüretdür ‘ālem-i nūrdan.

Be-bāğ-ı huld kerde gāret-i hūr

Bāğında yağma eylemişdür hūrī kızlarınınū gönüllerini.

612.Rubūde ser-te-ser hūsn ü cemāleş

Çapmışdur başdan başa anuñ cemālinūñ hūsnüni.

Girifte yek-be-yek gunc ü delāleş

Çutmuşdur birer birer nāz u şivesi ‘aşıklarūñ gönüllerini.

613.Keşide kāmētī çün tāze şimşād

Çāmētini çekmişdür tāze şimşād gibi.

Be-āzādī gulāmeş serv-i āzād

Āzādelükle aña gulām oldı serv-i āzād.

[46^a] **614.Zi ber-āvīhte-i zülfi çü zencīr**

Gögsinūñ üzerine aşılmışdur zencīr gibi zülfi.

Çıred rā beste dest ü pā-yı tedbīr

‘Āçıllunuñ tedbīr elini [ve] ayagını bağlamışdur.

615.Fürüzān lem‘ a-ı nūr ez-cebīneş

İldıracıdur nūruñ şu‘ lesi anuñ alından.

Meh ü hırşīd rā rū ber-zemīneş

Ayuñ [ve] güneşūñ yüzi yir üzerindedür.

616.Muḳavves ebrüyeş mihrâb-ı pākān

Anuñ ıaşı yay gibi pākıaruñ mihrâbıdur. “Pākān bi-kāfi’l-‘ Arabî”

Mu‘ anber sāye-bān ber-ḫ‘āb-nākān

‘Anberden gölgelükdür uyuyıcı gözlerüñ üzerine.

617.Ruḫeş mähî zi evc-i burc-ı Firdevs

Firdevs burcınıñ evc i‘ lāsından yañağı bir aydur.

Zi ebrü kerde ān meh ḫāne der-ḳavs

Ḳaşdan eylenmişdür ol ay ḫānesini ḳavs burcından. “Kerde bi-kāfi’l-‘ Arabî”

618.Mükaḫḫal nergiseş ez-sürme-i nāz

Anuñ nergis gibi olan gözleri nāz sürmesinden sürmelenmişdür. “Nergiseş bi-kāfi’l-‘ Acemî”

Zi müjgān ber-cigerhā nāvek-endāz

Kipriklerinden cigerler üzerine oḳlar atıcıdur.

619.Dü la‘ leş ez-tebessüm der-şeker-rız

Anuñ iki dudaḳları tebessümden şeker dökiciüdür.

Deḫāneş der-tekellüm şekker āmız

Ağızları da tekellümden şeker ḳarışdırıcıdur.

620.Barıḳ-i dürreş ez-la‘ l-i dür-efşān

Anuñ inci gibi olan dökdiğı la‘ l dudağından incü saçıcıdur.

Çü ez-gülgün şafaḳ berḳ-i dirahşān

Gülgündan şafaḳ gibi dudağı bir berḳ ıldırdacıdur.

621.Be-ḫande ez-Şüreyyā nür mî rıḫt

Gülmesiyle Şüreyyā yılduzından nür dökdi.

Nemek ez-piste-i pür-şür mî rıḫt

Ṭuzu da ṭolu ṭuzlu olan fıstıḳ gibi ağızından dökdi.

622.Zeķan çün sīb¹⁰³ ez- ğabğab muṭavvaķ

Çeñesi elma gibi ğabğabdan kemerlenmişdür.

Zi sīb āvīhte ābī-i mu' allaq

[46^b] Elma gibi olan çeñesinden aşılışıdır mu' allaq ābıdır ğabğabı.

623.Be-ğül hāl-i ruheş ez-müşk-i dāğī

Anuñ yañağı beñinüñ ğülü bir yaķı müşkinden.

Girifte āşiyān zāğī be-bāğī

Bir çaylak yuva tutmuşdur bāğda.

624.Zi simeş sā' id ü bāzū tüvān-ger

Gümüşden bileği, gümüşden kutlu olan ķolı.

Zi bī-sīmī miyān çün mūy-1 lāğar

Beli gümüşsüzlükden ārık ķıl gibidür.

625.Züleyhā çün be-rūyeş dīde büğşād

Züleyhā çün hāzret-i Yūsufuñ yüzini gördi açdı gözini.

Be-yek dīdāreş üftād ānçi üftād

Bir görünüşde düşdi ol nesne ki düşdi.

626.Cemālī dīd ez-ħadd-1 beşer dūr

Bir cemāl gördi beşerüñ ħaddinden uzaķdur.

Ne-dīde ez-perī neşnīde ez-ħūr

Görmedi perīden ħūrīden de işitmedi.

627.Zi ħüsn-i şüret ü luṭf-1 şemā' il

Anuñ şüretinüñ güzellüğinden ve aĥlāķınuñ laṭīflüğinden

Esīreş şod be-yek-dil ne be-şad-dil

¹⁰³ Yazmada "sībī" şeklindedir.

Aña tutsağ oldı bir gönülde yüz gönülde degül.

628.Girift ez-kāmeteş der-dil hayālī

Anuñ kāmētinden gönülde bir hayāl tıtdı.

Nişānd ez-düstī der-cān nihālī

Dostluğdan dikdi cānınuñ içinde bir fidān.

629.Zi rüyeş āteşī der-sīne efrūht

Anuñ yüzinden bir āteş sīnesinüñ içinde şu‘lelendürdi.

V’ez-ān āteş metā‘-ı şabr u dīn sūht

Ol āteş içinde şabrınuñ, dīninüñ kumaşını yaqdı. Ya‘nī Züleyhā dīn-i bātıldan rücū‘ idüb dīn-i İslām ile müşerref oldı dimekdür.

[47^a] **630.V’ez-ān ‘anber-feşān gīsū-yı dil-bend**

Ol ‘āşıkuñ gönlini bağlayıcı ‘anber saçıcı gīsūsıdan.

Be-her mū rişte-i cān kerde peyvend

Ol gīsūsınuñ her bir kılı cān tamarınuñ ipligini köstek eylemişdür. Ya‘nī ‘āşıkuñ cān tamarını gīsūsına bağlamışdur.

631.Zi tāk-ı ebrüyeş bā nāle şod cüft

Anuñ kaşınıñ kemerinden nāle ile çift oldı.

Zi h‘āb ālūde çeşmeş ğarķ-ı hūn huft

Uyku ile ālūde olmışdur Züleyhānuñ gözi kana ğarķ olmağılı.

632.Dil-i teng ez-lebeş teng-i şeker sāht

Züleyhānuñ tar gönli Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ dudağında tar şeker düzdi.

Zi dendāneş müje ‘aķd-i güher sāht

Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ dışinden kirpiginden cevāhir şalkımını düzdi. Ya‘nī gözlerinden yaş incü gibi dökildi dimekdür.

633.Zi sīmīn sā‘ ideş şüst ez-ħıred dest

Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ gümüş bileginden ‘aql elini yıkađı.

Miyāneş rā kemer der-bendegī best

Ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ miyānına ıulluğ ıuşagını bağladı.

634.Be-rūyeş dīd müşgīn hāl-i dil-keş

Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ yüzinden göñül çekici siyāh beñini gördi.

Nişest ez-vey sipend āsā ber-āteş

Oturđı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan üzerlik gibi āteş üzerinde.

635.Zi sīb gabgabes āsīb-i cān dīd

Anuñ elma çeñesinden gabgabından cān fitnelüğini gördi.

[47^b] Bedān sān sībī āsān key tūvān çīd

Anuñ gibi bir elma çeñeden rāhatlıgı kaçan görmek mümkündür.

636.Be-nāmīzed çi zībā şūret[ī] būd

Allāhuñ adı hađkıçün Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ ne güzel şūreti vardır.

Ki şūret kāst ü der-ma‘ nī efvūd

Şūretde eksik idi [ve] ma‘ nāda ziyāde idi.

637.Züleyhā ez-Züleyhāyi remīde

Züleyhā Züleyhālükden ürkitmişdür ya‘ nī kendüyi gayb eylemişdür.

Ez-ān şūret be-ma‘ nī āramīde

Ol şūretten ma‘ nāda rāhat olmuşdur.

638.Ez-ān ma‘ nā eger āgāh būdī

Eger ol ma‘ nādan haberdār olaydı.

Yekī ez-vāşılān rāh būdī

Allāhuñ yolunuñ vāşıllarından olurdı ya‘ nī evliyā ’ullāhdan olurdı.

639.Velī çün būd der-şūret giriftār

Velikin bunuñ gibi şūrete ise olmuşıdı.

Ne-şod der-evvel ez-ma' nā haberdār

Evvel hālinde ma' nādan haberdār olmadı.

640.Heme der-bend pindārīm mānde

Cümle kendimizi begenmek kaydında qalmışuz.

Be-şürethā giriftārīm mānde

Şüretlerde giriftār qalmışuz.

641.Zi şüret ger ne ma' nā rü nümāyed

Şüretlerde ölçi ma' nāda yüz göstermedi.

Kücā yek-dil sūy-ı şüret nümāyed

Nerede bir gönül ile şüret cānında qalınur ya' nī qalınmaz.

642.Yağın dāned ki der-kūze nemī hest

Yağın bildi ki bardağda şarāb vardır. “Kūze bi-kāfi'l- Arabī”

Ez-ān der-gerden āred teşneeş dest

Ol sebebden bardağın gerdānına şuşamış el getürdi. Ya' nī hāzret-i Yūsufi bir içim şuya beñzetdi. “Gerden bi-kāfi'l- Acemī”

643.Çü sāzed ğarqa deryā-yı zülāleş

Çünkü ğarq olmaqluğ [48^a] düzdi zülāl deryāsına.

Ne-yāyed yād nem-dīde sifāleş

Hātırına getürmedi kendi gözünüñ şaqqısınıñ yaşını.

Veẓiden-i Nesīm-i Seherī: Bu Surh Şeher Rūzgāruñ Esmesi Beyānındadır. **Ber-Züleyhā:** Züleyhā Üzerine **Vü Nergis-i H'āb-Nākeş Rā Güşāden:** Dağı Anuñ H'āb İle Ālūde Olmuş Nergis Gibi Gözi Açılmaqluğ Beyānındadır. **V'ez Hāyāl-i Şebāne Ğonce-Vār Hūn-ı Be-Dil Fürū Horden:** Giceleruñ Hāyālinden Ğonce Gibi Qanı Gönli İçine Yimeklük Beyānındadır. **Ve Mühr Ber-Leb Nihāden:** Ve Mührü Dudağı Üzerine Qomāqluğ Beyānındadır.

644.Şeher çün zāg-ı ŧeb pervāz ber-dāŧ

Şeher vaqtinde çün gice kargası uçmaqluğ kınadını tıtdı.

Ĥorūs ŧubĥ-gāh āvāz ber-dāŧ

Şabāĥ vaqtinüñ ĥorūsı kınadıyla āvāz tıtdı ya' nī kınadını biri birine çarpdı dimekdür.

645.‘ Anādil laĥn-ı dil-keŧ ber-keŧidend

Bülbüller göñül çekici ŧadāsını yuğarı çekdiler.

Lihāf-ı gonçe ez-gül der-keŧidend

Gonçenüñ perdesini gülden çekdiler.

646.Semen ez-āb-ı ŧebnem rüy-ı ĥod ŧüst

Yāsemīn gice çisesinüñ ŧuyından kendi yüzini yıkadı.

Benefŧe ca' d-ı ' anber büy-ı ĥod ŧüst

Benefŧe de kendi ' anber koğulu zülfini yıkadı.

647.Züleyĥā hemçünān der-ĥ' āb-ı nüşīn

Züleyĥā buncılayın tatlu uyđu içinde idi.

Dileŧ rā rüy der-miĥrāb-ı düşīn

Göñlünüñ yüzi dün gicedeki [48^b] miĥrāb içinde idi.

648.Ne-büd ān ĥ' āb bel bī-hüş' i büd

Ol uyđu degül idi belki bī-hüşluk idi.

Zi sevdā-yı ŧebeŧ med-hüş' i büd

Gördügi gicenüñ sevdāsından med-hüş olmuş idi.

649.Kenīz ān rüy ber-pāyeŧ nihāden[d]

Kızlar yüzini anuñ ayağına koğılar.

Perestārān be-desteŧ büse dādend

Cāriyeler anuñ elini öpmek virdiler ya' nī öpdiler.

650.Nikāb ez lāle-i sirāb büğsād

Ṭolu şu olan lāle gibi yañağından niķābını açdı.

Ḥumār ālūde çeşm ez-ḥāb büğsād

Ḥumār ile ālūde olmuş gözini de uyķudan açdı.

651.Girībān maṭla' -ı ḥürşid ü meh kerd

Yaķası güneşüñ¹⁰⁴ [ve] ayuñ maṭla' ı oldı.

Zi maṭla' ser zede her sū nıgeh kerd

Maṭla' ından baş urdı her cānibine nazār eyledi.

652.Ne-dīd ez-dilber-i dūşın nişānı

Dün gicedeki dilberinden bir nişān görmedi.

Çü gonçe şod fūrū der-ḥod zamānı

Ėonçe gibi kendini aşığa eyledi bir zamān.

653.Ber-ān şod k'ez ġam-ı ān serv-i çālāk

Anuñ üzerine oldı Yūsufuñ ġamından ol bālā-yı ķad olan Züleyhā.

Girībān hemçü ġül ber-ten zened çāk

Yaķasın ġül gibi tenüñ üzerine yırtmaķluk urdı ya' nı yaķasın yırtdı.

654.Velı şerm ez-resān bigrift desteş

Velākin yanında olan kimesnelerinden utanmaķluk tıtdı elini.

Be-dāmān-ı şabūrı pāy besteş

Şabr etegine ayağını altına eyledi ve oṭurdı.

655.Nihān mı dāşt [49^a] rāzeş der-dil-i teng

Gizlü tıtdı Yūsufuñ sırrını dar ġönlinden.

Çü kān-ı la' l la' l ender dil-i seng

¹⁰⁴ Yazmada “güneşüñ yaķası” şeklindedir.

Çünkü la' l kânını la' l gibi olan Yüsufuñ ' ışığını ol taş gibi olan gönlinüñ içinde şakladı.

656.Fürū mī ḥord çün gönçe be-dil ḥūn

Aşağa yidi gönçe gibi gönlinde kanı.

Nemī dād ez-derūn-yek şemme bīrūn

Derūnundan bir şemme taşra virmedi.

657.Leb-i o bā kenizān der-ḥikāyet

Anuñ lebi kızlarla ḥikāyetde idi.

Dil-i o zān ḥikāyet der-şikāyet

Anuñ gönli ol ḥikāyetden şikāyetde idi.

658.Deḥāneş bā refikān der-şeker-ḥand

Ağzı refikleriyle şeker gülmeklügi içinde idi ya' nī tatlu tatlu güler idi.

Dileş çün ney-şeker der-şad-girih bend

Anuñ gönli şeker kamışı gibi yüz bağ yüz düğüm içinde idi.

659.Zebāneş bā ḥarīfān der-fesāne

Anuñ muşāhibleriyle ḥikāye içinde idi.

Be-dil ez-dāğ-ı 'ışkeş şad-zebāne

Gönli Yüsufuñ ' ışığınıñ yakışından yüz dilli idi.

660.Nazar ber-şüret-i ağıār mī dāşt

Nazarını ağıār şüreti üzere tutdı ya' nī gayrılar şüretine tutdı.

Velī peyveste dil bā yār mī dāşt

Velikin muttaşıl gönlini yarıyla tutdı.

661.' İnān-ı dil be-desteş ḥod kücā būd

Gönlinüñ licāmını kendi elinde nerede idi.

Ki her cā būd bā ān dilrubā būd

Her nerde olursa ol dilrubā ile idi.

662.Dilī k’ez-‘ ışk der-kām[-1 nehengest]¹⁰⁵

Bir gönül ki ‘ışkdan timsāhın dimāğında ola.¹⁰⁶ “K’ez bi-kāfi’l-‘ Arabī, **Kām** bi-kāfi’l-‘ Arabī¹⁰⁷”

[49^b] **Zi cüst ü cüy gāmeş pāy-1 lengest**

Anı talebde aramada adımı topal ayaklıdur. “Gāmeş bi-kāfi’l-‘ Acemī”

663.Birün ez-yār-1 hōd gāmī nedāred

Taşra kendi yārından bir adımcuğ tutmadı. “Gāmī bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Derüneş bā kes ārāmī nedāred

Derünında bir kimesne ile rāhat tutmadı.

664.Eger güyed suhan bā yār güyed

Eger söz söylerse yārinden söyler.

Veger cüyed murād ez-yār cüyed

Eger murādını istese yārinden ister.

665.Hezāran bār cāneş ber-leb āmed

Yüz biñ kerre Züleyhānuñ cānı dudağına geldi.

Ki tā ān rüz miñnet rā şeb āmed

Tā ol gün miñnet içinde gice geldi.

666.Şeb āmed sāz-kār-1 ‘ ışk-bāzān

‘Işklarūñ işini düzici gice geldi.

Şeb āmed rāz-dār-1 ‘ ışk-bāzān

‘Işklarūñ sırrını tütücü gice geldi.

667.Ez-ān ber-rüzşān şeb ihtiyārest

¹⁰⁵ Yazmada “tengest” şeklindedir.

¹⁰⁶ Yazmada “Velākin dimāğı içinde ‘ışkı dardur” şeklindedir.

¹⁰⁷ Yazmada “Acemī” şeklindedir.

Ol sebebden gündüz üzerine ol ‘ aşıklar gice ihtiyār itmişdür.

Ki ān yek-perde der-v’ın perde dārest

Ki ol gice bir perdedür bu ‘ aşka perde tütücüdür.

668.Çü şeb şod rūy der-dīvār-ı ğam kerd

Çünkü gice olurdu yüzünü ğam dīvārına eylerdi.

Be-zārī pūšt-i ğod çün çeng ğam kerd

Zarluğ ile kendi arkasını çeng didikleri sāz gibi egri eylerdi.

669.Zi tār-ı eşk best evtār ber-çeng

Gözinüñ yaşınıñ telinden çeng sāzınıñ kirişlerini bağladı.

Be-dil perdāzi-i ğod sāht āheng

Göñli içinde kendini tāziyāne itmeklükle şadā düzdi.

670.Zi nāle nağme-i cān-gāh ber-dāšt

Nāleden bir nağme cānı mekānından yuğarı tıtdı. “Gāh bi-kāfi’l-‘ Acemī”

[50^a] **Be-zīr ü bem fiğān u āh ber-dāšt**

Kirişüñ altında fiğān u āhı yuğarı tıtdı.

671.Ħayāl-i yār pīş-i dīde binşānd

Yāruñ Ħayālını gözinüñ önünde dikdi.

Hem ez-dīde hem ez-leb gevher efsānd

Hem gözinden hem dudāğından cevāhir saçdı.

672.Ki ey pākīze gevher ez-çi kānī

Ki ay pākīze cevāhir ne [ma‘ dendensin]¹⁰⁸.

Ki ez-to dārem in gevher-feşānī

Senden tıtarım bu cevāhir saçıcılığ.

¹⁰⁸ Yazmada “mekāndansın” şeklindedir.

673.Dilem bordi vü nām-ı ğod ne-ğüfti

Gönlümi alduñ, aduñı söylemedüñ.

Nişāni ez-mağām-ı ğod ne-ğüfti

Bir nişān kendi mağāmından söylemedün.

674.Ne mī dānem ki nāmet ez-ki pürsem

Senüñ adını bilmem ki kimden su'āl ideyüm.

Kücā āyem mağāmet ez-ki pürsem

Nereye geleyüm senüñ mağāmuñı kimden su'āl ideyüm.

675.Eger şāhi to rā āhir çi nāmet

Eger pādişāh iseñ āhirü'l-emr ismüñ nedür.

Ve ger māhi to rā menzil küdāmet

Eger ay iseñ senüñ menzilüñ kaçğı kevkebdendür.

676.Mebādā hiç kes çün men giriftār

Benüm gibi hiç bir kimse esir olmasun.

Ki nī dil-dārem ender ber-ne dildār

Ki ne gönlümi tatabilürem ne dil-dārumı. Lafz-ı nī fāzıl-ı muħaqqıķ **Dağāyıķu'l-Ħağāyıķ**da böyle taħķıķ ve tedķıķ itmişler ki nī lisān-ı Fāriside yoķ ma' nāsınadır. ' Arab dilinde ol ma' nādan lafz-ı lā ile ta' bir iderler. Meşelā bir nesneden var mı diyü şorulduķda yoķ diyecek yirde ' Acem nī dir ' Arab lā dir yoķdur diyecek yirde nīst dirler. Yaşdan ķurudan nesne yoķdur diyecek yirde ' Arab lā raṭb ve lā yābisin dirler. ' Acem nī terest ü nī ħuşķ dir. Niteki bu beytde zāhirdür.

[50^b]

Beyt

[Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün]

Çünān kāmil ki nī keremest ü nī serd

Çünān ' ādil ki nī ħuşķest ü nī ter

Nā ile nīnūñ farkı bundan zāhirdür. Birinūñ isti' mālī şahīḥ olduğu yerde āḥirūñ şahīḥ olmaz. Meşelā nāmerd dirler nīmerd dimezler. Merdnīst dirler merdnāst dimezler.

677.Ḥayālet dīdem ü bür-būd ḥ'ābem

Senūñ ḥayālīni gördüm ve ḥayālūñ benüm uyķumı ķapdı.

Güşād ez-dīde vü dil ḥūn-ābem

Açdı gözimden göñlümden ķanlı şuyı. Ya' nī baña ķan ağlatdı dimekdür.

678.Kūnūn dārem men-i bī-ḥ'āb mānde

Şimdi beni tıtdı ḥayālūñ uyķusuz ķalmışum.

Dilī ez-āteşet der-tāb mānde

Göñlüm senūñ āteşūñle ḥarāret içinde ķalmışdur.

679.Çi bāşed ger zenī ābem ber-āteş

Ne olurdı eger benüm āteşim üzerine bir şu vireydün.

Ne-bāşī hemçü āteş germ ü serkeş

Olmazdum āteş gibi ısıcaķ daḥı baş çekici. “Germ bi-kāfi'l-^ç Acemī, serkeş bi-kāfi'l-^ç Arabī”

680.Gülī būdem zi gülzār-ı civānī

Civānluķ bağçesinde bir gül idim.

Ter ü tāze çü āb-ı zindegānī

Ter ü tāze idüm āb-ı civān gibi.

681.Ne-ber-ser hergizem bādī vezīde

Benüm başum üzerinde bir rüzgār esmemiş idi.

Ne-der-pā hergizem ḥārī ḥalīde

Ayağıma¹⁰⁹ aşlā bir diken batmamış idi. “Gizem bi-kāfi'l-^ç Acemī”

¹⁰⁹ Yazmada “ayağımda” şeklindedir.

682.Be-yek-‘ işve merā ber-bād dādī

Bir nāz ile baña bir bādlik virdüñ.

Hezārān¹¹⁰ ħār der-pister nihādī

Biñ dāne dikenini benüm döşegüme koyduñ.

683.Tenī nāzikter ez-gül-berg şad-bār

Bir ten idi yüz yapraklı gülden nāzik idi.

Çi sār ħāb āyedem ber-pister-i ħār

Bunuñ gibi uyquyu dikenli döşek üzerine getürebilür müyem?

684.Heme [51^a] şeb tā seşgerh käreş in būd

Cümle gice seşer vaqtine dek işi bu idi.

Şikāyet bā ħayāl-i yāreş in būd

Şikāyeti yāriniñ ħayālinden bu idi.

685.Çü şeb bügzeşt def’ -i her gümān rā

Çünkü gicesi geçdi her zannuñ def’ i ile. “Gümān rā bi-kāfi’l-‘ Acemī”

Be-şüst ez-girye çeşm-i ħün-feşān rā

Yıkağı ağlamadan gözini kıan saçmaqluğ ile.

686.Lebeş ter būd ez-ħün ħorden-i şeb

Dudağı yaş idi gice ile kıan yimeden.

Kulūĥ-ı¹¹¹ ħuşk rā mālīd ber-leb

[Kıurı kesegi tuğağı üzerine sürterdi]¹¹². Ya’ nī ağzı kıurumağdan yalanurđı dimekdür. “Kulūĥ bi-kāfi’l-‘ Arabī¹¹³”

687.Be-bālīn revnağ ez-gül-berg-i ter dād

¹¹⁰ Yazmada “hezārām” şeklindedir.

¹¹¹ Yazmada “kulūĥı” şeklindedir.

¹¹² Yazmada “Boğazında kıurı idi dudağını biri biri üzerine sürdi” şeklindedir.

¹¹³ Yazmada “‘ Acemī” şeklindedir.

Yasduğına Şu‘ leyi t ze g l yaprağı gibi olan yağağından viridi.

Be-pister c n zi serv-i s m-ber d d

D Őegi  zerine de serv-i s m olan end mından c n virirdi.

688.Şeb u r zeŐ be-d n  y n g zeŐti

Gicesi ve g nd zi bu  sl b  zerine ge erdi.

Ser-i m yi ez-in  y n ne-geŐti

Her bir  ılınuğ başı bu  sl bdan gir  olmazdı. “**Ne-geŐti** bi-k fi’l-‘ Acem ”

Ez-M Ő hede-i Tağayy r-i H l-i Z leyh : Z leyh nuğ H lin n Tağayy ri M Ő hedesinden **Tağayy r Be-Rişte-i Tefekk r-i Keniz n F t den:** H yret D g mini  ızlar Tefekk r  pligi  zerine D Ő rmekl k Bey nındadır. **Ve D ye Be-Ser-i Eng Őt  stifs r Girih R  Ez- n Rişte G Ő den:** Ve D yesi De Su’ l Parmağınuğ Başıyla D g mi Ol [51^b] Tefekk r  pliginden A mağluğı Bey nındadır. “**Keniz n** bi-k fi’l-‘ Arab ”

689.Kem n-1 ‘işŞ her c  efkened t r

‘işŞ yayı her yire oğını birağdı.

Siper d ri ne-b Őed k r-1 tedb r

Siper  tucı olmadı tedb r işi.

690.   s zed der-der n  n t r-h ne

 unki Z leyh nuğ der nında ol ođ ev d zdi.

Zi b r n b Őed  n r  Şad-niŐ ne

Taşra oldu ol ođ i  n y z niŐ n.

691.H Őest ez-bihred n  n n kte goften

‘Uğal nuğ  atında g zeld r n kteyi s ylemek.

Ki m Ő k   ‘işŞ r  netv n n huften

‘işŞ [u] m Ő ki m mkin deg ld r gizlemek.

692.Eger ber-müşk gerded perde şad-tüy

Eger müşk üzerinde olursa yüz kat perde. “Gerded bi-kāfi’l-‘Acemī”

Koned gammāzi ez-şad-perde eş büy

Ġammāzluğ eyler yüz perdeden anuñ қоһusı.

693.Züleyhā ‘ışk rā pūşide mī dāşt

Züleyhā ‘ışkıını örtülmiş tutdı.

Be-sine tuḡm-1 ġam [pūşide]¹¹⁴ mī kāşt

Gögsine ġam toḡumunu gizlüce ekdi. “Kāşt bi-kāfi’l-‘Arabī”

694.Velī ser mī zed ān her dem zi cāyī

Velākin baş ururdı her nefes bir yirden.

Hemī kerd ez-derün neşv ü nemāyī

Eylerdi derünında neşv ü nemā. Ya‘nī günden güne şöret bulurdı dimekdür.
“Kerd bi-kāfi’l-‘Arabī”

695.Gehī ez-girye çeşmeş āb mī rīht

Gāhice ağlamadan gözinden şu dökerdi.

Çi cāy-1 āb ḡün-1 nāb mī rīht

Şu yirine kanlu şu dökerdi. Ya‘nī kan ağlardı dimekdür.

696.Be-her қаtre ki ez-müjgān ġüşādī

Her қаtre ki kirpiklerinden [52^a] dökerdi.

Nihānī rāz-1 o bīrūn fütādī

Gizlüce ol sırrını taşraya düşürdi.

697.Gehī ez-āteş-i dil āh mī kerd

Gāhice gönlinüñ āteşinden āh eylerdi.

¹¹⁴ Yazmada “pāşide” şeklindedir.

Be-gerdün dūd-1 āheş rāh mī kerd

Felege anuñ āhınuñ tütünü yol eyledi. “**Kerd** bi-kāfi’l-‘Arabī, **be-gerdün** bi-kāfi’l-‘Acemī”

698.Be-her āhī ki ez-dil ber-keşidī

Her bir āhı ki gönünden çekerdi.

Ez-ān bŷy-1 kebāb-1 dil şenidī

Ol āhdan gönlinün kebābınuñ қоşusı işidilürdi.

699.Gehī ez-rŷz şeb bī-ĥāb u bī-ĥord

Gice gündüz uyhusuzluqdan, yimeksŷzlŷğünden.

Gŷl-i surşeş nŷmŷdī lāle-i zerd

Anuñ kırmızı gŷl gibi olan yañağı gösterdi şarı lāle.

700.Be-dānistī heme kez hīç bāğī

Bilŷr misin cŷmleden hīç bir bāğdan.

Ne-rŷyed lāle-i ĥālī zi dāğī

Bitmeye bir lāle tenhā yağıdan.

701.Kenizān in nişānhā [çŷn]ki didend

Qızlar bu nişānları gördiler.

Ĥaĥ-1 āşufteğī ber-vey keşidend

Āşŷftelŷk yazusını anuñ ŷzerine çekdiler.

702.Velī rŷşen ne-şod kān rā sebeb çist

Velākin aydınlıq olmadı anuñ içŷn sebeb nedŷr.

Qazā-cŷnbān ān ĥāl-i ‘aceb kist

Ol ĥālŷn qazāsını ĥareket itdirici ‘aceb kimdŷr.

703.Yekī gŷftā kesī mişleş ne-didest

Birisi didi ki Zŷleyĥā mişlini kimesne görmedi.

Hemānā k'ez kesī çeşmeş resīdest

Beñzer ki bir kimesne anuñ gözine yetişmişdür.

704.Yekī [52^b] üftād ĩn ma' nī pesendeş

Birisi dağı bu ma' nānuñ düşürmesini begendi.

Ki ez-dīv ü perī āmed gezendeş

Buña dīv ü perīden bir zarar geldi. “Gezendeş bi-kāfi'l-‘Acemī”

705.Yekī güftā hemānā sihr-sāzī

Birisi dağı didi beñzer ki sihr düzici.

Zi sihreş beste ber-dāmen ırāzī

Sihrden etegi üzerine bu şekli bağıladı.

706.Yekī goft ĩn heme āşār-ı ‘ışkēst

Birisi dağı didi bu cümle ‘ışk eşeridür.

Dileş bī-şek be-zīr-i bār-ı ‘ışkēst

Anuñ gönli şübhesüz ‘ışkuñ yükinüñ altındadır.

707.Velī kes rā be-bīdārī ne-dīde

Velākin kimesne uyanıkluğda görmemişdür.

Zi ħābeş güyī ĩn āfet resīde

Düşinde güyā bu āfet yetişmişdür. “Güyī bi-kāfi'l-‘Acemī”

708.Hemī best ez-gümān her kes ħayālī

Bağıladı her kimesne zannadan bir ħayāl. “Ez-gümān bi-kāfi'l-‘Acemī eyzan”

Hemī kerdend bā hem ķīl u ķālī

Cümle biri birleriyle didi ķodu eylediler. “Kerdend bi-kāfi'l-‘Arabī”

709.Velī sırr-ı dileş zāhir ne-mī şod

Velākin anuñ gönlinüñ sırrı zāhir olmadı.

Suĥan ber ħiç ķız āĥir ne-mī şod

Söz her şey üzerine āhir olmadı.

710.Ez-ān cümle füsün-ger dāye’i dāšt

Ol cümleden bir hikāye bilici dāye tutardı.

Ki ez-efsün-geri sermāye’i dāšt

Sihr idicilikden sermāye tutardı.

711.Be-rāh-ı ‘āşıkī kār-āzmūde

‘Āşıkluk yolında iş tecrübe itmiş idi.

Gehi ‘āşık gehi ma‘ şük būde

Gāh ‘āşık gāh ma‘ şük olmuşıdı.

712.Be-hem vuşlat dih-i ma‘ şük u ‘āşık

Hem vuşlat virici idi ‘āşıkā, [53^a] ma‘ şükı.

Muvāfiq-sāz-ı yār-ı nā-muvāfiq

Muvāfiq düzici idi muvāfiq olmayan yarı.

713.Şebi āmed zemīn pūsīde pişes

Bir gice geldi anuñ öñinde yir öpdi.

Be-yād āverd hizmethā-yı h̄işes

Züleyhānuñ h̄atırına getürdi kendünüñ hizmetlerini.

714.Be-goft ey gonçe-i bustān-ı şāhī

Dāye didi ey pādīşāh bustānınıñ gonçesi.

Be-h̄ārī ez-to gül-rüyān mübāhī

Senüñ gül yüzüñden bir diken olmaqluğıla medh itdi.

715.Dilet hurrem lebet pür-hānde bādā

Mesrūr olsun gönlüñ dudağında tolu gülmek olsun.

Zi ferret baht-ı mā ferhunde bādā

Senüñ ‘azametüñden şevketüñden bizüm bahtımız kutlu oldı.

716.To der-bāğ-ı cemāl ān tāze servī

Sen cemāl bāğından ol tāze servsin.

Ki kerdet tūṭī-i cānem tezervī

Sen olduñ benüm cānumuñ tūṭisi dağı süñlüni. “**Kerdet** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

717.Men ez-bağr-ı vefā ān cūybārem

Ben vefā bağrinden ırmağ yağdurıcıyum.

Ki perverdet zamāne der-kenārem

Seni küçüklük zamānında kucağında besledüm.

718.Ruḥet z’āğāz men būdem ki dīdem

Senüñ yüzini eñ evvel ben gördüm idi.

Be-tīğ-i mihr nāfet men borīdem

Maḥabbet bıçağıyla senüñ göbegini kesdüm idi.

719.Ser ü ten şostem ez-meşk ü gül-ābet

Senüñ başını, vücūdını ben yıkadum idi gül şuyı ile.

Gül-āb-ı müşg-bū kerdem ḥizābet

[53^b] Gül şuyı ile misk ile senüñ kınanı koşulu eyledüm. “**Kerdem** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

720.Ḳımāt ez-perde-i dil kerdemet sāz

Bağırdağı göñlimüñ perdesinden ben düzici eyledüm idi. “**Kerdemet** bi-kāfi’l-‘ Arabī”

Zi cāneş rişte piçidem be-şad-nāz

Cānından ol bağırdağı fitiller devşirürdüm senüñ yüz nāzuñ ile.

721.Ġidā ez-şīr dādem şekkeret rā

Senüñ ta‘ āmını da südümden virdim idi şeker gibi.

Be-perverdem ten-i cān perveret rā

Besledüm tenini cânımdan beslemeklük ile.

722.Şeb āmed h̄āb der-kār-ı to kerdem

Gice geldi uyķum senüñ işinde idem.

Seher şod zīb-i ruhsār-ı to kerdem

Seher vaķtı oldu senüñ yañağınıñ zinetini eylerdüm.

723.Eger refkem ırāz-ı dūş būdī

Eger ben gidersem omuzumuñ üstünde idüñ.

Çü huftem huftede der-āgūş būdī

Çünki sen uyusan benüm kucağımda idüñ.

724.Çü şod şāh-ı gület serv-i hırāmān

Çünki senüñ gülüñüñ dalı şalınıcı bir serv oldu.

Henūzet dest negsüstem zi dāmān

Şimdi elümi kesmem senüñ etegüñden.

725.Be-her kārīt hizmetkār büdüm

Senüñ her işüñde ben hizmetkār idüm.

Be-hizmetkāriyet der-kār büdüm

Senüñ hizmetkārluğuñ benüm işim idi.

726.Be-her cā refte serv-i dilrubāyet

Her nereye ki ol gönül alıcı serv giderse.

Fütādem hemçü sāye [zīr-i pāyet]¹¹⁵

Ben düşdüm gölge gibi senüñ arduña.

[54^a] **727.Çü binşestī be-hidmet istādem**

Çünki oturursan hidmetüñe dikilürem.

¹¹⁵ Yazmada “der-ķafāyet” şeklindedir.

Çü ħusbîdî be-pāyet ser-nihādem

Çünkü uyursun senüñ ayagüña başımı korum.

728.Künün hem der-hemān kârem ki bûdem

Şimdi dağı ben senüñ işüñde idüm.

Bedān şıdķet perestārem ki bûdem

Ol şadāķat ile ben senüñ cāriyyeñ idüm.

729.Zi men rāz-ı dilet pinhān çî dārî

Benden göñlünüñ sırrını nişün gizlü tutarsın.

Zi ħod bigāne em z'in sān çî dārî

Kendüñden bunuñ gibi bigāne niçün tutarsın.

730.Be-gū āķir der-ın kâret ki endāķt

Söyle āķir seni bu işüñ içine kim atdı.

Ki bord ın sān ħired bāret ki endāķt

Kim iletdi bunuñ gibi 'aķluñı ya'nı aldı bu 'ışk yükini kim üzerine atdı dimekdür.

731.Çünin āşüfte vü derhem çirāyî

Buncılayın divāne biri birine karışuķluđıla niçünsin.

Çünin bā derd ü ħam hem-dem çirāyî

Buncılayın derd ü ħam ile niçünsün.

732.Gül-i surķet çirā zer-dest ez-ın sān

Senüñ kırmızı gülüñ niçün şarıdur bunuñ gibi.

Dem-i germet çirā serdest ez-ın sān

Senüñ ısıcaķ nefesün niçün şovuķdur bunuñ gibi. "Germet bi-kāfi'l-'Acemî"

733.To ħürşidî çü māhet kāsten çist

Sen bir güneş idüñ seni ay gibi eksiltmeklük nedendür.

Zevāl-i cāştgāhet ḥāsten çist

Senüñ kuşluk zevālını istemeklük nedendür.

734.Yaḳīn dānem ki zed māhī torā rāh

Yaḳīn bildim ki bir ay senüñ yolını urdı.

[54^b] **Be-gū rūşen merā tā kīst ān māh**

Rūşen söyle tā kimdür ol ay.

735.Eger ber-āsmān bāşed firişte

Eger gök yüzinde firişte oldu ise.

Zi nūr-ı ḳudsiyān zāteş sirişte

Ḳudsilerüñ nūrından anuñ zātı yoğruldı ise.

736.Be tesbīḥ ü du‘ā ḥānem çünāneş

Tesbīḥ ile du‘ā oḳuyayım ancılayın ki.

Ki ārem ber-zemīn ez-āsmāneş

Yir üzerine indüreyüm gökden.

737.Ve ger bāşed perī der-kūh u bīşe

Eger dağ içinde mişe içinde perī oldu ise. “Kūh bi-kāfi”l-‘ Arabī¹¹⁶”

‘Azāim ḥāniyem kārest ü pīşe

‘Azīmetler oḳuram senüñ işüñde ziyādesiyle.

738.Be-teshīreş ‘azāim hā be-ḥānem

Anı teshīr ile ‘azīmetler oḳuram. ‘Azīmetden murād cin da‘vetidür.

Konem der-şīşe vü pīşet nişānem

Şīşe içinde eylerem senüñ öñine dikerüm. Ya‘nī şīşeyi öñüne ḳorum dimekdür.

739.Ve ger bāşed zi cins-i ādemī-zād

¹¹⁶ Yazmada “‘Acemī” şeklindedir.

Eger otursa ādemī-zād cinsinden ola.

Be-zūdī sāzem ez-vey hāṭret şād

Tizcecük andan senüñ hāṭıruñı şād düzerüm.

740.Ki bāşed hod ki peyvendet ne-ḥāhed

Eger kendisinüñ ittişālını istemez oldu ise.

Ne-bende bel ḥudāvendet ne-ḥāhed

Ḳulluḡını belki efendilüḡını istemez oldu ise. Gine tizcecük saña teşḫir eylerüm dimekdür.

741.Züleyhā çün be-dīd ān mihribānī

Züleyhā çünki ol maḥabbet ideceklüḡını gördi dāyesinüñ.

Füsün perdāzī vü efsāne ḥānī

Efsün düzücilüḡını ya‘nī siḫr idicilüḡını, ḫikāye oḡuyucılıḡını.

742.Ne-dīd ez-rāst goften ḫiç çāre

Züleyhā görmedi rāzını söylemeklükden ḫiç bir çāre.

[55^a] **Girift ez-girye meh rā der-sitāre**

Yılduzından ay yüzi içün ağlamak ṭıtdı.

743.Ki genc-i maḫşadem pes nā-bedīdest

Maḫşūdumuñ ḫazīnesi nā-peydādur.

Der-i ān genc nā-peydā kilīdest

Ol ḫazīneye de zāhir olmamaḫluk miftāḫdur. “Genc bi-kāfi’l-‘Acemī fihimā”

744.Çi güyem bā to ez-murḡī nişāne

Ne söyleyüm saña bir ḫuşdan nişān.

Ki bā ‘Anḫā buved hem āşiyāne

Ki ‘anḫādan bile olur yuvası. Bir yuvalu ola.

745.Zi ‘Anḫā hest nāmī piş-i merdüm

‘ Anḳādan bir ad oldı adamuñ öñünde.

Zi murğ-1 men buved ān nām hem güm

Benüm ıuşumdan ol ad daḡı zāyi‘ oldı. “Güm bi-kāfi’l-‘ Acemī”

746.Çi şirīnest ‘ ayş-1 telḡ-kāmī

Ne tatlıdur acı dirilük bir dimāğ içinde. “Kāmī bi-kāfi’l-‘ Arabī¹¹⁷”

Ki mī dāned zi kām-1 ḡiş nāmī

Ki bildi kendi murādından bir ad. “Kām bi-kāfi’l-‘ Arabī”

747.Zi dūrī ger çı bāşed telḡ-kāmeş

Uzaḡluḡından gerçi anuñ dimāğı acı oldı. “Kāmeş bi-kāfi’l-‘ Arabī¹¹⁸”

Koned Bārī zebān şirīn zi nāmeş

Bir kerre dili tatlı olur anuñ nāmından.

748.Zebān büğşād āngeh piş dāye

Lisānını açdı ol zebānda dāyesinüñ öñünde.

Zi hemrāzī bülendeş sāḡt pāye

Ol bülend olan rāzından dāyesine pāye düzdi.

749.Be-ḡāb-1 ḡişten bi-dāriyeş dād

Kendi düşinden uyandırmaḡlık virdi dāyesine.

Be bi-hoşī zi ḡod hoşyāriyeş dād

Kendinüñ ‘ aḡılsuzluḡından ‘ aḡıl şāḡiblılūḡını virdi ya‘ nī ‘ aḡılına söyleşdi.

750.Çü dāye ḡarf[i] ez-tümār-1 o ḡānd

Çünki dāyesi anuñ tümārından bir ḡarf oḡudı. [55^b] Lafz-1 tümār uzununa dūrülmüş kāḡıd olsun ve ḡayrı olsun nesneye dirler.

Zi çāre sāziyeş ḡayrān-fürü mād

¹¹⁷ Yazmada ‘ Acemī” şeklindedir.

¹¹⁸ Yazmada ‘ Acemī” şeklindedir.

Çäre düzicilikde mütehayyir olmağda aşğa qaldı.

751.Belī in ħarf naqş-ı her ħayālest

Belī bu ħarf her ħayālūñ naqşıdır.

Ki nā-dāniste rā costen muħālest

Bilinmeyen şeyi taleb itmek muħāldür.

752.Murādi rāzi evvel tā ne-dāni

Bir murāduñ sırrını evvel ħālinde bilmedikce

Kücā der-āħireş costen tüvāni

Nerde anı taleb itmeklikde qādir olursun.

753.Ne-yārest ez-dileş çün bend büğşād

Qādir olmadı göñlüñde bağ açmaqluğa.

Be-ıslāheş zebān-ı pend büğşād

Ol Züleyhāya ıslāh ile va' az dilini açdı.

754.Nuħustīn goft ki in hā kār-ı dīvest

Evvel didi ki bu iş şeytān işidür.

Hemīşe kār-ı dīvān mekr ü rīvest

Hemīşe şeytānlaruñ işi mekrdür [ve] ħīledür.

755.Be-merdüm şüret-i zībā nümāyend

Ĥalka güzel şüretde görünürler.

Ki tā ber-vey der-i sevdā güşāyend

Tā anuñ üzerine sevdā qapusını açarlar.

756.Züleyhā goft dīvi rā çı yārā

Züleyhā didi ki şeytānçün niçe yaraşur.

Ki bünmāyed çünān şekli dilārā

Ki tā görinelər buncılayın bir göñül alıcı şekilde.

757.Tenī k’ez şūr u şer bâşed sirişte

Bir vücūd ki fitneden [ve] şerden hilkatı ola.

Ma’ āzallāh k’ez-o zāyed firişte

Ben Allāha şığınuram ki şeytāndan firişte toğar mı?

[56^a] 758.Diger güftā ki in h’ābist nā-rāst

Dāyesi dağı didi ki bu düşdür toğrı degüldür.

Çirā bāyed be-her nā-rāst cān kāst

Niçün gerekdür her toğru olmayana cān eksiltmeklük. “**Kāst** bi-kāfi’l-^{‘ Arabī}119”

759.Be-güft in h’āb eger nā-rāst būdī

Didi ki eger bu düş toğru olmayaydı.

Be-dīnsān rāstān rā key rubūdī

Bunuñ gibi toğruları kaçan çapardı.

760.Şümārend ehl-i dil in nükte rā rāst

Ehl-i dil şayar bu nükteyi toğrı.

Ki kec-bā-kec gerāyed rāst-bā-rāst

Ki egri egri ile geçinür toğru toğru ile. “**Kec** bi-kāfi’l-^{‘ Arabī} fihimā, **gerāyed** bi-kāfi’l-^{‘ Acemī}”

761.Diger güftā ki nīst in dāniş-endiş

Dağı dāye didi ki bu [‘] ilmle fikr degüldür.

Birün kon in muhāl ez-hātır-ı h’iş

Taşra eyle bu muhāli kendi hātırından.

762.Be-güftā kār eger būdī be-destem

Züleyhā didi eger bu [‘] aşk işi benüm elimde olaydı.

¹¹⁹ Yazmada [‘] Acemī” şeklindedir.

Key in bār-ı girān dādī ūkestem

Kaçan bu ağır yüke ben kırılmaçlık virirdüm. Lafz-ı key ulu sultān ma' nāsına. Şems-i Faḫrī ve Ni' metī bu nāmı ḫadr-ı bülendlükde keyvāndan almışlardır dimişler. “**Girān** bi-kāfi'l- Acemī”

Beyt

[Müfte' ilün/Müfte' ilün/Fā' ilün]

Bāde hemī ḫord be-āyīn key
Genc hemī dād be-her cām-ı mey

Ve kaçan ma' nāsına vaçtten su'aldür ve tağ ma' nāsına gelür. Lafz-ı Arabīdür. Āḫirü'd-devā el-key ammā Fārisīde daḫı bu beytde iki ma' nā cem' olmuştur.

SONUÇ

Ünlü İran şairi Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ isimli eserine “Hâzâ Kitâb-ı Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ” başlığı atılarak yapılan şerh üzerine hazırlanan bu çalışma sonucunda ulaştığımız bilgiler şu şekildedir:

1. Molla Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsinin Anadolu sahası Türk edebiyatında yapılmış üç şerhinin olduğu belirlenmiştir.
2. Şerh geleneği dikkate alındığında her ne kadar eserin ismi “Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ” olsa da şerhten çok tercüme görünümü arz ettiği tespit edilmiştir.
3. Şerh ya da tercüme olarak nitelendirilen bu eserde şârihin bazen beyiti kelime kelime olduğu gibi bazen de anlama dayalı bir şerh ya da tercüme yaptığı görülmüştür. Özellikle anlama dayalı şerhlerinde şârihin beytin vermek istediği anlamı tam olarak veremediği, hatalara düştüğü tespit edilmiş ve düzeltmeler yapılmıştır.
4. Şerh konusu eser değerlendirilirken aynı esere Hâcibî'nin yaptığı şerh ile incelenen şerh arasındaki farklılıklara da temas edilmiştir.
5. Şârih eseri şerh ederken beyitlerde geçen bazı kelimelerin anlamlarını, hangi dilde olduklarını ve telaffuzlarının nasıl olması gerektiğini belirtmiş, kelime anlamlarını yazarken hangi sözlüklerden faydalandığını da esere eklemeyi ihmal etmemiştir. Bu açıdan şârihin Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği anlaşılmaktadır.
6. Şârih anlamını verdiği kelimelerin daha iyi anlaşılması için o kelimeye ait alıntı yaptığı beyitleri de eserine eklemiştir.
7. Şârih eseri şerh ederken beyitlerin edebî yönünü de incelemiş telmih ve iktibaslara dikkat çekmeye çalışmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî, *Ahterî-yi Kebir*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2017.
- ALTUN, Harun, İlk Farsça-Türkçe Sözlüklerden Sihâhu'l-Acem: Karşılaştırmalı İnceleme ve Kelime Dizini, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.
- AYAN, Gönül, *Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 3, 1997.
- ÇELEBİ, Asaf Halet, *Molla Câmi*, Hece Yayınları, Ankara 2002.
- DEMİROĞLU, Ayla, “Burhân-ı Kâtı”, *DİA.*, C. 6, İstanbul 1992.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara 2010.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2013.
- DOLU, Halide, *Menşinden Beri Yûsuf Hikâyesi ve Türk Edebiyatı Versiyonları*, Türkiyat Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, No: 402, İstanbul 1953.
- DOLU, Halide, *Sultan Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Manzum Bir Yusuf Hikayesi*, Türk Dili Edebiyatı Dergisi, C. 5, İstanbul, 1954.
- DOLU, Halide, *Yusuf Hikayesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar*, Türk Dili Edebiyatı Dergisi, C.4, S.4, 1952.
- ECE, İsmail, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (1-2)*, Eser Basım Yayınları, 1. Baskı, Erzurum 2015.
- ERKAN, Mustafa, “Bahru'l-Garâib”, *DİA.*, C. 4, İstanbul 1993.
- KAÇALIN, Mustafa, “Vankulu”, *DİA.*, C. 42, İstanbul 2012.
- KAVRUK, Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul 1998.

- KILIÇ, Hulusi, “Ahterî”, *DİA.*, C. 2, İstanbul 1989.
- KILIÇ, Hulusi, “Kâmûsu’l-Muhît”, *DİA.*, C. 24, İstanbul 2001.
- KILIÇ, Hulusi, “Tâcü’l-Luga”, *DİA.*, C. 39, İstanbul 2010.
- KONCU, Hanife, “Yûsuf u Züleyhâ”, *DİA.*, C. 44, İstanbul 2013.
- KURTULUŞ, Rıza, “Heft Evreng”, *DİA.*, C. 17, Ankara 1998.
- Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2009.
- Ni’metu’llâh Ahmed, *Lügat-i Ni’metu’llâh*, haz. Adnan İnce, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.
- OKUMUŞ, Ömer, “Câmî Abdurrahman”, *DİA.*, C. 7, İstanbul 2013.
- ÖZ, Yusuf, “*Tuhfetü’s-Seniyye’de Nevrûz*”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 1999.
- Şemsettin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.
- ŞANLI, İsmet, “*Molla Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi*”, *Turkish Studies*, S. 5, 2016.
- TOLSTOY, Lev Nikoleyeviç, *Sanat Nedir?*, çev. Kâbil Demirkıran, Şûle Yayınları, İstanbul 2008.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, 5 C. , Ötüken Neşriyat,

SÖZLÜK

-A-

Āb (f.): Su.

Ābād (f.): Memur.

Ābdār (f.): Sulu, taze.

Ābile (f.): Su kabarcığı.

Ābisten (f.): Gebe.

‘ **Ac (a.):** Fildişi.

Āferīden (āferīn) (f.): Yaratmak.

Āfitāb (f.): Güneş.

Āgāh (f.): Haberi olan, haberli.

Aḥḍar (a.): Yeşil, yemyeşil.

Aḥrār (a.): Hürler, esir ve köle olmayanlar.

Ahvāl (a.): Haller.

‘ **Akd (a.):** Bağlama, düğümlleme; bağlanma, düğümlenme.

‘ **Akıb (a.):** Bir şeyin arkasından gelen veya arkası sıra giden (şey), tâkip eden, tâkipçi.

Ālūden (ālāy) (f.): Bulaşmak, bulaştırmak.

Āmeden (āy) (f.): Gelmek.

Āmīhten (āmīz) (f.): Karıştırmak, karışmak.

Aşlāb (a.): Beller, sulbler, soylar, nesiller.

‘ **Amme (a.):** Hala.

Āmūhten (āmūz) (f.): Öğrenmek, öğretmek.

Āmurzīden (āmurz) (f.): Bağışlamak.

‘ **Anādil (a.):** Bülbüller.

‘ **Anāşır (a.):** 1. Unsurlar, bir bütünü meydana getiren parçalar. 2. Bir topluluğu meydana getiren zümreler.

‘ **Anber (a.):** Kolay eriyen, bal mumu kıvâmında, yandığı zaman parlak bir alev çıkaran, çok güzel kokulu nesne.

Ārāmīden (ārām) (f.): Dinlenmek.

Ārāsten (ārāy) (f.): Süslemek, düzene sokmak.

‘ **Arūs (f.):** Gelin.

Āşār (a.): Eserler.

Āsīb (f.): Bela, musibet, felaket, zarar.

Āsūde (f.): Gailersiz, rahat, huzurlu.

Āşiyān (f.): Kuş yuvası.

Āstīn (f.): Esvap kolu, yen.

Āşūften (āşūb) (f.): Kızmak, karışmak, dağılmak . **Asmān (f.):** Gök, sema.

‘**Atıyye (a.):** Bir büyüğün küçüğe verdiği hediye, armağan, bahşiş, ihsan.

Aṭyeb (f.): Çok (daha, en, pek) güzel, çok hoş.

‘**Aver (a.):** Bir gözü kör olma.

Āverden (āver) (f.): Getirmek.

Āvīḥten (āvīz) (f.): Asmak.

Āyāt (a.): Ayetler.

Āyīne (f.): Ayna.

‘**Ayş (a.):** Yaşama, yaşayış.

Āzāde (f.): Hür, serbest.

‘**Azamet (a.):** Büyüklük, ululuk, yücelik.

Āzmūden (āzmāy) (f.): Denemek.

-B-

Bāc (f.): Vergi.

Bād (f.): Rüzgar, yel, hava.

Bāde (f.): Şarap, içki, mey.

Bāiften (bāf) (f.): Dokumak.

Bağal (f.): Kolun bedenle birleştiği omuzun altına rastlayan kısım, koltuk.

Bağırdak (t.): Beşik bağı.

Baḥr (a.): Deniz, derya.

Baḥş (f.): Verme, bağış, ihsan, hibe.

Baḥşiden (baḥş) (f.): Bağışlamak, affetmek.

Baḥşiden (baḥş) (f.): Vermek, bağışlamak.

Baḥten (bāz) (f.): Kaybetmek, oynamak.

Bāk (f.): Korku, kaygı, çekinme.

Bāl (f.): Kanat.

Bālā (f.): Bir şeyin yüksek yeri, yukarı, üst.

Bālīn (f.): Yastık, kalın minder yastığı.

Bām (f.): Çatı, dam.

Bār-gāh (f.): Girmek için izin alınması gereken yer, izinle girilebilecek makam, huzur.

Bārīden (bār) (f.): Yağmak.

Bārīk (f.): İnce, nazik, dakik.

Bāşıra (a.): Görme gücü, görme duyusu.

Bāyesten (bāy) (f.): Gerekmek.

Bāzū (f.): Kolun omuzla dirsek arasındaki kısmı, pazı.

Bed (f.): Kötü, fenā, çirkin.

Bedīd (f.): Meydanda ve görünür durumda olan, açık, belli, âşikâr, zâhir.

Bedī‘ (a.): Benzeri ve örneği olmayan, görülmemiş, ender, yeni (şey).

Behişt (f.): Cennet, uçağ.

Belī (a.): Evet, hayhay, peki.

Benātü'n-na'ş (a.): Büyükayı deneni yıldız kümesi.

Benī ādem (a.): Ademoğulları, insanlar.

Ber (f.): Üst.

Berāt (a.): Bir kimseye herhangi bir imtiyaz verildiğini gösteren belge, müsâade, izin.

Berdār (f.): Darağacına çekilmiş, asılmış.

Ber-düş (f.): 1. Omuz üzerinde, sırtta. 2. Serseri, yersiz yurtsuz kimse.

Berg (f.): Yaprak.

Berķ (a.): Şimşek.

Berter (f.): Daha yüksek, en yüksek.

Bes (f.): Yeter, yetişir.

Besā (f.): Nice, pek çok, hayli.

Besic (f.): Hazırlık, yol hazırlığı.

Besten (bend) (f.): Bağlamak, kapamak.

Beşāret (a.): Müjde, iyi haber.

Bezek (t.): Süs, ziynet.

Bezm (f.): İçkili, eğlenceli yiyip içme ve sohbet meclisi.

Bezürg (f.): Büyük, ferah, geniş, görkemli.

Bīd (f.): Söğüt.

Bīdār (f.): Uyanık.

Bīgāne (f.): Yabancı, aşına olmayan.

Bih (f.): İyi.

Bihred (f.): Akıllı.

Bihter (f.): En iyi, daha iyi.

Bīrūn (f.): Dış, dışarı.

Bisāt (a.): Halı, kilim, keçe, minder gibi yere yayılan şey, yaygı.

Bisyār (f.): Çok.

Biş (f.): Fazla, artık.

Bīşe (f.): Orman, ağaçlık, koruluk, meşe ormanı.

Borden (ber) (f.): Götürmek.

Borīden (bor) (f.): Kesmek.

Būden (bāş) (f.): Olmak, var olmak, bulunmak.

Burğaşmak (t.): Bükülmek, kıvrılmak.

Būsīden (būs) (f.): Öpmek.

Būy (f.): Koku.

Bülend (f.): Yüksek, yüce, ulu.

Bürd (a.): Araplar'ın giydiği bir çeşit üstlük, abâ, hırka.

-C-

Cāblūs (f.): Dalkavuk, el etek öpen kimse.

Cāh (a.): Yüksek mevki, makam, rütbe.

Cāme (f.): Elbise, çamaşır.

Cānib (a.): Yan, yön, taraf, cihet.

Ca' d (a.): Kıvrıkcık saç.
Cāvīd (f.): Sonsuz, ebedî, kalıcı, bâkî
Cāy (f.): Yer, makam, mevki.
Cebīn (a.): Alın.
Ceres (a.): Çan.
Cesten (ceh) (f.): Atlamak, sıçramak.
Ceyb (a.): Yaka.
Cilbāb (a.): Örtü, bir tür ferace.
Cūd (a.): Cömertlik.
Custen (cūy) (f.): Aramak.
Cūşiden (cūş) (f.): Kaynamak.
Cūybār (f.): Nehir, ırmak, akarsu.
Cünbiden (cünb) (f.): Kımıldamak.
Cüz (a.): Bir bütünü meydana getiren kısımlardan her biri, kısım, parça.
-Ç-
Çāder (f.): Çadır.
Çāk (f.): Yırtık, yarık.
Çālāk (f.): Çabuk hareket eden, hareketli, çevik.
Çar (f.): Dört.
Çarḥ (f.): 1. Çark, dönen tekerlek, tekerlek gibi dönen şey. 2. Gökyüzü, kâinat, felek, âlem, dünya.
Çāşt (f.): Kuşluk vakti.
Çekiden (çek) (f.): Damlamak.

Çend (f.): Birkaç.
Çendī (f.): Biraz, bir müddet.
Çep (f.): Sol.
Çerāğ (f.): Yağ kandili ve genellikle mum gibi ışık veren şey.
Çerb (f.): Yağlı, semiz.
Çeşiden (çeş) (f.): Tatmak.
Çeşm (f.): Göz.
Çetr (f.): Çadır, gölgelik.
Çevgān (f.): Değnek, ucu eğri sopa.
Çiden (çin) (f.): Dermek, koparmak.
Çihil (f.): Kırk.
Çirā (f.): Nasıl, niçin.
Çüb (f.): Tahta parçası, değnek.
Çün (f.): Çünkü, madem ki.
Çüst (f.): Çabuk hareket eden, çevik.
-D-
Dāden (dih) (f.): Vermek.
Dāğ (f.): Kızgın demirle vücûda vurulan damga, işâret, nişan.
Dām (f.): Tuzak.
Dāmān (f.): Etek, uç, kenar.
Dāne (f.): Tohum, habbe.
Dāng (f.): Bir dirhem altıda biri.
Dānisten (dān) (f.): Bilmek.

Dā'ir (a.): 1. Dönen, devreden. 2. Hakkında, konusunda.

Dāšten (dār) (f.): Sahip olmak.

Dāye (f.): Sütüne, bir çocuğa süt veren ve bakan cāriye, dadı, taya.

Dehliz (a.): Üstü kapalı, uzun ve dar geçit, binâ içindeki uzun koridor.

Delāl (a.): Naz, işve, cilve.

Delā'il (a.): Deliller.

Dem (f.): Nefes, soluk.

Demār (f.): Ölme, ölüm, helak, mahv.

Dem-be-dem (f.): Daima.

Demīden (dem) (f.): Üfleme, nefes almak.

Dendān (f.): Diş.

Der (f.): Kapı.

Derbān (f.): Kapıcı.

Derc (a.): Toplama, bir araya getirme.

Dergāh (f.): Tarikatlarda dervişlerin zikir ve ibâdet ettikleri ve içinde tarikatın gerektirdiği biçimde yaşadıkları yer, tekke.

Derhem (f.): Karışık, karmakarışık, dağınık.

Derk (a.): Anlama, kavrama, idrak etme.

Dervāze (f.): Kale ve şehirlerin, külli-yelerin büyük giriş kapısı.

Dest (f.): El.

Destūr (f.): İzin, ruhsat, müsaade.

Deyr (a.): 1. Daha çok dağ tepelerinde veya kasabaların dışında kurulmuş, hıristiyan râhip ve râhibelerinin yaşadığı binâ veya birçok binâdan ibâret manastır.

2. Kilise.

Dıraht (f.): Ağaç.

Dır' (a.): Cenkte, savaşta giyilen zırh.

Dībā (f.): Eskiden çok makbul tutulan, genellikle desenli, ağır dokuma ipekli kumaş, bir nevi canfes.

Dībāce (f.): Ön söz, başlangıç, mukaddime.

Dībeh (f.): İpek.

Dīde (f.): Göz.

Dīden (bīn) (f.): Görmek.

Dih (f.): Sonuna geldiği kelimelere "veren, verici" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

Dihīm (f.): Taç, ikilil.

Dihkân (f.): Çiftçi, köylü.

Dil (f.): Gönül, yürek.

Dilārā (f.): Gönül süsleyen, sevgili.

Dildāde (f.): Gönül bermiş olan kimse, aşık.

Dildār (f.): Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

Dimāğ (a.): Şuur, bilinç, akıl.

Dīnār (a.): Altın liranın dörtte biri değerinde olan eski bir para.

Dirāz (f.): Uzun.

Direm (f.): Gümüş para, dirhem.

Dīvār (f.): Duvar kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.

Dūd (f.): Tütün, duman.

Dūhten (dūz) (f.): Dikmek.

Dūn (f.): Alçak, soysuz.

Dūr (f.): Uzak.

Dūş (f.): Omuz.

Dūşīn (f.): Dün gece ile ilgili, dün geceki.

Dühül (f.): Davul.

Düm (f.): Kuyruk.

Dünbe (f.): Koyun kuyruğu, kuyruk yağı.

Dür (a.): İnci.

Dür̄c (a.): Hokka, kutu, mücevher kutusu.

Dür̄d (f.): Tortu.

Dür̄d (f.): Dua, medih, övme sözü, selam.

Dür̄ğ (f.): Yalan.

-E-

Ebr (f.): Bulut.

Edīm (a.): 1. Tabakalanmış deri, sahtiyan.

Efdāl (a.): Çok faziletli, çok üstün.

Efkenden (efken) (f.): Atmak, fırlatmak.

Eflāk (a.): Felekler, gökler.

Efrāšten (efrāz) (f.): Yükseltmek, yukarı çekmek.

Efrūhten (efrūz) (f.): Yakmak, aydınlanmak.

Efrūz (f.): Sonuna geldiği kelimelere “aydınlatan, parlatan; yakan” anlamları katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

Efsürden (efsür) (f.): Solmak, üzölmek.

Efşānden (efşān) (f.): Saçmak, dağıtmak.

Efzūden (efzāy) (f.): Artırmak, artmak.

Efzūn (f.): Fazla, çok.

Ekl (a.): Yeme.

Ekmel (a.): Çok kamil, mükemmel, kusursuz.

Encüm (a.): Yıldızlar.

Encümen (f.): Meclis, cemiyet, komite, topluluk.

Endāhten (endüz) (f.): Atmak, fırlatmak.

- Endek (f.):** Az.
- Endişiden (endiş) (f.):** Düşünmek.
- Endüden (endây) (f.):** Sıvamak, kaplamak.
- Endüh (f.):** Gam, keder, tasa.
- Engihten (engiz) (f.):** Kışkırtmak.
- Engüşt (f.):** Parmak.
- Enis (a.):** Dost, arkadaş, yâr, hemdem.
- Envâr (a.):** Nurlar, ışıklar.
- Erbâb (a.):** 1. Sahipler. 2. Bir işten iyi anlayan, o işte becerikli.
- Ercümend (f.):** Şerefli, haysiyetli, muhterem.
- Esbâb (a.):** Sebepler.
- Eşheb (a.):** Alacalı, akli karalı.
- Eşk (f.):** Gözyaşı.
- Evtâr (a.):** Teller, kirişler.
- Eymen (a.):** Çok uğurlu, pek mübarek.
- Eyvân (f.):** 1. Köşk, kasır, kemerli yüksek binâ, çardak.
2. Dîvanhâne, büyük salon, sofa.
- Ezrak (a.):** Gök renginde, mavi.
- F-
- Fağfür (f.):** Eskiden Çin hükümdarlarına verilen unvan.
- Fâk (a.):** Tuzak.
- Fâriğ (a.):** Vazgeçmiş, terk etmiş, el çekmiş.
- Fem (a.):** Ağız.
- Ferâmüş (f.):** Unutma, hatırdan çıkarma.
- Ferheng (f.):** İlim, hüner, marifet.
- Fermüden (fermây) (f.):** Buyurmak.
- Ferruğ (f.):** Uğurlu, mübârek, mesut, şad, sevinçli.
- Fersüden (fersây) (f.):** Yorulmak, eskimek.
- Ferş (f.):** Yayma, serme, döşeme.
- Ferzâne (f.):** Alim, bilgin, feylesof.
- Ferzend (f.):** Oğul, erkek çocuk.
- Fesâne (f.):** Efsâne sözünün eski metinlerde rastlanan bir şekli
- Fevvâre (a.):** Fıskiye.
- Firâş (f.):** Yatak, döşek, yatılmak veya üstüne oturulmak üzere yere serilen yaygı.
- Firāvân (f.):** Çok, aşırı, bol.
- Firâz (f.):** Yokuş, yükseklik, çıkış.
- Firistâden (frist) (f.):** Göndermek, yollamak.
- Firişte (f.):** Melek.
- Firüz (f.):** Uğurlu, mesut, pirüz.

Fitrāk (f.): At eyerinin arka kısmındaki eṣyâ bağlamaya yarayan kayış, terki bağı.

Fūṭa (a.): Vücûdun belden aşağı kısmını örtecek şekilde kuşanılan, genellikle ipekten bir nevi önlük, peştamal.

Fülk (a.): Gemi, sandal, kayık.

Fürü (f.): Aşağı.

Füsün (f.): Büyü, sihir, efsun.

Füşürden (fişār) (f.): Sıkmak.

-G-

Ġāfil (a.): Çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz (kimse), basîretsiz, aymaz.

Gām (f.): Adım.

Ġarb (a.): Batı, mağrip.

Ġāret (a.): Düşman toprağına yağma için yapılan hücum, akın, çapul.

Ġarq (a.): Batma, batırma, boğulma.

Gāv (f.): Öküz, sığır.

Ġavvāş (a.): Dalgıç.

Ġayrı (a.): Başka.

Ġazāl (a.): Geyik yavrusu, ahu, ceylan.

Gelū (f.): Boğaz.

Genc (f.): Hazine.

Gerdān (f.): Vücûdun omuzlarla baş arasında kalan kısmı.

Gerdiden (gerd) (f.): Dönmek, dolaşmak.

Gerdūn (f.): Dönen, devreden, dünya, felek.

Germ (f.): Sıcak.

Geşten (gerd) (f.): Gezmek, dolaşmak.

Gevzen (f.): Geyik.

Gezend (f.): Zarar, ziyan, afet, musibet.

Ġidā (a.): Canlıların yaşaması, beslenip gelişmesi için gerekli her türlü yiyecek ve içecek, besin.

Ġırbāl (a.): Kalbur.

Gil (f.): Çamur, balçık, kil.

Girāmī (f.): Aziz, kıymetli, muhterem.

Girān (f.): Ağır.

Gird (f.): Yuvarlak.

Giribān (f.): Elbise yakası.

Giriften (gīr) (f.): Almak, tutmak.

Girih (f.): Düğüm.

Gīfī (f.): Dünya, cihan, alem.

Giyāh (f.): Ot.

Goften (gūy) (f.): Söylemek, demek.

Ġonca (f.): Henüz açılmamış çiçek, tomurcuk.

Ġubār (a.): Toz, ince toprak.
Ġulām (a.): Köle, kul, esir, bende.
Ġulgüle (f.): Dalga dalga ortalığa yayılan gürültülü ses, her ağızdan bir ses çıkmasından meydana gelen karışık gürültü, velvele.
Ġunc (a.): Naz, cilve, işve.
Ġunūden (ġinev) (f.): Uyumak.
Ġurre (a.): Parlaklık, nurlu olma.
Gūsfend (f.): Koyun.
Gūş (f.): Kulak.
Guşūden (guşāy) (f.): Açmak, fethetmek.
Gūy (f.): Yuvarlak şey, top.
Gūzeşten (gūzer) (f.): Geçmek.
Gül-bang (f.): Eskiden muhtelif tarikatların âyinlerinde, saray, lonca, yeniçeri ocağı, mehter vb. yerlerdeki muayyen merâsimlerde belli bir tertîbe göre yüksek sesle okunan duâ ve ilâhî dizisi.
Gūlgūne (f.): Kadınların yüzlerine sürdükleri gül renkli düzgün, allık.
Gūm (f.): Kayıp.
Gūmān (f.): Zan, şüphe.
Gūmrāh (f.): Yolunu kaybetmiş, yolunu şaşırılmış.
Gūncānīden (gūnc) (f.): Sıgdırmak.

Gūrg (f.): Kurt, canavar.
Gūrihten (gūriz) (f.): Kaçmak, firar etmek.
Gūsesten (gūsil) (f.): Koparmak, ayırmak.
Gūşūden (gūşāy) (f.): Açmak, fethetmek.
Gūvāh (f.): Şahit, delil, tanık.
Gūzen (f.): Geyik.
Gūzīden (gūzīn) (f.): Seçmek.
-H-
Ĥāb (f.): Uyku.
Ĥābgeh (f.): Uyunan yer, yatak odası, yatak.
Ĥāher (f.): Kız kardeş, hemşire.
Ĥānden (ĥān) (f.): Okumak.
Ĥāsten (ĥāh) (f.): İstemek.
Ĥāiş (f.): Akraba, soysop.
Ĥācāt (a.): Hacetler.
Ĥacle (a.): Gelin odası.
Ĥaclet (a.): Utanma, mahçup olma.
Ĥāk (f.): Toprak.
Ĥākīr (a.): Değersiz, itibarsız, küçük.
Ĥāl (f.): Ben.
Ĥālāyīk (a.): Esir edilmiş veya satın alınmış kız, kadın.

Ḥalḥāl (a.): Kadınların, özellikle Arap kadınlarının ayaklarına taktıkları gümüş veya altın halka, ayak bileziği.

Ḥālī (a.): Soyulmuş, çıkarılmış, kovulmuş.

Ḥaliden (ḥal) (f.): Batmak.

Ḥalk (a.): Yaratma, yok iken var etme.

Ḥalvet (a.): Çevre ile her türlü ilişkiyi kesip yalnız kalma, tenhâya çekilme.

Ḥam (f.): Eğri, bükülmüş, yay biçiminde, kemerli.

Ḥām (f.): Yenecek kadar olgunlaşmamış.

Ḥamāyil (a.): Hamâil sözünün halk ağzındaki söylenişi, kılıç bağı, omuzdan inen çapraz bağ, muska.

Ḥame (f.): Kalem.

Ḥamiden (ḥam) (f.): Eğilmek, bükülmek.

Ḥāmūn (f.): Geniş ova, sahra.

Ḥāmūş (f.): Susmuş, sessiz.

Ḥandān (f.): Gülen, şen, neşeli.

Ḥandiden (ḥand) (f.): Gülmek.

Ḥār (f.): Diken.

Ḥariden (ḥar) (f.): Satın almak.

Ḥarīf (a.): Sanat arkadaşı, meslektaş.

Ḥāşıl (a.): Husûle gelen, olan, meydana çıkan.

Ḥāsten (ḥīz) (f.): Kalkmak, sıçramak.

Ḥāşāk (f.): Çöp, süprüntü.

Ḥatm (a.): Bitirme, sona erdirme.

Ḥatīb (a.): Güzel söz söyleme yeteneği olan.

Ḥatt (a.): Çizgi, yazı.

Ḥāyiden (ḥāy) (f.): Çiğnemek.

Ḥayl (a.): Güruh, taife, cemaat, zümre.

Ḥayme (a.): Çadır.

Hāzā (a.): “Bu, şu, o” anlamında olup Türkçe’de kalıplaşmış bâzı Arapça kulanılışların içinde geçer.

Ḥazān (f.): Güz, sonbahar.

Heft (f.): Yedi.

Helā (f.): Tahriz ve tembih için kullanılan edat.

Hemānā (f.): Tam, tamamen, aynen, tıpkı.

Hem-rāh (f.): Yol arkadaşı, yoldaş.

Hemrāz (f.): Sırdaş, dost.

Hemvāre (f.): Daima, her zaman, devamlı olarak.

Hendese (f.): Geometri.

Hengāme (f.): Gürültü, patırtı, şamata.

Hergiz (f.): Asla, kat'iyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.

Hest (f.): Varlık, mevcudiyet.

Hešt (f.): Sekiz.

Heštī (f.): Antre, hol, dehliz.

Hevdec (a.): Devenin sırtına konan, kadınlara mahsus, üstü kubbeli bir çeşit sepet, mahfe.

Heves-nāk (a.f.): Heves edici, hevesli.

Hevl (a.): Korku, korkma, ürkme.

Hezārān (f.): Binlerce, bin kere.

Hırāmīden (hırām) (f.): Salınmak.

Hıred (f.) Akıl.

Hırmen (f.): Harman.

Hırz (a.): 1.Emin yer, içinde mal saklanan yer. 2. İnsan ve hayvanları nazardan ve tehlikelerden koruduğuna inanılan muska, nazar boncuğu, tılsım.

Hışt (f.): Kerpiç, tuğla.

Hidāyet (a.): Doğru yolu gösterme.

Hıffet (a.): Hafiflik.

Hılm (a.): Huy yumuşaklığı, yumuşak huyluluk, öfke ve hiddet gerektiren durumlarda kendini yenerek sâkin ve serinkanlı olma.

Himmet (a.): Yardım, ihsan.

Hızāb (a.): Boya, renk.

Hızānden (hız) (f.): Sıçratmak, kaydırmak.

Hod (f.): Kendi, bizzat.

Horden (hor) (f.): Yemek, içmek.

Hüb (f.): Güzel.

Hudāvend (f.): Allah.

Huften (hufte) (f.): Uyumak, yatmak.

Huliyy (a.): Altın, gümüş vb. kadın süs eşyâsı, huliyat.

Hulq (a.): Doğuştan olan huy, yaratılış, tabiat.

Humār (a.): İçkiden sonra gelen baş ağrısı ve sersemlik.

Hum-hāne (f.): Şarap küpleri konulan yer.

Hün (f.): Kan.

Hūr (f.): Güneş.

Hürd (f.): Küçük, ufak.

Hurrem (f.): Sevinçli, şen, gönül açıcı.

Hursend (f.): Kanaatkâr, tok gözlü, kısmetine râzı olan (kimse), mütevekkil.

Hurşid (f.): Güneş.

Hurüşiden (hurüş) (f.): Kükremek, haykırmak.

Hüşe (f.): Başak demeti, salkım.

Huşk (f.): Kuru.

Hüş-mend (f.): Akıllı, akıl sahibi.

-I-

İklīm (a.): 1.Yeryüzünün herhangi bir yerinin hava şartlarına göre uzun yılların ortalamasına dayanan durumu. 2.Ülke, diyar.

İldıramak (t.): Parıldamak, ışıldamak.

İlgım şakgım (t.): Serap.

İmızganmak (t.): Uyuklamak, ayakta uyur duruma gelmek.

İnkıyād (a.): Boyun eğme, baş eğme.

İrlamak (t.): Şarkı söylemek, teganni etmek.

İştıfā (a.): En saf ve temizini seçip alma, seçkin duruma getirme, getirilme, seçilmişlik, seçkinlik.

İtlāk (a.): Salıverme, bırakma, koyu-verme.

‘İtr (a.): Güzel koku.

-İ-

İdbār (a.): Tâlihin insana yüz çevirmesi, ters dönmesi, tâlihsizlik, bahtsızlık.

İdrāk (a.): Anlama yeteneği, akıl erdirmeye, anlayış.

İfrāṭ (a.): Aşırı gitme, ölçüyü aşma, gereğinden fazla ileri gitme.

İftitāh (a.): 1.Açma, açılma. 2. Başlama.

İhtimām (a.): Bir şeyin iyi olması için özenerek gayret gösterme, üzerinde dikkatle çalışma, özen, özenme.

İhtirā‘ (a.): Daha önce benzeri olmayan bir şey icat etme.

İhtiyār (a.): Seçme, tercih etme.

İhyā (a.): Yeniden canlılık kazandırma, canlandırma.

İktibās (a.): Bir söz veya fikrayı aynen veya anlam olarak kendi söz veya yazısına aktarma.

İn (f.): Bu.

‘İnān (a.): Dizgin.

‘İnāyet (a.): Lutuf, ihsan, iyilik.

İnek (f.): İşte.

İnezmek (t.): Halsiz kalmak.

İnfāk (a.): 1. Nafakasını verme, besleme, geçindirme, yedirip içirme. 2. Hak yolunda malını harcama.

İn‘ām (a.): Lutuf ve ihsanda bulunma, iyilik etme.

İ‘lā (a.): Yükseltme, yukarıya kaldırma.

İrādet (a.): İrade.

İstāden (ist) (f.): Ayakta durmak.

İstifsār (a.): Bir şey hakkında ayrıntılı bilgi öğrenmek isteme, açıklama isteme, sorma, araştırma.

İstimdād (a.): Yardım isteme, imdad dileme.

İsti' māl (a.): İş işlemek, yapmak, icrâ etmek.

İstişhād (a.): Şahit gösterme, şahit tutma.

İşān (f.): Onlar.

İzām (a.): Kemikler.

İztinzāl (a.): İndirme.

-J-

Jeng (f.): Pas, küf.

Jiyān (f.): Kükremiş, kızgın, öfkeli.

-K-

Ḳabā (a.): Önü daima açık duran kaftan, cüppe.

Ḳaburcaḳ (t.): Koku kutusu, küçük misk kutusu.

Ḳad (a.): Boy.

Ḳadem (a.): Ayak.

Ḳadr (a.): Kudret ve kuvvet sâhibi, yapabilme gücüne mâlik olan (kimse), muktedir.

Kāfūr (a.): Hindistan ve Çin'de yetişen kâfur ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırli madde.

Kāḥ (f.): Köşk, kasır, kule gibi yüksek bina.

Ḳāḳum (f.): 1. Avrupa ve Asya'nın kuzey bölgelerinde yaşayan, sansar ve gelinciğe benzer, uzunluğu 30, kuyruğu 10 santim, kendi beyaz tüylü, kuyruğu siyah, kürkü çok makbul etcil memeli hayvan, as, hermin. 2. Bu hayvanın postundan yapılmış çok kıymetli kürk.

Kālā (f.): Kumaş.

Kām (f.): Arzu, meram, maksat.

Kāmurān (f.): Arzusuna, muradına ermiş.

Kān (f.): Maden yatağı, maden ocağı.

Ḳarcaşmak (t.): Karışmak, birbirine girmek, karmakarışık olmak.

Kārger (f.): İş yapan, işleyen.

Ḳarīb (a.): Yakın.

Ḳaşab (f.): Kamış.

Kāsten (kāh) (f.): Azaltmak, eksiltmek.

Ḳatre (a.): Damla.

Kec (f.): Eğri, çarpık.

Kef (a.): Elin iç kısmı, el ayası.

Kelīm (a.): 1. Söz söyleyen, konuşan kimse, mütakellim. 2. Kendisine söz söylenen, hitap edilen kimse (Tur dağında Cenâbıhakk'ın kendisine hitap etmiş olması sebebiyle Hz. Mûsâ'ya lakap olmuştur).

Kemīn (a.): Pusu.

Kenîz (f.): Cariye, halayık.

Kerden (kon) (f.): Yapmak, etmek.

Kes (f.): Kimse, kişi, şahıs.

Keş-â-keş (f.): Çekişme, mücadele, keşmekeş.

Keşiden (keş) (f.): Çekmek.

Keştî (f.): Gemi.

Kevâkib (f.): Yıldızlar.

Key (f.): Ne vakit, ne zaman.

Ķillet (a.): Azlık.

Ķımâţ (a.): Sargı, örtü, sarılacak bez.

Ķıyâm (a.): Ayağa kalkma, ayakta durma.

Ķıynağ (t.): Oturak yeri.

Kilk (f.): Kalem, kamış kalem.

Kirâm (a.): Soyu temiz, soylu kimseler, şerefli ve ulu kimseler.

Kirdâr (f.): İş, amel, fiil.

Kîş (f.): Din, mezhep.

Kişt (f.): Ekin.

Kişt-zâr (f.): Ekin tarlası.

Kızb (a.): Yalan.

Kûften (kûb) (f.): Dövmek, ezmek.

Kûhsâr (f.): Dağlık yer, dağ tepesi.

Kûknâr (f.): Haşhaş.

Ķullâb (a.): Çengel, kanca.

Kûr (f.): Kör, âmâ.

Kûşiden (kûş) (f.): Çalışmak, çaba harcamak.

Kûteh (f.): Kısa.

Kûy (f.): Köy, mahalle, semt.

Kûze (f.): Testi.

Kûhen (f.): Köhne, eski.

Kûlhan (f.): Hamamlarda döşeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı büyük ocak.

Kûnc (f.): Köşe, bucak.

Kûngür (f.): Kubbenin en yüksek yeri, her şeyin tabaka tabaka yüksek olan tepesi.

Kûnûn (f.): Şimdi.

Kûstâh (f.): Haddini bilmez, saygısız.

-L-

Lâğar (f.): Zayıf, etsiz, arık.

LaĶn (a.): Belli bir kurala göre oluşmuş güzel ve düzgün ses, âhenkli ses, nağme, ezgi, melodi.

Lâ-yezâl (a.): Zeval bulmaz, bitmez, ebedî.

Leb (f.): Dudak.

Leng (f.): Topal, aksak.

Lerziden (lerz) (f.): Titremek, sarsmak.

Leyl (a.): Gece.

Libās (a.): Elbise, giyecek şey.

Licām (a.): Dizgin.

Lihāf (a.): Örtünecek şey, yorgan.

Lu'bet (a.): Oyun oynanan şey, oyuncak.

Luṭuf (a.): İyi muâmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk.

-M-

Māder (f.): Anne, valide.

Mādiḥ (a.): Öven, metheden kimse.

Mağrib (a.): Batı.

Mağz (f.): Beyin, iç, öz, çekirdek.

Mahmil (a.): Deve, fil gibi hayvanların sırtına konan veya insanların omuzlarında taşınan, karşılıklı oturulacak şekilde yapılmış bir çeşit kapalı sepet, tahtirevan, mahfe.

Maḥrūm (a.): İyi ve güzel bir şeyden hissesi, payı olmayan, yoksun olan, istediğini elde edemeyen (kimse), nasipsiz.

Maḥv (a.): Yok etme, varlığına son verme.

Maḥarr (a.): Durulan, karar kılınan yer.

Maḥdem (a.): Gelme, geliş, kudüm, muvâsalat.

Maḥşūd (a.): Söylenilmek, belirtilmek istenen, kastedilen.

Māliden (māl) (f.): Sıvamak, sürmek.

Mānden (mān) (f.): Kalmak.

Mānisten (mān) (f.): Benzemek.

Manşıb (a.): Devlet hizmetinde büyük memurluk, erişilmek istenen yüksek mevki, makam.

Maşnū' (a.): Sanatla yapılmış, sanat mahsulü.

Maşrıḳ (a.): Doğu.

Mātil (a.): Bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyletmiş.

Māye (f.): Maya, öz, asıl, cevher, yaratılış, seciye, karakter.

Mebādā (f.): Olmaya ki, olmasın, sakın, zinhar.

Mecāzī (a.): Mecazla ilgili olan, asıl anlamında kullanılmayan, gerçek olmadığı halde gerçekle arasında benzerlik veya daha başka bir ilgi bulunan.

Medhūş (a.): Ürkmüş, şaşkınlık ve korku içinde kalmış, dehşete düşmüş.

Medlül (a.): Gösterilen, işaret edilen.

Meftūḥ (a.): Açılmış, açık.

Meh (f.): Ay.

Mehcūr (a.): Uzaklaşmış, uzakta kalmış.

Mehd (a.): Beşik.

Mehek (a.): Mihenk, mehenk kelimele-
rinin eski metinlerde geçen asıl şekilleri.

Mekr (a.): Hile, düzen, aldatma.

Melaḥ (f.): Çekirge.

Menām (a.): Uyku.

Merdüm (f.): Adam, insan.

Meşhed (a.): Bir kimsenin şehit düştüğü
yer.

Meşhūd (a.): Gözle görülen, şâhit
olunan, müşâhede edilen.

Miftāḥ (a.): Anahtar.

Miġ (f.): Bulut, duman.

Mihnet (a.): Sıkıntı, zorluk, eziyet,
zahmet, meşakkat.

Mihr (f.): Güneş.

Mīnā (f.): Şişe, cam, sırça, özellikle şa-
rap şişesi.

Mi'yar (a.): Altın, gümüş gibi kıymetli
mâdenlerin ve bunlardan yapılmış şey-
lerin istenilen değerinde, ağırlık ve saflık
derecesinde olup olmadığını gösteren
ölçü, ayar ölçüsü.

Mismār (a.): Çivi, mih.

Miş (f.): Koyun.

Miyān (f.): Ara, mâbeyn.

Mücib (a.): Sebep olan, gerektiren.

Mufaşşal (a.): Ayrıntılara girilerek geniş
biçimde anlatılan, ayrıntılı, tafsilatlı.

Muḥaffef (a.): Hafif duruma getirilmiş.

Muḥāl (a.): Olması, gerçekleşmesi,
yapılması mümkün olmayan, imkânsız.

Muḳābele (a.): Bir işin, davranışın
gerektirdiği karşı davranış veya iş,
karşılık.

Muḳavves (a.): Yay şeklinde olan, yay
gibi bükülmüş, kemerli, kavisli, eğri.

Muḳīm (a.): Bir yere yerleşen, bir yerde
oturan, kalıcı olan, ikâmet eden (kimse).

Muḳtezā (a.): Bir şeyin gereği olan,
gerekten, lâzım gelen şey, gerek, îcap.

Mu'amber (a.): Amber karıştırılmış,
amber sürülmüş, amber kokan, amberli,
güzel kokulu.

Mu'atṭar (a.): Güzel kokulu, ıtırılı.

Mūr (f.): Karınca.

Muraşşac (a.): İnci, elmas, yâkut vb.
kıymetli taşlarla süslenmiş, mücevherle
bezenmiş.

Murg (f.): Kuş.

Muṣāhib (a.): Biriyle karşılıklı konuşan,
sohbet arkadaşı olan kimse.

Muṭavvaḳ (a.): Boynu halkalı, zincirli.

Muṭī' (a.): Uyan, itâat eden, boyun eğen,
tâbi olan (kimse).

Muvāsā (a.): Ulaşmak, erişmek.

Mūy (f.): Tüy, kıl, saç teli.

Muzāf (a.): İzâfe edilen, bir şeye, bir kimseye bağlanan, katılan, eklenen.

Müberrā (a.): 1. İlgisi, alâkası kalmamış, arınmış, arındırılmış. 2. Her türlü beşerî zaaf ve ihtiyaçtan berî, uzak olan, hiçbir şeye veya kimseye ihtiyâcı bulunmayan.

Müdḥil (a.): Dahil eden, giydiren, sokan.

Müft (f.): Parasız, beleş, bedava.

Müje (f.): Kirpik.

Mükahḥal (a.): Sürme çekilmiş, sürmeli.

Mükerrem (a.): Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem.

Mülevven (a.): Boyanmış.

Münācāt (a.): Allah'a yalvarıp yakarma, duâ ve niyazda bulunma.

Münḳad (a.): Boyun eğen, boyun eğmiş, râmolmuş, tâbi, itâatkâr.

Münzel (a.): Yukarıdan aşağıya indirilmiş.

Mürdegān (f.): Ölüler, ölmüşler.

Mürden (mîr) (f.): Ölmek.

Müretteb (f.): Sıralanmış, sıralı, tertipli, muntazam.

Müseddes (a.): Altı kısım veya parçadan oluşan, altılı.

Müsemmen (a.): Sekiz kısım veya parçadan oluşan, sekizli.

Müşārik (a.): Beraber bulunan, ortaklık eden.

Müşgîn (f.): Misk kokulu.

Müşk (f.): Misk.

Müşṭ (f.): Yumruk, muşta, avuç.

Müteḥayyır (a.): Şaşmış, şaşırmış, hayrete düşmüş.

-N-

Nāb (f.): Halis, katıksız, saf.

Nāçiz (f.): Adı anılmaya değmeyecek kadar ehemmiyetsiz, hiç hükmünde, değersiz, önemsiz.

Nādān (f.): Cahil, bilmez, bilgisiz.

Nāf (f.): Göbek.

Nāfe (f.): Misk âhûsu denen bir ceylân türünün göbeğindeki, içi misk denilen güzel koku ile dolu kese.

Nāgehān (f.): Birdenbire, ansızın.

Naḥçîr (f.): Dağ keçisi, ceylan gibi av hayvanları.

Naḥl (a.): Hurma ağacı.

Nākā (a.): Dişi deve.

Naḳş (a.): Kumaş üzerine renkli iplikler, sırma veya simle el veya makinede yapılan işleme.

Nāmdār (f.): Namlı, ünlü, meşhur.

Nāvek (f.): Ok.

Nāy (f.): Kamış.

Nāzenīn (f.): İşveli, cilveli, nazlı.

Nāzil (a.): Yukarıdan aşağıya inen.

Nāzīr (a.): Benzer, eş.

Nedāmet (a.): Pişmanlık.

Neheng (f.): Timsah.

Nehy (a.): Birini bir şeyden alıkoyma, bir şeyin yapılmasını yasak etme, menetme, engelleme.

Nemek (f.): Tuz.

Nerm (f.): Yumuşak.

Nesh (a.): Sûretini çıkarma, bir nüshasını alma, istinsah etme.

Nesīm (a.): Hafif hafif esen hoş ve latif rüzgar.

Nesīmī (a.): Rüzgarla ilgili.

Nevā (f.): Nağme, ahenk, ses.

Nevāhten (nevāz) (f.): Çalmak, okşamak.

Nevāl (a.): Talih, kismet, bağış, ihsan, atâ.

Neveşten (neverd) (f.): Katetmek.

Nezdīk (f.): Yakın.

Nigāh (f.): Bakış, bakma, nazar.

Nigerīsten (niger) (f.): Bakmak, görmek.

Nihāden (nih) (f.): Koymak, yerleştirmek.

Nihāl (f.): Fidan.

Nihān (f.): Gizli, saklı, gizlenmiş, saklanmış.

Nīk (f.): İyi, hoş, güzel.

Nīkū (f.): İyi, hoş, güzel.

Nīm (f.): Yarım.

Nīme (f.): Yarım, yarı, buçuk.

Nīst (f.): Yok.

Nişān (f.): İşaret, belirti, iz.

Nişānden (nişān) (f.): Dikmek.

Nişesten (nişīn) (f.): Oturmak.

Niyām (f.): Kın, kılıf.

Nuḥust (f.): İlk, birinci.

Nuḥustīn (f.): İlk, birinci.

Nūk (f.): Kuş gagası, gaga gibi ucu sivri olan şey, okun ucu, temren.

Nūḥust (f.): İlk, evvela, başlangıçta, önceden.

Nūhūfte (f.): Gizli, saklı.

Nümūden (nümāy) (f.): Göstermek.

Nüvişten (nūvīs) (f.): Yazmak.

-Ö-

Öğlendürmek (t.): Ders-ibret vermek, akıl öğretmek.

-P-

Pā (f.): Ayak.

Pāk (f.): Temiz.

Pāsbān (f.): Gece bekçisi, bekçi, gözetici.

Pāşne (f.): Ökçe, topuk.

Pāyān (f.): Son, nihayet.

Pāye (f.): Rütbe, mertebe, derece.

Pāy-māl (f.): Ayaklar altına alınmış, çiğnenmiş, hakir duruma düşürülmüş, perişan edilmiş.

Peççe (f.): İnsan veya hayvan yavrusu.

Pehlū (f.): 1. Vücudun iki tarafından her biri. 2. Yan taraf, yan.

Peleng (f.): Kaplan.

Pencāh (f.): Elli.

Pend (f.): Öğüt, nasihat.

Per (f.): Kanat.

Perestīden (perest) (f.): Tapmak.

Perīden (per) (f.): Uçmak.

Pertev (f.): Işık, parlaklık.

Perver (f.): Besleyen, yetiştiren, koruyan, seven.

Perverden (perver) (f.): Beslemek, eğitmek.

Pes (f.): Arka, ard, geri.

Pesend (f.): Beğenme, seçme, takdir.

Pest (f.): Aşağı, alçak.

Pestī (f.): Alçaklık.

Peyvesten (peyvend) (f.): Birleşmek, eklenmek.

Piç (f.): Kıvrım, büklüm.

Piçīden (piç) (f.): Bükme, sarmak, kıvrırmak.

Pindār (f.): Sanma, sanış, zannetme, zan.

Pindārī (f.): Böhürlenme, böhürleşme, gururlanma.

Pirāmen (f.): Etraf, çevre.

Pirāsten (pirāy) (f.): Süslemek, donatmak.

Pistān (f.): Meme.

Piste (f.): Fıstık.

Piş (f.): Ön, ön taraf.

Pişānī (f.): 1. Ön, ön tarafta bulunan şey. 2. Alın.

Pişīn (f.): Önceki, evvelki.

Pişvā (f.): Önder, başkan, reis.

Puhten (pez) (f.): Pişirmek, pişmek.

Püşīden (püş) (f.): Giyinmek, giymek, örtmek.

Pül (f.): Köprü.

Pürsiden (pürs) (f.): Sormak.
Püser (f.): Erkek evlat, oğul.
Püşt (f.): Arka, sırt.
-R-
Rāh (f.): Yol.
Raḥṣān (f.): Parlak.
Raḳṣ (a.): Genellikle mûsikî eşliğinde ayakta yapılan, çeşitli âhenkli hareketler dizisi, oyun, dans.
Rān (f.): Oyluk.
Rānden (rān) (f.): Sürmek, kovmak.
Ra' nā (a.): Güzel, hoş, latif, pek ala.
Rāst (f.): 1. Doğru, düzgün, eğri olmayan. 2. Sağ.
Rāst (f.): Rastlama, tesadüf.
Ravza (a.): Çayır çimeni, ağacı, suyu bol yer, bahçe.
Rāyiḥa (a.): Koku, güzel koku.
Rāz (f.): Gizlenen şey, sır.
Refīḳ (a.): Yol arkadaşı, yoldaş.
Reften (rev) (f.): Gitmek.
Reg (f.): Damar.
Rehā (f.): Kurtulma, kurtuluş.
Remiden (rem) (f.): Ürkmek.
Renc (f.): Ağrı, sızı, zahmet, eziyet.
Resen (f.): İp, organ.

Residen (res) (f.): Yetişmek, ulaşmak, varmak.
Resten (reh) (f.): Kurtulmak.
Reşḥ (f.): Sızma, sızıntı, terleme.
Reşk (f.): Kıskanma, haset.
Revzen (f.): Pencere.
Rıtl (a.): Büyük şarap kadehi.
Ridā (a.): Örtü, şal.
Rīg (f.): Kum.
Riḥten (rīz) (f.): Dökmek, dökülmek.
Rikāb (a.): Üzengi.
Rindān (f.): Rint kimseler.
Riṣ (f.): Yara.
Rište (f.): İplik.
Riyā (a.): Olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük.
Riyā-kār (a.f.): İçi dışı bir olmama, iki yüzlülük.
Rūd (f.): Irmak, çay.
Ruḥ (f.): Yanak.
Rūşen (f.): Parlak, aydın, aydınlık.
Rūy (f.): Yüz, çehre.
Rūz (f.): Gün, gündüz.
Rübūden (rübāy) (f.): Kapmak.
Rüstāḥiz (f.): Kıyamet, mahşer.

Rūsūm (a.): 1. Vergiler. 2. Usul, metod, kural, merasim.

-S-

Şad (f.): Yüz sayısı.

Şahın (a.): 1. Evin ortasındaki açıklık, avlu. 2. Orta yer, saha, meydan.

Sāht (f.): Sert, katı.

Şahtiyān (f.): Tabaklanarak cilâlanmış ve boyanmış deri, özellikle keçi ve dana derisi.

Sāk (a.): Baldır, incik.

Sakf (a.): Dam, çatı.

Sālār (f.): Baş, başkan, reis, kumandan.

Sāle (f.): Yıllık, senelik.

Şānī (a.): İkinci.

Şāni^c (a.): “Yaratan, halkeden” anlamında Allah için kullanılır.

Şāni^c (a.): Yapan kimse, yapıcı.

Sā'id (a.): Kolun dirsekten bileğe kadar olan kısmı.

Sa'y (a.): Çalışma, çaba harcama.

Sārī (a.): Birinden diğerine geçen, yayılan, sirâyet eden, nüfuz eden.

Sārīk (a.): Çalan, hırsızlık yapan kimse.

Şavlecān (a.): Ucu eğri cirit sopası, çevgan.

Sāye (f.): Gölge.

Sāz (f.): Sonuna geldiği kelimelere “yapan, eden, hazırlayan” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar.

Sebbābe (a.): İşaret parmağı, şehadet parmağı.

Sebük (f.): 1. Ağırılığı az olan, hafif. 2. Çabuk, seri.

Sebz (f.): Yeşil.

Seg (f.): Köpek.

Sehāb (a.): Bulut.

Sehī (f.): Doğru, düzgün, fidan gibi.

Semen (f.): Yasemin.

Semend (f.): Kula at.

Şenā (a.): Övme, övüş, medih.

Senciden (senc) (f.): Tartmak, ölçmek.

Seng (f.): Taş.

Ser (f.): Baş, kafa.

Serāmed (f.): Başta bulunan, ileri gelen kimse.

Serencām (f.): Bir iş, bir durum veya olayın iyi veya kötü sonu, âkıbeti.

Sergeşte (f.): Başı dönmüş, kafası karışmış, şaşkın.

Ser-tā-pā (f.): Baştan ayağa, baştan aşağı.

Şevābit (a.): Gezegenler dışında kalan ve yerinde durur gibi görünen yıldızlar.

Sevād (a.): Siyahlık, karanlık.

Seviyy (a.): Eşit, denk, müsavi.

Şevr (a.): Öküz, boğa.

Seyyār (a.): Gezip dolaşan, gezen, belli bir yeri olmayan.

Seziden (sez) (f.): Layık olmak, yaraşmak.

Şıgım (t.): Yaban geyiği.

Sīb (f.): Elma.

Sifāl (f.): Çanak çömlek, testi vb. toprak kap.

Şığa (a.): Kip.

Sikke (a.): Madeni para.

Silk (a.): İnci, boncuk dizilen iplik, dizi, sıra.

Sinīn (a.): Yıllar, seneler.

Sipās (f.): Şükür ve övgü, hamd ve senâ.

Sipend (f.): Üzerlik tohumu, üzerlik, dardağan darısı.

Sipihr (f.): Gök, semâ, âsuman.

Sipurden (sipār) (f.): Ismarlama, teslim etme.

Sirāb (f.): Suya doymuş, suya kanmış.

Sirişk (f.): Gözyaşı

Sirišten (sirişt) (f.): Karıştırmak, yoğurmak.

Şit (a.): Ses, seda.

Sitāden (sitān) (f.): Almak.

Sitte (a.): Altı.

Şiyāb (a.): Giyilecek şeyler, elbiseler.

Sūd (f.): Fayda, kar.

Sūden (sāy) (f.): Sürtmek, törpülemek.

Suḡan (f.): Söz, lakırdı, kelam.

Sūhten (sūz) (f.): Yanmak.

Sūrāḡ (f.): Delik.

Surḡ (f.): Kırmızı, al.

Sūrīneş (f.): Oturak yeri.

Sūy (f.): Yan, yön, taraf, cihet.

Sücūd (a.): Secde etme.

Sülūk (a.): Bir yola girme, bir yol tutup o yolda yürüme.

Süm (f.): At, katır vb. dört ayaklı hayvanların tırnağı, toynak.

Sünlün (t.): Sülün.

Sürüden (serāy) (f.): Şarkı söylemek, şiir okumak.

Süst (f.): Gevşek, zayıf, güçsüz.

Sütüden (sitāy) (f.): Övmek.

Sütüden (sitāy) (f.): Övmek.

-Ş-

Şād (f.): Sevinçli, memnun, mesrur.

Şāḡ (f.): Dal, budak.

Şak (a.): Yarma, yarıma.

Şāne (f.): Tarak.

Şark (a.): Doğu.

Şāyesten (şāy) (f.): Yaraşmak, yakışmak.

Şeb (f.): Gece.

Şecā'at (a.): Yiğitlik, yüreklilik, cesaret.

Şehper (f.): Kuş kanadının en uzun tüyü.

Şek (f.): Şüphe.

Şemā'il (a.): Huylar, tabiatlar.

Şemīm (a.): Güzel koku.

Şemme (a.): Koklama.

Şenīden (şinev) (f.): İşitmek, duymak.

Şerīk (a.): Ortak.

Şerm (f.): Utanma.

Şermende (f.): Utanılacak bir iş yapmış, mahçup duruma düşmüş olan.

Şigerf (f.): İyi, güzel, muhteşem, görkemli, güçlü, nadir.

Şikesten (şiken) (f.): Kırmak.

Şināhten (şinās) (f.): Tanımak.

Şir (f.): Aslan.

Şir (f.): Süt.

Şitāften (şitāb) (f.): Acele etmek, koşmak.

Şoden (şev) (f.): Olmak.

Şuğl (a.): İş, uğraşacak meşgul olunacak şey.

Şukka (a.): Parça, kumaş ve kağıt parçası.

Şu'le (a.): Ateş alevi, alev, yalım.

Şūr (f.): Tuzlu, kekremsi, acı.

Şūrīden (şūr) (f.): Ayaklanmak, isyan etmek.

Şükufden (şükuf) (f.): Açılmak.

Şükūh (f.): Ululuk, azamet.

Şümār (f.): Sayı.

Şümurden (şumur) (f.): Saymak.

Şüsten (şüy) (f.): Yıkamak.

-T-

Tāb (f.): Güç, kuvvet, takat.

Tabaşbuş (a.): Yaltaklanma.

Tāften (tāb) (f.): Parlamak, aydınlatmak.

Tağyir (a.): Başkalaştırma, değiştirme, bozma.

Tahcīl (a.): Utandırma, mahçup etme.

Tahlīt (a.): Karıştırma, içine bir şeyler katma.

Tahsīn (a.): Güzel bulup takdir etme, övme.

Tahşış (a.): Ayırma.

Takaddūs (a.): Mübarek, kutlu kılma.

Takāzā (a.): Serzeniş, azarlama, başa kakma.

Takdīs (a.): Kutsal sayma, mübarek kabul etme.

Takşīr (a.): Bir işte kusurlu davranma, eksik yapma, kusur etme, yapabilecekken yapmama.

Ta' ayyüş (a.): Yaşama, geçinme.

Tār (f.): İp, iplik, tel.

Tārāc (f.): Yağma, çapul.

Tārek (f.): Tepe, başın üst kısmı.

Teberrük (a.): Uğur sayma, mübarek sayma.

Tecellī (a.): Görünme, belirme, görünür olma, zuhur etme.

Tefrīt (a.): Gereğinden daha aşağıda olma durumu.

Tekhī (f.): Acılık.

Telh (f.): Acı.

Telh-kām (f.): Kederli.

Temeddūh (a.): Kendini övme, böbürlenme.

Temyīz (f.): Ayırma, ayrılma, seçme, seçilme.

Tenezzül (a.): İnme, nüzul etme.

Teng (f.): Dar.

Tenzīh (a.): Kusur ve günahlardan temizleme, temiz olduğunu söyleme.

Te'emmül (a.): İyice, etraflıca düşünme.

Ter (f.): Taze.

Terahhum (a.): Acıma, merhamet etme.

Terāne (f.): Nağme, ezgi, âhenk, ses.

Tergīb (a.): İsteklendirme, arzu ettirme, istek verme.

Tertīb (a.): Sıraya koyma, sıralama.

Tevānisten (tevān) (f.): Yapabilmek, gücü yetmek.

Tevāzu (a.): Alçak gönüllülük, kibirli olmama.

Tevehhüm (a.): Asılsız şüpheye düşme, kuruntuya, vehme kapılma, delîle dayanmayan ihtimal üzerinde durma.

Tevfīk (a.): Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilini rızâsına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irâde ve rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılması.

Tezerv (f.): Sülün.

Tezeyyün (a.): Süslenme.

Tiğ (f.): Kılıç.

Tīr (f.): Ok.

Tīre (f.): Karanlık, kara.

Tīregī (f.): Karanlık, bulanıklık.

Töhmet (a.): Kesin olarak ispat edilmediği halde birine suç yükleme, suçlama, suçlanma.

Tutuk (t.): Perde, peçe, yaşmak, duvak.

Tüy (f.): Kat.

Tüvân (f.): Güç, kuvvet, takat.

Tüvânâ (f.): Güçlü, kuvvetli, dinç.

Ṭab' (a.): Huy, mizaç, karakter, yaratılış.

Ṭama' (a.): Aç gözlülük, tamah.

Ṭā'at (a.): Allahın emirlerine uyma, emredilene yapma.

Ṭa'ne (a.): Sövme, çekiştirme, yerme.

Ṭarab (a.): Sevinmekten gelen coşkunluk, sevinç ve şenlik.

Ṭaşt (f.): Leğen.

Ṭavḳ (a.): 1. Gerdanlık. 2. Tasma, halka.

Ṭaylasân (a.): Sarıgın omuza sarkan ucu, daylasan, dalyasan.

Ṭayy (f.): Dürüp bükme.

Ṭıfl (f.): Küçük çocuk.

Ṭırâz (f.): Eskiden elbiselerin yakalarına, yen ağızlarına, önlerine ve eteklerine sırma vb. ile işlenen süslere ve alâmetlere verilen isim.

Ṭül (a.): Uzunluk, boy.

Ṭümâr (a.): Tomar.

Ṭurfe (a.): Görülmemiş, nadir.

Ṭurre (a.): Alın saçı, perçem.

-U-

‘Ubūdiyyet (a.): Kulluk, kulluğun gereklerini daha dikkatli bir şekilde yerine getirme, ileri derecede ibâdet ve kulluk etme.

‘Uḳde (a.): Düğüm.

‘Uluvv (a.): Ululuk, büyüklük, yücelik.

‘Umḳ (a.): Derinlik.

Uрмаḳ (t.): Vurmak.

-Ü-

Üftâden (üft) (f.): Düşmek.

Ülfet (a.): Alışma, kaynaşma.

Ümmîd (f.): Arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimâlinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti, umut.

Ünsiyyet (a.): Alışma, alışkanlık.

Üzmek (t.): Koparmak, kazmak, kesmek, bozmak, ayırmak, uzaklaştırmak.

-V-

Vâcib (a.): Yapılması gerekli olan, terkedilmesi câiz olmayan husus.

Vādī (a.): İki dağ arasında uzanan arazi.

Vāfir (a.): Çok, bol.

Vākī' (a.): Olmuş olan şey.

Vaşf (a.): Durumunu, sıfatlarını ve niteliklerini sayarak târif etmek.

Vech (a.): Yüz,surat.

Vehm (a.): Gerçekte var olmayan, fakat var olduğu sanılan, varmış gibi tasarlanan düşünce ve zan.

Verziden (verz) (f.): Çalışmak, idman yapmak.

Veżiden (vez) (f.): Esmek.

Vüs' (a.): Bir işi yapabilme gücü, güç, kuvvet, kudret, iktidar.

-Y-

Yāftēn (yāb) (f.): Bulmak.

Yārestēn (yār) (f.): Muktedir olmak.

Yarlıg (t.): Ferman, irede, buyrultu.

Yāzdeh (f.): On bir.

Yegāne (f.): Tek, biricik.

Yegrek (t.): Daha iyi, üstün.

Yemm (a.): Deniz.

-Z-

Zād (a.): Azık, yiyecek.

Zāden (zāy) (f.): Doğmak, doğurmak.

Zāg (f.): Karga.

Zāhir (a.): Meydanda olan, görünen.

Zāmīr (a.): İç,derun.

Zānū (f.): Diz.

Zā' f (a.): İrade zayıflığı.

Zār (f.): Ağlayan, inleyen.

Zārā' at (a.): Alçak gönüllülük, tevazu.

Zāt (a.): Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse.

Zāyīden (zāy) (f.): Doğmak, doğurmak.

Zebān (f.): Dil.

Zeden (zen) (f.): Vurmak.

Zekān (a.): Çene çukuru.

Zelīl (a.): Aşağılanan, hor görülen.

Zen (f.): Kadın.

Zenahdān (f.): Çene.

Zer (f.): Altın.

Zerd (f.): Sarı renk.

Zerre (a.): Çok küçük parçacık.

Zerrīn (f.): Altından yapılmış.

Zīb (f.): Süs, bezek.

Zībā (f.): Süslü.

Zīn (f.): Eyer.

Zinde (f.): Diri, canlı.

Zīr (f.): Alt, alt taraf, aşağı taraf.

Zişt (f.): Çirkin.

Zīver (f): Süs.

Zūd (f): Çabuk ve hemen olan, tez.

DİZİN

A

Abdü'l-Aziz bin Mehmed eş-Şehir be
Mümin-zâde, 15
Abdülmeccid b. eş-Şeyh Nasûh b. İsrâîl
et-Tosyevî el-Amâsî er-Rûmi el-
Hanefî, 12
Acemî, 42, 48, 45, 48, 49, 57, 58, 62, 69,
72, 73, 74, 75, 81, 84, 85, 87, 88, 89,
90, 91, 93, 98, 99, 101, 102, 103, 104,
107, 108, 109, 110, 112, 116, 121,
124, 129, 131, 133, 136, 137, 138,
139, 141, 142, 143, 145, 147, 148,
149, 150, 152, 154, 157, 159, 160,
162, 166, 170, 171, 173, 174, 175,
176, 177, 178, 179, 183, 184, 185,
186, 188
Âdem, 31, 32, 62, 89, 104, 125, 126,
128, 129, 130, 131
Ahdî Savacî, 4
Ahmed Nazmî Türe, 12
Ahmed, Hamidî, 6
Ahsenü'l-Kasas, 3
Ahterî-i Kebir, 21, 22, 192
Akkoyunlu, 10
Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdi, 6
Ali, 3, 5, 7, 8, 13, 67
Allâh, 16, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35,
36, 37, 42, 43, 46, 53, 62, 65, 73, 79,
80, 81, 86, 90, 94, 101, 104, 105, 107,
111, 116, 118, 119, 129
Anadolu, 4, 13, 190
Anadolu Türkçesi, 5
Arabî, 42, 43, 48, 49, 57, 59, 69, 80, 82,
83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 94, 97, 98,
101, 103, 106, 110, 116, 123, 124,
125, 130, 131, 132, 133, 135, 136,
137, 139, 140, 141, 142, 143, 147,

149, 150, 151, 153, 154, 159, 162,
166, 170, 173, 175, 176, 177, 179,
180, 181, 184, 185, 186, 188
Arap, 2, 7, 22, 23, 25, 34, 48, 86, 102,
120, 146, 148, 172, 194
Arapça, 9, 22, 190, 195
Aristo, 10
Atlas, 29, 75
Âzerî Tûsî, 3

B

Bahâristân, 11
Bahru'l-Garâyib, 21, 67
Bahrü'l-Mahabba, 3
Bayezid, 10, 13, 22, 23
Behiştî, 6
Behram, 29
Bihişti Ramazan Efendi, 11
Bombay, 3
Burak, 28
Burâk, 71, 73
Burhân, 44, 45, 48
Bursalı Kadızâde-i Rûmî, 7

C

Câcürmî, 8
Câm, 7
Câmî, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 30, 41,
68, 80, 81, 87, 88, 94, 115, 193
Câmi-i Letâifi'l-Besâtîn, 3
Cebrâil, 76, 91
Celalzâde Nişânî Mustafa Çelebi, 3
Cevâhiru'l-Ahbâr fi Hasâili'l-Ahyâr, 3
Cevherî Tebrîzî, 4
Cevzâ, 144
Cûdî, 62

Ç

Çin, 90, 155, 192, 197
Çince, 12

D

Dakâyıku'l-Hakâyık, 21, 23
Delhi, 3
Deşîşe, 134, 135

E

Ebûbeker, 67
Eflâtun, 10
El Ensârî el Avsî el Melîkî el-Müzekkir,
3
Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 10
Erzurumlu Darîr, 5
Esedî-i Tûsî, 17, 18
Ez-Zehrû'l-Anîk fî Kıssa-yı Yûsuf u
Sıddîk, 3
Ez-Zehrû'l-Kimâm fî Kıssati Yûsuf, 3

F

Fars, 1, 2, 3, 4, 5, 9, 17, 25, 34
Farsça, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 22, 24, 25,
26, 38, 190, 192, 190, 191, 205
Fâtih Sultan Mehmed, 22
Ferhâd, 109
Firdevsî, 3

G

Garîb, 6
Gerdanlığın Orta İncisi, 9
Gülistân, 11

H

Hâ'im Süleymân, 4
Habîbî, 4

Habîb-i Ekrem, 76, 88
Hâce Ali Semerkândî, 7
Hâce Mes'ûd el-Kumnî, 4
Hâcibî, 14, 16, 190
Hâfız, 158
Halîl, 37, 50, 62
Haliloğlu Ali, 5
Halîlu'llâh, 128, 129, 132, 134
Hamsetü'l-Mütehayyirîn, 8
Harcird, 7
Haşmet, 4
Hatâî, 6
Havârî, 4
Hayatın Sonu, 9
Hazinüşşühi el-Bağdadî, 3
Herat, 7
Hirednâme-i İskenderî, 10
Horasan, 7, 8
Hoten, 134, 135
Hudâ, 36, 62, 86, 116, 121
Hüseyn Baykara, 6, 8, 10, 11, 13, 30,
192
Hüsrev-i Dihlevî, 17, 18
Hz. Muhammed, 28, 29
Hz. Peygamber, 11, 28

İ

İbnü'l-Cevzî Abdurrahman b. Ali b.
Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâlüddin,
3
İbrahim, 14, 37
İlk Gençlik, 9
İncil, 1, 64
İsâ, 63, 71
İshâk, 132, 134, 137, 138
İskender, 10
İsmail Hikmet Ertaylan, 5
İsmâil Müfid el-İstânbûlî, 12
İsrâfil, 76
İstanbul Üniversitesi, 14, 15, 38

K

Kadı Darîr, 6
Kâf, 40
Kalbin Üstünde Titreyen Hüzün, 6
Kâmus Tercümesi, 22
Kâmûsu'l-Muhît, 21, 23, 24, 192
Karahisârî, 21, 22, 159
Kasab-ı Mısrî, 44
Kâşifi Reşahât, 7
Kâtibî, 17, 19
Kayser, 90
Kenân, 63, 109, 133, 134, 135
Kıpçak Türkçesi, 5
Kırımlı Abdülmecid, 6
Kırımlı Mahmud, 5
Köprülüzâde Esad Paşa, 6
Kur'ân-ı Kerîm, 1, 37, 64, 114

L

Latin, 15
Lev Nikolayeviç Tolstoy, 2
Levâyih, 12
Leylâ vü Mecnûn, 10
Leylî, 109
Likâî, 6
Liu Chih/Zhi, 12
Lugât-ı Deşîşe, 21
Lugat-ı Halîmî, 22
Lugât-ı Vankulu, 21, 24, 77
Lutf Alî Big Âzer, 4

M

Mahmud Big Sâlim Tebrîzî, 4
Mecnûn, 36, 109, 112, 113, 120
Mehmed b. Mustafa b. Lütfullâh, 24
Mekke, 28, 73
Melek Özlem Sezer, 6
Mescid-i Aksa, 28, 73
Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî, 7

Mevlânâ Fethullah-ı Tebrîzî, 7
Mısır, 1, 24, 63, 96, 129, 155
Mîr Me'sûm Safevî Nâmî, 4
Mîrzâ Muhammed b. Muhammed Şerîf
el-Hasanî Kazvînî, 4
Mîrzâ Muhammed Sâdık Mûsâvî Nâmî
İsfehânî, 4
Molla Câmî, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 17, 21,
29, 30, 190, 193
Molla Hasan, 6
Molla Mûînî-i Cüveynî, 3
Mollâ Şâh Muhammed b. Abd
Muhammed, 4
Muhammed, 60
Muhammed İbrâhîm Halîlullâh, 4
Muhammed Kâsım Hân Mevcî
Bedahşânî, 4
Muhammed Yezid et-Tûsî, 3
Mûsâ, 63
Müşterî, 29, 74
Mütercim Âsım Efendi, 22

N

Nazan Bekiroğlu, 6
Nâzım Gülpeyagani, 4
Nâzım Haravî, 4
Nefehâtü'l-Üns, 11
Nesr-i Vâkı, 75
Nevâî, 8, 13
Nizâmî, 10, 17, 18
Nizâmiye Medresesi, 7
Nûh, 35, 62, 132
Nurullah Çetin, 6
Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn
Ahmed b. Muhammed el-Câmî, 7

O

Orta Asya, 4
Osmân, 67

R

Refref, 28, 76
Risâle-i Sagîr Der Muamma, 11
Rûdekî, 17, 19
Rûm, 155
Rus, 2
Rûknü'd-dîn Mes'ûd b. Muhammed
Îmâm-zâde, 3

S

Sa'dî, 11
Sadeddîn Kaşgarî, 8
Salâhî, 4
Salamân u Absâl, 10
Sâlih, 63
Semerkant, 7
Seyyid Safir Ahmed Belgirâmî-oglu, 4
Seyyid Yâkub Han, 12
Sihâh, 44, 106
Sihâh-ı Acem, 21, 25
Sihâhu'l-Cevherî, 21, 25, 77
Silsiletü'z-Zehab, 10
Sokrat, 10
Su'la-i İsfehânî, 4
Subhatü'l-Ebrâr, 10
Sultan Sencer, 3
Sübbûh, 35, 107, 108
Süheylî, 8
Süle Fakih, 5
Süleymaniye Kütüphanesi, 14, 22, 23
Süreyyâ, 162

Ş

Şâm, 133, 155
Şem'î, 14
Şemseddin Sivâsî, 12
Şems-i Fahrî, 17, 19
Şevâhidü'n-Nübüvve, 11
Şevket, 4, 126

Şeyyad Hamza, 5
Şihâbu'd-dîn Am'ak Buhârî, 3
Şihâbüddîn Muhammed Câcürmî, 7
Şîrîn, 36, 66, 109, 120
Şît, 131, 132

T

Takîu'd-dîn Evhadî, 4
Telli Mehmet b. İbrahim Vehbi, 14
Terceme-i Erba'în Hadîs, 11
Tevrat, 1, 64
Tuhfetü'l-Ahrâr, 10
Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-
Haseniyye, 24
Türk, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 13, 25, 34, 190,
192
Türkçe, 5, 6, 9, 11, 13, 14, 22, 24, 25,
38, 192, 193, 195

U

Ubeydullah Ahrar, 8, 10, 88
Uluğ Bey, 7
Utarit, 29, 74
Uzun Hasan, 10

Y

Yahya Bey, 6
Yâkub Bey, 10
Yakûb, 1, 32, 128, 130, 132, 133, 134,
137, 138, 140, 142
Yesevî, 5
Yûsuf, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 13, 14, 15,
20, 26, 30, 31, 32, 33, 36, 38, 39, 63,
96, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 125,
126, 128, 129, 130, 133, 134, 136,
137, 138, 139, 140, 142, 157, 164,
165, 190, 192, 193
Yusuf ile Züleyha, 6
Yûsuf u Züleyhâ, 1, 2, 4, 5, 14, 190

Yûsuf ve Züleyhâ, 1, 2, 5

Yusuf Ziyâi, 6

Z

Zuhal, 29

Zühre, 29, 74

Züleyhâ, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 13, 14, 15,

20, 26, 30, 31, 32, 33, 38, 39, 109,

120, 123, 130, 142, 143, 144, 153,

157, 160, 163, 164, 165, 166, 167,

168, 175, 176, 178, 184, 185, 187,

188, 190, 192, 193

